ADATRECHTSPRAAK

EN

ADATRECHTSPLEGING

DER KARO-BATAKS

DOOR C. J. WESTENBERG.

HOOFDSTUK	I. Inlëiding	blz. 455
»	II. Het anakberoë-senînaschap.	» 466
»	III. Verdeeling van rechtsmacht	» 474
»	IV. Minnelijke schikking	» 503
»	V. Het aanhangig maken van gedingen. Voorloopig onderzoek	» 507
»	VI. De behandeling van zaken ter terecht- zitting	» 525
»	VII. Het vonnis	» 545
»	VIII. De tenuitvoerlegging van het vonnis	» 570
»	IX. Bijzondere bepalingen omtrent hooger beroep	» 583
»	X. Conclusies	» 586
AANHANGSEL.	De moësoeh-bêrngi	» 591

I. *Inleiding.*

Door mannen, voor welke ik de meeste hoogachting koester, en die, wat betreft belangstelling en liefde voor Indië en voor den inlander, onder de allereersten moeten gerekend worden, is bij mij aangedrongen op het samenvatten in een artikel van wat eene twintigjarige ondervinding mij heeft geleerd omtrent de adatrechtspraak der Karo-Bataks.

Eene twintigjarige ondervinding, eene groote sympathie voor de Bataks in 't algemeen en voor de Karos in 't bijzonder, eene vaste overtuiging omtrent de verkieselijkheid voor Oostersche volken van eigen rechtspraak boven eene in Westerschen geest en toch mijnerzijds langdurige en ernstige aarzeling om aan het bovenbedoelde verzoek te voldoen.

De reden dezer aarzeling is gelegen in de omstandigheid, dat gedurende de lange jaren, welke ik als bestuursambtenaar onder de Karo's doorbracht, door mij voor mijzelf nooit eenige aantekeningen zijn gemaakt, en dat dus mijn geheugen verreweg de voornaamste bron zal wezen, waaruit ik bij de samenstelling dezer monographie zal kunnen putten.

Dat ik niet van de *eenige* bron behoef te spreken dank ik aan de welwillendheid van den vorigen Resident der Oostkust van Sumatra, den heer W. J. Rahder, welke hoofdambtenaar met de meeste heuschheid gevolg gaf aan mijn verzoek om toezending van afschriften der thans ter zake in zijn Gewest vigeerende regelingen.

Eerst later bleek mij dat deze ook in den vijfden der door de Commissie voor het adatrecht bezorgde bundels zijn opgenomen (zie aldaar bldz. 315 en 339).

Doch ook al staan deze regelingen ter mijner beschikking, moet ik mij toch wel afvragen of, nu ik reeds in 1908 de Karo-landen heb verlaten, het onderwerp thans nog wel voldoende door mij wordt beheerscht om er over te schrijven zonder al te ver te blijven beneden het peil, dat met volle recht gesteld mag worden aan iemand, die met theorie en praktijk van 't behandelde eenmaal ten volle vertrouwd is geweest.

Zelfs uitvoerige aantekeningen zouden trouwens in dezen de

Door de circumfléx wordt in dit stuk alleen de klemtoon aangewezen. Bij den klinker oe is om redenen van technischen aard deze circumfléx alleen boven de e geplaatst.

gapingen in geheugen en herinnering nooit geheel kunnen aanvullen. Eene werkelijk volledige studie over dergelijke onderwerpen kan mijns insziens slechts geleverd worden door wie ter plaatse woonachtig is, en daardoor te allen tijde in de gelegenheid verkeert zich omtrent nooit geheel ontbrekende duistere punten uit den mond van deskundige inlanders nadere inlichtingen te verschaffen.

Toch heb ik gemeend mij door deze overwegingen niet te moeten laten weerhouden.

Schoon geen in alle opzichten precies en tot in onderdeelen afgewerkt beeld, geloof ik toch wel een in hoofdzak juisten en duidelijken indruk van mijn onderwerp te kunnen geven.

En daar komt het in de eerste plaats op aan.

Wel schijnt er in den tijdgeest eenige verandering ten goede te bespeuren, worden velen in hunne aanvankelijke voorliefde voor Westersche instellingen, in hun aanvankelijke overtuiging dat het Westen op elk gebied *de* waarheid heeft en alles beter weet dan het Oosten, iets minder doctrinair, wel zijn zelfs onder onze juristen mannen opgestaan die het vele goede in de volksinstellingen der inlanders erkend en geëerbiedigd willen zien, maar onverschilligheid en volslagen onkunde bij de massa, eenzijdigheid en betrekkelijke onkunde bij de meerderheid der beter onderlegden doen de vooroordeelen tegen al wat men onder adat verstaat nog gevaarlijk sterk blijven.

Wie er iets toe kan bijdragen om die onkunde voor een beter inzicht te doen plaats maken en die vooroordeelen uit de wereld te helpen, stelle zijn licht, hoe bescheiden ook, dus niet onder een korenmaat.

Het bovenstaande bij voorbaat te mijner verdediging wanneer men mij mocht willen verwijten dat het schijnsel van mijn lampje niet alle bijzonderheden van 't terrein zichtbaar maken, niet tot alle uithoeken daarvan doordringen kan. Nog eene andere, niet te onderschatten moeilijkheid viel bij het opzetten van dit artikel te overwinnen. Wil men spreken tot een anderen kring dan die van enkele specialisten, en dit moet zeer zeker het doel zijn van wie voor de adat belangstelling en sympathie wil verwekken, dan kan mijns inziens kracht slechts uitgaan van wat eenvoudig is, duidelijk en niet al te vervelend. Wat verward, verbrokkeld, moeilijk te overzien is schrikt den lezer af, doet, wanneer hij desondanks voortgaat met zijne lektuur, de

hoofdzaken voor hem verloren gaan onder bergen bijzonderheden van ondergeschikt belang.

En nu is het niet gemakkelijk bij de behandeling van de adatrechtspraak in de Karolanden dezen eisch van eenvoud en duidelijkheid in praktijk te brengen.

Waar eenheid van onderwerp ontbreekt is immers eenheid van behandeling een niet, of althans slechts zeer moeilijk te bereiken ideaal.

In de Karosche rechtspraak nu, zooals zij zich in den loop der tijden heeft ontwikkeld en zooals zij thans is, kan van volstrekte eenheid geen sprake wezen.

De hoofdrede hiervoor moet gezocht worden in de geografische gesteldheid van het door de Karo's bewoonde deel der Bataklanden. Laten wij, zooals ik in dit opstel doen zal, de niet talrijke en betrekkelijk weinig beduidende Karodorpen buiten beschouwing, welke administratief tot de onderafdeeling Dairi-landen der residentie Tapanoeli behooren, dan bestaat het Karogebied «im Groszen und Ganzen» uit:

ten eerste het grootste, Westelijke stuk der ten Noorden en Noordwesten van het Tobameer gemiddeld 1200 Meter boven het peil der zee gelegen hoogvlakte;

ten tweede het door een met dicht oerwoud bedekte bergketen van die hoogvlakte gescheiden berg- en heuvelland in 't Zuiden en midden der rijkjes Serdang, Deli en Langkat.

Ik moet hierbij aantekenen dat, wat Serdang betreft, het bovenstaande slechts voor de westelijke helft van dit landschap geldt. De oostelijke helft der bovenlanden toch wordt daar reeds bewoond door Bataks van den Timor- of Simeloengoenstam, welke ook het Oostelijke deel der hoogvlakte bevolken. De grens tusschen Karo- en Timorgebied wordt ongeveer aangegeven door een denkbeeldige lijn, getrokken van Tengging aan den Noordwestelijken hoek van 't Tobameer naar 't spoorwegstation Bangoen Poerba in Boven-Serdang. Hoewel nu die Karosche vestigingen in de tegenwoordige rijkjes Serdang, Deli en Langkat oorspronkelijk kolonies zijn van de Karodorpen op de hoogvlakte, hebben zij toch na korter of langer tijd eene groote mate van politieke zelfstandigheid en tevens een eigen rechtsleven gekregen, wat zeer zeker mede toegeschreven moet worden aan het groote verschil in levensomstandigheden op eenerzijds eene betrekkelijk schrale steppe als de hoogvlakte en op

anderzijds bijzonder vruchtbare bochgronden als door de Kolonisten na hunne emigratie ontgonnen. Hierbij kwam nog dat uit den aard der zaak bedoelde kolonisten in veel meerdere mate dan hun op de hoogvlakte achtergebleven stamgenooten in aanraking kwamen met de grootendeels uit Maleische elementen samengestelde kustbevolking.

Vrij velen der ver benedenstrooms gevestigden gingen zelfs tot den Islam over, een feit wel geschikt om eenige verwondering te wekken, wanneer men weet hoe conservatief de Karo's in 't algemeen op het punt van godsdienst en van andere voorvaderlijke instellingen zijn. Niet onwaarschijnlijk zal die overgang dan ook veelal een gevolg zijn geweest van eerezucht en berekening, en zullen nabij de riviermonden gevestigde karo-hoofden er vooral een middel in hebben gezien om den steun der Maleiers te verwerven en daardoor, in verband met de gunstige ligging hunner woonsteden, hun bovenstrooms wonende en voor uit- en invoer op de rivieren aangewezen landgenooten tot zekere hoogte van zich afhankelijk te maken.

Dit resultaat werd dan ook bereikt. Zoo zijn bijvoorbeeld de Mohammedaansche en zich tegenwoordig Maleiers noemende hoofden der ampat soekoe van Deli (Soenggal, Hampiran Perak, Soekapiring en Senembah) van Bataksche afstamming. Uit de Bataksche merga's (stammen), waartoe zij behooren, blijkt hoe zij verwant zijn met hoofden, doch geenszins met de allereersten, in de corresponderende landschappen op de hoogvlakte.

Nemen wij bijvoorbeeld den Datoe van Soenggal, het Bataksche gedeelte van wiens gebied (Serbanaman) bevolkt is door lieden van het op de hoogvlakte gelegen landschap Teloe Koeroe. In Teloe Koeroe berust het gezag bij hoofden van de merga Karo-karo en wel van de ondermerga's (naar rangorde) Lingga, Serbakti en Gadja. Bedoelde Datoe nu is van de ondermerga Gadja, vertegenwoordigt dus in de benedenstreken het minst aanzienlijke der drie bovenlandsche hoofdengeslachten. In de andere Delische landschappen vinden wij een geheel gelijksoortigen toestand. In Langkat en Serdang zijn de verhoudingen ten deele eenigszins anders, maar zijn toch ook de meesten der zoogenaamde Maleische hoofden van Bataksche afstamming. Naarmate nu de Karosche kolonisten, welke zich ten Noorden van het randgebergte hadden neergezet, langzamerhand onder het gezag raakten van de Mohammedaansche Datoes, Orang Kaja's en

Kedjoeroeans, kwam er in die streken ook in hun rechtspraak een vreemd element.

Bijzonder werkzaam was dit element weliswaar niet. Daarvoor waren de Datoes c. s. toenmaals nog te veel Bataks, was ook hun gezag te gering, in te hooge mate afhankelijk van den goeden wil hunner onderhoorigen. Indien zij al eens neiging mochten gevoelen de Karo-adat op zij te zetten voor begrippen en zeden, welke zij zelve te gelijk met den Islam van de Maleische kustbevolking hadden overgenomen, begrepen zij toch te goed dat eerbiediging van de volksinstellingen hunner stamgenooten voor hen eene politieke noodzakelijkheid was, dan dat zij anders dan in zeer enkele speciale gevallen aan die neiging gevolg zouden hebben durven geven.

Van nog veel minder belang was in dit opzicht gedurende lange jaren de invloed van het eigenlijke Sultansbestuur.

In Deli hadden de Sultans met bestuur en rechtspraak over de Bataks slechts aanraking door tusschenkomst der Datoes, waarbij dan nog in het oog moet worden gehouden dat deze laatsten het gezag der Sultans nauwelijks en dikwijls in het geheel niet erkenden. Zoo vond John Anderson in 1823 den Sultan van Deli bezig in de onmiddellijke nabijheid zijner zeer nederige residentie een moeilijken en onzekeren strijd te voeren met een onbeteekenend dorpshef, den Radja van Poeloebrajan, wegens een tol door dezen op de Delirivier van de naar Deli afgevoerde peper geheven.

Omtrent den Datoe van Soenggal vermeldt genoemde agent der Engelsche East India Company in zijn «Mission to the East Coast of Sumatra» bldz. 259: «Soonghal, and all beyond that, as far as the mountains, is under the authority of the Orang Kaja, who is quite independent, and acknowledges no superior».

In Serdang was het al niet anders, en vermoedelijk ook niet in Langkat, hoewel omtrent vroegere toestanden in de bovenlanden van dit rijkje bijzonder weinig bekend is.

In deze verhouding van de Sultans tot de andere hoofden, en daarmede tot de in zekere mate aan deze laatsten ondergeschikte Bataks, kwam eerst eene beslissende verandering nadat ons Bestuur zich ter Oostkust had gevestigd.

't Was in de eerste plaats met de Sultans dat door naar concessies verlangende particulieren, zoowel als door onze ambtenaren, aanraking werd gezocht en verkregen. Uit den

aard der zaak maakten die potentatjes daarvan gebruik om de vreemdelingen zooveel mogelijk te doordringen van de grootheid en uitgebreidheid van hun macht, van hun rechten en van hun gebied. In hen, de sultans, zoo beweerden zij, moesten worden gezien de wettige heeren des lands, bij wie in de eerste plaats de beschikking over den bodem berustte, de Datoes daarentegen waren slechts gewone rijksgrooten, aan den vorst hunne positie en hun gezag ontleenend, de Bataks minderwaardige boschmensen, waarmee weinig omslag behoefde te worden gemaakt.

Bij een ernstig onderzoek en een hooren van alle partijen zou er van deze beweringen niet heel veel zijn overgebleven; zij kwamen echter in onze kraam te pas, vonden dus een geloovig oor, en werden gaarne aangenomen als basis voor onze verdere gedragingen.

Eenigszins tot verontschuldiging van ons Bestuur kan strekken dat het in Deli, waar de heer Nienhuys reeds in 1864 de eerste concessie verkreeg, eigenlijk kwam op sleeptouw der Europeesche landbouwindustrie, en dat het dus aanvankelijk de belangen dier industrie waren, welke, in de eerste plaats het gemakkelijk verkrijgen van gronden beoogend, bij onze betrekkingen tot vorsten en volken ter Oostkust den doorslag gaven.

Alles leidde in dien eersten tijd tot het steunen en versterken van wat wij in de verschillende rijkjes aan centraal gezag gevonden hadden, en toen in latere jaren bij betere kennis der toestanden bleek dat onze wegen geenszins altijd die van recht en billijkheid waren geweest, waren reeds te aanzienlijke economische belangen op onze dwalingen gegrondvest, dan dat deze laatste nog goed gemaakt hadden kunnen worden.

Met ons onderwerp houdt wat ik hier terloops heb willen zeggen verband, omdat, door de centraliseering onder onzen invloed van 't inlandsch gezag bij de Sultans, dezen met de rechtspraak over de doësoen-Bataks eenige bemoeienis kregen. Voorloopig bestond die bemoeienis echter vrij wel uitsluitend daarin, dat halsmisdaden voortaan nog slechts berecht mochten worden door de groote Kerapattan, waarvan de Sultan of zijn plaatsvervanger voorzitter, en de Datoes de voornaamste leden waren. Ik sprak zooeven van doësoen-Bataks. Onder doësoen is te verstaan het door Bataks bewoonde gebied in de bovenlanden van Langkat, Deli en Serdang. De doësoen staat dus eenerzijds tegenover dat deel der genoemde rijkjes waarop niet door Bataks,

maar door Maleiers (hieronder ook te rekenen sinds lang tot den Islam bekeerde Bataks als de Datoes) direkte grondrechten worden uitgeoefend, anderzijds tegenover de van Maleische heerschappij geheel vrijgebleven landschappen op de hoogvlakte (goëgoeng). De oorspronkelijke beteekenis van het woord doësoen wordt zeer zeker het best weergegeven door ons «volkplanting» of «kolonie», de historische ontwikkeling van land en volk legde er echter langzamerhand tevens het begrip «onderhoorigheid» in.

Doordat de zittingen der bovenbedoelde Sultans-Kerapattans steeds plaats hadden in tegenwoordigheid en onder toezicht onzer bestuursambtenaren, kregen deze laatsten nu ook iets met de rechtspraak over de Bataks te maken. Gedurende vele jaren bleven deze bemoeienissen echter zeer onbeteekenend en oppervlakkig, totdat herhaalde kwesties met de onafhankelijke Karo-landschappen op de hoogvlakte, en vooral de vrees dat daar in 't binnenland zich vreemde Europeanen zouden nestelen of ons op andere wijze moeilijkheden zouden berokkenen, alsmede dat de Atjehers van daar uit de bloeiende cultuurstreken ter Oostkust zouden gaan bedreigen, de Regeering er in 1888 eindelijk van overtuigden dat het toch tijd werd eens wat meerdere aandacht aan de Karo's te wijden.

Speciaal voor de aanrakingen met dezen werd toen een controleur (steller dezes) te Medan geplaatst.

Voor de Bataksche rechtspraak in de doesoen van Deli, later ook van Serdang, had dit belangrijke gevolgen, en wel voornamelijk in twee opzichten.

Ten eerste werd na enkele jaren van onderzoek en voorbereiding het formeele deel der rechtspraak vastgelegd en beschreven. Deze na rijp overleg met de doesoenhoofden, en met weliswaar niet zeer van harte komende medewerking van Sultan en Datoes totstandgebrachte regeling was, voor zoover algemeen erkende beginselen van recht en billijkheid zulks gedoogden, eene getrouwe afspiegeling van de adat.

In de tweede plaats strekte de meerdere inmenging van ons bestuur in het in 1888 aangevangen tijdperk tot tegengang der uitbreiding van den Maleischen en dus Moslimschen invloed op de Bataksche rechtspraak. Hieraan bestond dringende behoefte, vooral omdat bij de Maleiers eene sterke neiging aanwezig was de rechtsbedeeling ondergeschikt te maken aan geloofsbelangen, en haar zoo tot een krachtig propagandamiddel voor het Mo-

hammedanisme te doen worden. Terwijl bijvoorbeeld de adat bij velerlei betrekkingen van bloedverwantschap, in de eerste plaats tusschen mērga-(stam-)genooten, het huwelijk verbiedt en als bloedschande (soēmbang) veroordeelt, placht het Maleische Bestuur Bataks die tot den Islam overgingen als niet meer aan dit verbod onderworpen te beschouwen.

Eveneens kon volgens hunne jurisprudentie een minderjarige zich door zulk een overgang aan het gezag van zijne of hare ouders onttrekken.

Geen wonder dat personen, zoowel jonge meisjes als mannen, die door de verbodsbepalingen der adat, dan wel door den onwil van hen die de vaderlijke macht uitoefenden, in liefdes-aangelegenheden werden gedwarsboomd, dikwijls gretig in 't hun gespannen net gingen, en de bevrediging van hun harts-tocht met het prevelen der Mohammedaansche belijdenis-formule, het afstand doen van 't genot van varkensvleesch en, voor de mannen, de besnijdenis niet te duur gekocht achtten.

Door de bemoeienissen van ons Bestuur werd nu aan zulke, bij de Karo's groote verontwaardiging wekkende misbruiken, schoon niet zonder moeite, een einde gemaakt, en de adat voortaan gehandhaafd, ook waar deze in tegenspraak was met de het Batakvolk vreemde begrippen der Mohammedaansche landschapshoofden.

Met een enkel woord wil ik hier reeds aanteekenen dat door ons Bestuur, wat betreft het tegengaan van de inmenging der Maleiers in de rechtspraak der doësoen-Bataks, op den in 1888 en volgende jaren ingeslagen weg niet consequent is voortgegaan.

Zooals een scherpzinnige Karo in latere jaren eens zeer terecht tegen mij opmerkte: de residenten en controleurs komen en gaan, maar de Sultans en Datoes blijven.

Wat de eene ambtenaar van de inlandsche bestuurders wist te verkrijgen laat een ander zich door die geslepen en dikwijls onder schijn van inschikkelijkheid taai volhardende potentatjes weer afhandig maken.

Bij eene van 1909 dateerende herziening van de regeling der doesoenrechtspraak, waarop in het vervolg van dit artikel uitvoerig zal worden teruggekomen, en welke in extenso is opgenomen in bundel V der door de Commissie voor het adatrecht bezorgde uitgaven (zie aldaar bldz. 315), werd de bevoegdheid van de Sultanskarapattan ten koste van die der Bataksche adat-

rechtbanken vooral in strafzaken aanmerkelijk uitgebreid. Of deze mijns inziens noch in ons belang noch in dat der Bataks zijnde hervorming beperkt bleef tot de verdeeling van rechtsmacht, dan wel in de praktijk ook bij de uitoefening der rechtspraak tot het weder in toepassing brengen van tegen de adat indruischende Mohammedaansche begrippen leidde, is mij onbekend, maar moet, door wie van de verhoudingen op de hoogte is, gansch niet onwaarschijnlijk worden geacht.

Uit het voorafgaande blijkt dat de adatrechtspraak over de in de doesoen gevestigde Karo Bataks:

ten eerste door den aard van het land en van de daaruit voortvloeiende economische en staatkundige verhoudingen zich van den aanvang af eenigszins onderscheidde van die op de hoogvlakte;

ten tweede schoon in bescheiden mate, den invloed onderging van Maleische en pseudo-Maleische bestuurders;

ten derde van 1888 af onder zorgvuldige contrôle stond onzer ambtenaren, die, hoewel de adat genegen en zooveel mogelijk handhavend, toch uit den aard der zaak op sommige punten meer Westersche begrippen ingang deden vinden; men denke hier o. a. aan den tegengang van het in het blok zetten (ba-jangken), het Bataksche middel van lijfswang tot tenuitvoerlegging van vonnissen;

ten vierde steeds plaatselijke verschillen vertoonde; deze bestonden niet alleen ten gevolge van 't verdeeld zijn van 't doesoengebied tusschen Deli, Langkat en Serdang, neen, ook andere factoren voerden hier en daar tot afwijking, zooals in 't Serdangsche doesoenlandschap Tandjong Moeda Simeloengoensche invloeden, als gevolg der veelvuldige adat-huwelijken der voornaamste hoofden met de dochters van Simeloengoensche radja's.

In de op de hoogvlakte gelegen landschappen daarentegen bleven wel niet de politieke maar toch de maatschappelijke toestanden en daarmee de rechtspraak tot 1904, het jaar der feitelijke annexatie, zoo goed als vrij van vreemde invloeden.

Bij die annexatie werd onzerzijds besloten tot de invoering van indirekt bestuur, in overeenstemming met de in het geheele gewest Oostkust van Sumatra gevolgde politiek, maar in tegenstelling met ons optreden in het tot de residentie Tapanoeli behorende andere en grootere deel der Bataklanden.

Daar het tot allerlei moeilijkheden zou hebben geleid indien afzonderlijke overeenkomsten met de talrijke landschappen (oëroengs) en zelfstandige dorpen, waaronder het gebied der Karo-hoogvlakte verdeeld was, aan onze heerschappij in die streken ten grondslag waren gelegd, werden die oëroengs en dorpen door ons groepsgewijze reeds dadelijk onder het bestuur gesteld der zoogenaamde rādja berêmpat, namelijk de sibajaks van Lingga, Baroe djahe, Sarinembah en Soeka, waaraan om politieke en administratieve redenen een vijfde, de sibajak van Koeta Boeloeh, werd toegevoegd.

De instelling dezer rādja berêmpat is lang geleden van een' Sultan van Atjeh, of althans van zendelingen en gemachtigden van dezen uitgegaan en was sedert in stand gebleven, schoon haar werkelijke beteekenis en invloed al bijzonder gering en niet veel meer dan eene fictie was.

Waar echter meerdere centralisatie van 't inlandsche bestuur als hoogst gewenscht moest worden beschouwd, en elke andere basis daarvoor ontbrak, waar bovendien de rādja berêmpat bij 't missen van alle gezag toch, wat den vorm betreft, voor zoover de vrijheidlievende en weinig ceremonieuze aard der Karo's zulks veroorloofde, steeds als eersten onder hun hoofden waren geëerd, konden wij niet beter doen dan stevige werkelijkheid te doen worden wat tot nu toe slechts een schim was geweest. De verdeeling der hoogvlakte in vijf landschappen, elk onder 't gezag van een der genoemde sibajaks, vond dan ook nergens verzet en verwekte slechts in een enkele oëroeng (Soekapiring) onder een deel der hoofden eenigszins ernstige ontevredenheid. De zoogenaamde korte verklaringen (van onderwerping aan ons bestuur) werden nu uitsluitend door deze nieuwe landchapshoofden geteekend.

Van deze meer op 't gebied der politiek liggende aangelegenheid heb ik hier melding moeten maken, omdat de nieuwe landschappen en hunne hoofden uit den aard der zaak tevens nieuwe elementen werden in de rechtspraak.

Voor het overige werd de adatrechtspraak, zij het natuurlijk gezuiverd van wat in strijd moest geacht worden met een geordend bestuur of met eenvoudige begrippen van recht en menschelijkheid, zoo volledig mogelijk gehandhaafd.

Toen ik in 1908 de Karohoogvlakte voor goed verliet, waren op verschillende punten van 't formeele recht de bestaande

regelingen wel op schrift gebracht, doch had een algemeene beschrijving en definitieve vaststelling daarvan nog niet plaats gehad. Sedert is in 1910 hierin voorzien.¹

Hem die mij tot hertoe gevolgd heeft zal het niet verwonderen dat, toen ik de mogelijkheid ging overwegen van het schrijven van een artikel over de Karosche adatrechtspraak, bij mij al heel spoedig de vraag rees: *wat* moet ik beschrijven, de rechtspraak zooals die oorspronkelijk was of zooals zij thans is of zooals zij was in een tusschenstadium? En *welke* rechtspraak? Die in de doesoen? Zoo ja in de doesoen van welk rijkje? Of die op de hoogvlakte? Of moet ik overal, waar de tijd veranderingen bracht, vermelden zóó was het eerst en langs dien en dien weg is 't gekomen tot dit en dat? of, waar plaatselijke verschillen voorkomen: zóó was en is het in Langkat, zóó in Dei, zóó in Serdang, zóó op de hoogvlakte?

Tot het voldoen aan al deze eischen van strikte juistheid en van volledigheid zie ik geen kans, te minder waar ik, als boven gezegd, in hoofdzaak afhankelijk ben van mijn geheugen. Bovendien zou ik door naar zoodanige volledigheid te streven misschien wel belangrijke gegevens kunnen leveren voor zeer enkele vakmensen, bijv. voor bestuursambtenaren die in de Karolanden dienen, of voor geleerden, die de finesses van 't adatrecht bestudeeren, maar zeker niet door 't scheppen van een levend beeld eenige sympathie voor mijn onderwerp kunnen wekken in den wijderen kring der meer in 't algemeen belangstellenden.

Men verwachtte dus van dit opstel geen algeheele uitputting van 't onderwerp, geen getrouw en systematisch weergeven van verschillen en schakeeringen als gevolgen van verschillen in plaats en in tijd.

Veeleer zal ik mij er toe bepalen te trachten zoo uitvoerig en toch zoo duidelijk mogelijk uiteen te zetten hoe *in 't algemeen* de rechtspraak werkt en toegaat van den Karoschen adatrechter, daarbij zooal niet steeds, dan toch als regel in 't midden latend of we hier te doen hebben met den rechter in de doesoen of met dien op de hoogvlakte.

Wat den tijd betreft acht ik weliswaar van de eene zijde 't praktische belang van 't heden hooger dan 't historische van 't

¹) Zie bldz. 339 van Adatrechtbundel V.

verleden, maar zie ik mij van den anderen kant gebonden door de omstandigheid dat wat er in de allerlaatste jaren onder den steeds meer eischenstellenden invloed van ons bestuur in de rechtspraak werd gewijzigd, mij slechts zeer oppervlakkig bekend is.

't Komt mij daarom het best voor als basis te nemen de rechtspraak zooals die was in de laatste jaren van mijne werkzaamheid onder de Karo's, dus omstreeks 1907—1908, en waar ik noodzakelijk moet teruggaan tot vroegere toestanden, of iets moet mededeelen omtrent latere, hieraan slechts een aanvullend karakter te geven.

Uit een en ander volgt dat ik ook het aandeel der Europeesche ambtenaren aan de rechtspraak niet onbesproken zal laten.

Alvorens de rechtspraak en de rechtspleging zelve te behandelen meen ik echter een hoofdstuk te moeten wijden aan het *ânakberoê* — *seninaschap*, eene zeer eigenaardige nationale instelling, waarop het rechtsleven der Karo's voor een goed deel berust en een ander aan de verdeeling van rechtsmacht in de Karolanden.

II. *Het ânakberoê-senînaschap.*

Vreemd doet het den belangstellenden opmerker aan dat men bij de verschillende hoofdtakken van 't Batak-volk, Tobas, Mandailingers, Karo's Simeloengoen-, en Pakpak- (of Dairi)-Bataks, wel overal als grondslag van het sociale en veelal ook van het staatkundige leven eene verdeeling in stammen (*mêrga's*) aantreft, maar dat die indeelingen niet alleen in bijzonderheden doch ook wat de grondlijnen betreft onderling zoo bijzonder weinig verband toonen.

Hoe het bijvoorbeeld te verklaren dat onder de Tobaneezen alle *mêrga's* tot twee hoofdstammen, Soemba en Lottoeng terug te brengen zijn, terwijl de Karo van Soemba en Lottoeng niets weet en onder zijn eigen volk vijf oorspronkelijke hoofdstammen kent?

Het is hier intusschen niet de plaats dit vraagstuk nader te beschouwen. Wel is 't voor ons van belang te weten dat elk der vijf Karosche hoofdmêrga's (Karokaro, Tarigen, Ginting, Peranginangin en Sembiring) weer in een grooter of kleiner aantal onderstammen is verdeeld.

Voor hoofd- en onderstam heeft de Karo slechts de eene

benaming mîrga. De formules, waarmee de eene Karo den anderen naar zijn afkomst vraagt, en waarmede onder hen elke kennismaking wordt ingeleid, zijn in verband hiermee ingericht. «Van welken stam zijt gij en van welken onderstam; van welke mîrga was je moeder en van welke ondermîrga?» zijn stereotiep de van wederszijde gestelde vragen.

Het verzoeken om en het geven dezer inlichtingen wordt ertoêtoer genoemd, en de omstandigheid dat de adat dit ertoêtoer gebiedend voorschrijft, en het verzuim als eene grove onbeleefdheid brandmerkt is een der tallooze bewijzen voor 't zeer groote gewicht door haar aan de mîrga-indeeling gehecht.

Naast het stam-wezen en naast het patriarchaat is de instelling der ânakberoê-senina misschien de belangrijkste en zeker de meest typische hoeksteen van de Karo-adat.

In den door den heer M. Joustra bewerkten «Batakspiegel», N° 3 der uitgaven van het Bataksch Instituut; vinden wij daarover op bldz. 196 en bldz. 213 gehandeld, maar eene wat meer uitvoerige bespreking acht ik hier toch zeer gewenscht.

Anak beroê beteekend letterlijk «het kind van eene vrouw». Zooals het Karo-Bataksch woordenboek van denzelfden verdienstelijken geleerde zeer terecht opmerkt moet echter onder beroê verstaan worden: «vrouw in het algemeen, vooral gebruikt met het oog op de mîrga». De beteekenis vrouw in tegenstelling met man, dus met den nadruk op 't geslacht, krijgt het woord eerst door voorvoeging van 't praefix «di», zoodat het dan diberoê luidt.

Sprak iemand van zijn ânakberoê, dan werd daarmee oorspronkelijk ongetwijfeld bedoeld *het kind* en speciaal *de zoon* van eene vrouw behoorende tot dezelfde mîrga als spreker, en niet alleen tot dezelfde hoofdmîrga, maar tot dezelfde ondermîrga (of geslacht), tot dezelfde familie, dus de zoon van eene vaderszuster, van eene eigen zuster, van eene dochter van vadersbroeder enz.

Daar nu de Karo-adat, schoon met eene gedeeltelijke uitzondering voor de mîrga Sembiring; het huwelijk in den stam absoluut verbiedt, en het kind steeds de mîrga van den vader voert, volgt uit het voorgaande van zelf dat iemands ânak beroê steeds tot een anderen hoofdstam moet behooren dan hij zelf.

In de praktijk beantwoordt deze verklaring echter veelal niet meer aan de werkelijkheid; tegenwoordig kan iemands ânakberoê

evengoed wezen *de echtgenoot* als *de zoon* van een zijner naaste vrouwelijke stamverwanten.

Deze begripsverandering heeft langs een zeer verklaarbaren weg plaats gegrepen. Een oude en nog geenszins algemeen in onbruik geraakte adat der Karo-Bataks wilde immers dat de meisjes uit eenzelfde geslacht zoo mogelijk steeds werden ten huwelijk gegeven aan de zoons uit eenzelfde ander geslacht. Volgens die vroeger vooral door de hoofden maar toch ook door den kleinen man in eere gehouden adat, waren de zoons mijner zusters de ernstigste, in de eerste plaats in aanmerking komende huwelijksandidaten voor mijne dochters, in zulk eene mate zelfs dat die jongelingen een soort recht op hunne nichtjes hadden, en een zoengeld konden vorderen wanneer dezen aan anderen werden uitgehuwelijkt.

De positie der vrouw is echter niet alleen in onze Westersche maatschappij verbeterd. Ook bij de Bataks hebben, dank zij vooral de bemoeienissen van ons Bestuur, de meisjes tegenwoordig veel meer dan vroeger het recht over hun eigen lot te beschikken. 't Gevolg is dat huwelijken van broedersdochters met zusterszoons zeer veel zeldzamer zijn geworden, en dat in verband daarmee het anakberoëschap veel meer dan vroeger van 't eene geslacht op 't andere, van deze mërğa op gene, overgaat.

Was eertijds de man zeer dikwijls van moederszijde een afstammeling van 't zelfde geslacht waartoe zijn vrouw van vaderszijde behoorde, ja was dit bij aanzienlijke hoofden zelfs regel, thans is zulks nog slechts betrekkelijk zelden het geval. Desondanks is de op afstamming gebaseerde en dientengevolge nu dikwijls niet juist meer zijnde oorspronkelijke naam voor de bedoelde familiebetrekking behouden, en spreekt de Karo van den man zijner zuster als van zijn anakberoë, onverschillig van welke mërğa die man van moederszijde afstamt.

De omgekeerde betrekking wordt aangeduid door het woord kalimboëboe. Is Deroëm de anak beroë van Ngatassi, dan is Ngatassi de kalimboëboe van Deroëm.

Uit het bovenstaande volgt dat volgens de thans heerschende opvattingen een Karo-Batak tot anakberoë(s) heeft de mannen en zonen eigenlijk van al zijne vrouwelijke stamverwanten, doch in nauweren zin van haar die hem het dichtst in den bloede bestaan. Behoort een persoon tot een geslacht dat rijk is aan

vrouwen, heeft hij vele zusters en dochters, vele tantes en nichten van vaderszijde, dan kan ook het aantal dezer nauwere ânakberoê natuurlijk nog aanzienlijk wezen.

Nu vordert echter de adat dat hij onder hun er één uitkiest en aan zijn dorpshoofd, of wie anders boven hem gesteld is, aanwijst als zijn ânakberoê par excellence, als *den* man die in zijn verschillende hoedanigheden, als echtgenoot, als huisvader, als procedeerende partij, als staatsburger, dus letterlijk in alle gebeurlijkheden des levens, hem zal helpen en terzijde staan, ja zelfs, met eene enkele uitzondering (waar het speelschulden, oêtang djoêdi, betreft) vooral zijne gedragingen, op welk gebied ook, zal borgstaan. Doch met het stellen van dien eenen borg is de Karo er niet af; behalve een ânakberoê, vertegenwoordiger van de mêrga's waarvan de leden vrouwen uit zijn geslacht plegen te huwen, moet hij als drager derzelfde verplichtingen van helper en borg nog een tweede persoon opgeven, deze aangeduid met den naam senîna en vertegenwoordigend niet zijn engeren verwantenkring, maar toch zijn eigen mêrga. Onze Karo dient dezen senîna dus te kiezen uit de mêrga en, zoo eenigzins mogelijk, uit de ondermêrga waartoe hijzelf behoort, maar niet uit zijne meer rechtstreeksche verwanten.

De afleiding van 't woord senîna meen ik als nog duister te moeten beschouwen. Wel schrijft Joustra in zijn woordenboek bldz. 193 «senîna = sedîna = sadaina vgl. Gajo sarinö,» waarbij hij dan ina beschouwt als ééne beteekenis hebbend met 't Tobasche (en Simeloengoensche) îngang en 't Gajoesche îno (beide = moeder). Ik kan deze afleiding echter niet aanvaarden omdat:

1e de Karo's voor moeder nooit oftenimmer îna, îngang of îno, maar steeds nândeï of âmei gebruiken;

2e het als uitgesloten moet worden beschouwd dat een volk met zulke streng patriarchale instellingen, zooveel gewicht hechtende aan familiebetrekkingen, en zulk een groot, het geheele leven beheerschend onderscheid makend tusschen relaties van vaders- en van moederskant, het begrip «afstammend van één voorvader» zou weergeven met een woord beteekenend «afstammend van ééne moeder».

Hoe dit zij, senîna beteekent thans in den algemeensten zin geslachtgenoot van dezelfde sekse, waarbij men het begrip geslacht moet toepassen op de ondermêrga. Iemand van de onder-

mêrga Karokaro-Lingga zal toch niet als van zijn senîna spreken van een persoon die tot de ondermêrga Karokaro-Baros behoort.

Van dezelfde sekse, zeide ik boven, omdat dezelfde relatie tusschen menschen van verschillende sekse niet door senîna maar door toêrang wordt weergegeven.

Naast die algemeene beteekenis van geslachtgenoot heeft senîna intusschen ook de meer speciale van broeder (van een man), van zuster (van eene vrouw), en ook die van neef of nicht, zoodat, wanneer een mannelijke Karo spreekt van zijn senîna, niemand daaruit kan opmaken of hij het over zijn broer, zijn neef of over een verderen mannelijken verwant heeft.

Bezigt hij het woord senîna echter in verbinding met het woord ânakberoê, dan wordt er steeds mee bedoeld degene zijner niet nauw met hem verwante ondermêrgagenooten, welke tegenover de buitenwereld te zijnen opzichte dezelfde verplichtingen heeft aanvaard, welke ik zoo-even reeds met betrekking tot den ânakberoê omschreef.

Uit het bovenstaande volgt dat een Batak bij de keus zijner ânakberoê-senîna niet al te zeer gebonden is. Zoolang hij ongehuwd is (ânak ladjang), en dientengevolge volgens Bataksche begrippen niet voor «vol» wordt aangezien, behoeft hij er geen te hebben, kunnen in dringende gevallen desverkiezend die van zijn vader hem terzijde staan. Maakt hij zich echter op om eene vrouw te nemen (ngêmpau), dan kan het huwelijk zonder medewerking van ânakberoê-senîna onmogelijk tot stand komen, en dient hij dus zulke helpers te voorschijn te brengen.

Niet steeds worden daarvoor de volgens de adat het eerst in aanmerking komende personen genomen; wonen dezen te ver af, laat de verstandhouding met hen te wenschen over of zijn er andere beletselen, dan verzoekt men andere, mits ook aan de algemeene eischen van verwantschapsgraad beantwoordende lieden als ânakberoê en senîna le willen fungeeren.

In allen geval moeten het echter mannen wezen die vol, dus gehuwd zijn.

Als regel geldt dan verder dat de ânakberoê-senîna, die bij iemands huwelijk hebben geassisteerd, ook in den vervolge als zoodanig blijven optreden, maar een wet van Meden en Perzen is dit toch geenszins.

Dat de adat het veranderen van ânakberoê-senîna niet al te moeilijk *kan* maken, vloeit trouwens noodzakelijk voort uit een

ander harer voorschriften, namelijk uit den eisch dat deze helpers en borgen met hun principaal in 't zelfde dorp of althans in de buurt daarvan moeten wonen. Deze eisch is een zeer natuurlijke daar, vooral in de vroegere tijden van verbrokkeling en verdeeldheid, voor de hoofden de waarde eener borgstelling geheel denkbeeldig was, wanneer zij de borgen niet bij de hand en min of meer in hun macht hadden.

Verhuist nu iemand, laten wij zeggen van Lingga naar Soeka, dan staan hem twee wegen open om in zijne nieuwe woonplaats aan de voor toelating aldaar beslist noodige anakberoê-senina te komen. In de eerste plaats kunnen zijne Linggasche borgen, indien zij te Soeka geslachtgenooten hebben, welke tot medewerking bereid zijn, dezen als hun gemachtigden aanwijzen. Komt dan hun principaal te Soeka in moeilijkheden, waarbij natuurlijk als altijd zijn anakberoê-senina betrokken worden, dan houden de hoofden aldaar zich uitsluitend aan de Soekasche plaatsvervangers, die c. q. van hun kant zoo goed en zoo kwaad als het gaat maar hulp of redres moeten zien te krijgen van de Linggasche lastgevers.

In de tweede plaats kan onze Lingganees onder de door hun afstamming daarvoor in aanmerking komende Soekasche ingezetenen op eigen hand een anakberoê en een senina trachten te vinden. Is hij geen bijzonder slecht bekend staand individu, dan lukt dit gewoonlijk wel, te meer daar zijn nieuwe pengôloe (hoofd van wijk of kampong), verheugd weer een onderdaan (ginemgêm) meer te hebben, hem veelal bij 't zoeken helpt, en, mits de anakberoê maar van een andere mênga is dan onze Lingganees, de nieuwe senina daarentegen van dezelfde mênga en liefst ondermênga, het verder zoo nauw niet neemt.

Vroeger kwam het ook zeer veel voor dat iemand voor bijzondere transacties, bijv. een huwelijk, of een koop op krediet, in meer verwijderde streken aangegaan, daar ook een anakberoê en een senina zocht, wier verantwoordelijkheid dan beperkt was tot die eene bijzondere handeling en hare gevolgen. Alles voor zoover hun principaal zich ter plaatse door wangedrag of misdaad niet in ongelegenheid bracht, in welk geval de nieuwbakken anakberoê-senina, al hadden zij dan ook om geheel andere redenen hun borgschap aanvaard, er gewoonlijk niet zonder kleerscheuren, of tenminste niet zonder veel last en moeite, afkwamen.

Uit hei bovenstaande blijkt voldoende hoe men zich niet moet voorstellen dat de Karo-Batak steeds slechts één anakberoê en één senîna heeft, door de adat zelve aangewezen en voor al zijne handelingen aansprakelijk. Neen, binnen de grenzen der adatvoorschriften, onder omstandigheden zelfs eventjes daarbuiten, wordt hem groote vrijheid van keuze gelaten, kunnende deze bovendien op verschillende plaatsen zeer wel op verschillende personen vallen. De vrije toestemming dier personen is een bepaald vereischte, doch hebben zij deze eens gegeven, dan zijn zij ook in den vollen zin des woords medeaansprakelijk voor wat tijdens hun ânakberoê-senînaschap door hun principaal verricht wordt. Maakt deze het echter al te bont, dan kunnen zij, ook tegen zijn zin, zich *voor de toekomst* door opzegging, in 't publiek en onder inachtneming van zekere formaliteiten, van hun borgstelling ontslaan.

Het verlost zijn van eene verplichting geven de Karo's, in dit geval als in vele andere, weer met het woord «sei». (Anakberoê-senînâna ênggau sei = zijn ânakberoê-senîna zijn reeds vrij, dus = hij heeft geen ânakberoê-senîna meer).

Ik moet hier aanteekenen dat, terwijl ons Bestuur in de over 't algemeen gunstig werkende adatvoorschriften omtrent de ânakberoê-senîna niet direkt heeft ingegrepen, de door ons geschonken veiligheid en rechtszekerheid in verband met de zoozeer verbeterde communicatiemiddelen tengevolge hebben dat de Karo thans veel minder dan vroeger in de noodzakelijkheid komt zich op verschillende plaatsen van zulke adatborgen te voorzien.

In den loop van dit artikel, vooral ook bij de behandeling der tenuitvoerlegging van vonnissen, zal over deze instelling nog heel wat te zeggen zijn. Reeds hier echter moeten nog eenige opmerkingen worden gewijd aan de politieke en administratieve zijde der zaak, namelijk aan de ânakberoê-senîna der hoofden.

Zooals geheel in de lijn van de adat ligt, staan deze hun principalen niet alleen in het particuliere leven maar ook bij het verrichten hunner ambtsbezigheden in alles terzijde.

't Bestuur van wijk (Keseîn, têrpoek) of Kampong (Koêta) bestaat dan ook tot in 't kleinste gehucht steeds uit de drie-eenheid pengôêloe, ânakberoê en senîna.

In verband hiermee heeft overal in het Karoland, zoowel in

de goêgoeng als in de doêsoen, een zelfde adatsvoorschrift kracht, dat de verdeeling regelt van alle uit ambt of waardigheid voortvloeiende inkomsten.

Een derde daarvan komt toe aan den ânakberoê; van wat overblijft krijgt de senîna weer een derde, de pengoêloe de rest. 't Resultaat der verdeeling is dus $\frac{4}{9}$ voor den pengoeloe, $\frac{3}{9}$ voor den ânakberoê, $\frac{2}{9}$ voor den senîna.

Uit de betrekkelijke geringheid van 's pengoêloe's aandeel, minder bedragende dan dat van zijne beide helpers samen, blijkt op zich zelve reeds, welke waarde door de Karo's aan deze machtsverdeeling wordt gehecht.

Intusschen is er voor wie de feitelijke toestanden kent een niet onbelangrijk onderscheid tusschen het ânakberoê-senînaschap als algemeen sociale en als administratieve of politieke instelling. Terwijl namelijk in 't partikulier leven de funkties van den senîna vrij wel gelijk zijn aan die van den ânakberoê, blijft in bestuur en rechtspraak de eerste met den tweeden vergeleken bepaald op den achtergrond. 't Is de ânakberoê die den pengoêloe in alles ter zijde staat, die hem in wijk en dorp vervangt, ook daarbuiten voor hem optreedt en zonder overdrijving zijn rechterhand kan worden genoemd. Van den senîna daarentegen bespeurt men in den regel betrekkelijk weinig, zijn rol is een meer ondergeschikte, bepaalt zich veelal tot adviseeren en tot het deelnemen aan de niet al te belangrijke dorpsrechtspraak.

De ânakberoê is de groote schakel tusschen den pengoêloe en zijne ginemgêm (onderdanen) de senîna komt met deze lasten veel minder in aanraking.

In meer samengestelde bestuurscomplexen, als de landschappen in de doesoen, de groote uit ettelijke wijken samengestelde dorpen, en daarboven ook de landschappen op de hoogvlakte, pleegt het ânakberoêschap als bestuurswaardigheid dan ook in bepaalde geslachten erfelijk te zijn, wat met het senînaschap niet het geval is. Zoo moet de ânakberoê van 't hoogvlakte-landschap Sepoeloekdoewakoeta steeds behooren tot de in 't dorp Kaben haar zetel hebbende ondermêrga Taikang (mêrga Sembiring), is 't ânakberoêschap van 't doesoenlandschap Soekapiring erfelijk in de ondermêrga Perasih (mêrga Peranginangin) enz.

Met den ânakberoê van een landschap werd natuurlijk oorspronkelijk bedoeld de ânakberoê der steeds tot een zelfden

stam behorende landschapshoofden, of liever van den voornaamsten onder dezen, den zoogenaamden perbapâan.

Terwijl echter, zooals wij hierboven zagen, bij het ânakberoêschap als sociale instelling tegenwoordig de aanhuwelijking den doorslag geeft en de afstamming op den achtergrond is getreden, is met het ânakberoêschap als waardigheid, althans in de landschappen, en in die goêgoengdorpen, waar de ânaksberoê aan 't hoofd van eigen wijken staan, juist het omgekeerde het geval, daar beslist thans het eigen geslacht, dus de afstamming, en wordt de aanhuwelijking slechts in de tweede plaats als criterium beschouwd.

Zoo is het, wat betreft 't-bovenaangehaalde voorbeeld, in 't landschap Sepoeloehdoewakoeta bepaald *noodig* dat de ânakberoê iemand van de ondermêrga Sembiring Taikang is, doch alleen *gewenscht* dat hij óf tot moeder óf tot echtgenoot heeft eene bloedverwante van den perbapâan van 't landschap, den sibâjak van Kabendjahe, dus eene vrouw van de ondermêrga Karokaro Poerba.

De landschapsânakberoê draagt in de doesoen veelal den titel ânakberoê-bâlei (ânakberoê van de rechtplaats). Door verschillende omstandigheden) is deze waardigheid echter in sommige oêroengs verloren gegaan, wordende de aan haar verbonden functies daar thans verricht door zoogenaamde pengôêloes-bâlei, die, zonder dat met hun mêrga veel rekening wordt gehouden, door het Oeroenghoofd in overleg met onze ambtenaren worden benoemd.

Op de hoogvlakte is de uitdrukking ânakberoê-bâlei minder in zwang, men duidt hem daar meest aan met den naam van 't landschap of ook wel met dien van 't dorp van den perbapâan, dus sprekende van den ânakberoê Sepoeloehdoewakoeta, ânakberoê Lingga (landschap Teloe Koeroe) enz.

Deze betrekking van ânakberoê-bâlei of landschapsânakberoê is, zooals wij later zullen zien, in de adatrechtspraak eene zeer gewichtige.

Daarentegen is in de doêsoen een senîna-bâlei, op de hoogvlakte een landschapssenîna, volslagen onbekend.

III. *Verdeeling van rechtsmacht.*

Zooals naar ik meen verreweg de meeste der Indische talen heeft ook het Karo-Bataksch geen woord voor het begrip rechter,

wat wel daaraan zal toe te schrijven zijn, dat bij de Bataks, ook weer als bij zoo vele verwante volken, geen afzonderlijke rechterstand wordt aangetroffen, zijnde het ambt van rechter er inhaerent aan de hoofdenwaardigheid.

In beginsel staat dan ook vast dat elke rechtzaak berecht wordt door den betrokken pengoêloe of door de betrokken rādja's. Ter wille der duidelijkheid zij hier opgemerkt dat de pengoêloe (dorps- of ook wel wijkhoofd) weliswaar ook rādja is, maar dat het spraakgebruik meebrengt hem als alleensprekend rechter (zijn anakberoê-senina worden toch beschouwd als met hem één te zijn) pengoêloe te noemen, terwijl, wanneer hij deel uitmaakt van een rechtsprekend college, hij met de andere leden daarvan als rādja wordt aangeduid.

Ook voor ons «rechtbank» hebben de Karo's oorspronkelijk geen ander woord dan rādja of rādjarādja; het tegenwoordig algemeen gebruikelijke Karâpattan is van Maleischen oorsprong en heeft eerst door onze bemoeienissen met de rechtspraak algemeen ingang gevonden. Wel is er in «bâlei» een zeer algemeen gebruikelijke term voor ons «rechtplaats», plaats waar de rechtbank zitting houdt.

Het berechten eener zaak wordt weergegeven met de woorden roenggoêken en ranâken, waarbij echter in het oog moet worden gehouden dat roenggoêwen speciaal berechting beteekent, terwijl onder ranân verstaan wordt niet alleen de kwestie die berecht wordt, de rechtzaak, maar ook wel eene zaak in 't algemeen, een onderwerp van bespreking.

De rechtplaats wordt dan ook wel eens aangeduid door «ingan (plaats) roênggoe», wat dan gewoonlijk de bâlei zal zijn. Berechting eener zaak buiten die bâlei is onder bijzondere omstandigheden niet uitgesloten. Basis van de rechtspraak is steeds de adat; het woord adat is den Karo's intusschen vreemd; zij gebruiken daarvoor, zonderling genoeg, het Maleische woord bitjara, dat, als bekend, bij de Maleiers wel een eenigszins verwante, maar toch eene andere beteekenis heeft. Theoretisch verschil tusschen civiele en crimineele rechtspraak kende de adat weliswaar oorspronkelijk niet, maar in de praktijk kwam dat onderscheid toch wel degelijk uit, waar immers bij de berechting van burgerlijke gedingen nimmer, als bij die van misdrijven of van adatovertredingen, straffen werden opgelegd. Daarentegen droeg de behandeling van wat wij uitsluitend

als strafzaken zouden beschouwen bij de Karo's steeds een gemengd karakter; het doen erlangen van vergoeding voor de toegebrachte schade of 't veroorzaakte verlies stond daarbij minstens evenzeer op den voorgrond als 't verzoenen van de beleedigde gerechtigheid.

Ook nadat de rechtspraak onder ons toezicht is gekomen is dit alles zoo gebleven; alleen is 't onderscheid tusschen strafrechtelijke en burgerlijke rechtspleging in zoover verscherpt als ten eerste de bevoegdheid der verschillende rechters op elk dezer beide gebieden afzonderlijk is vastgesteld, en ten tweede er door ons bestuur natuurlijk voor wordt gezorgd dat de daders van misdrijven worden opgespoord en vervolgd, ook al doet zich geen klager voor, iets dat vroeger soms te wenschen overliet.

Echter moet men zich deze vroegere tekortkoming der adat-rechtspraak (volgens onze begrippen eigenlijk der adatpolitie) niet te erg voorstellen. Want gebeurde het bijvoorbeeld dat hier of daar een lijk werd gevonden, dat teekenen van geweld vertoonde en waarvan de identiteit absoluut niet was te constateeren, dan stelden gewoonlijk de hoofden van dorp of landschap, waar het misdrijf gepleegd was, zich partij en zochten den moordenaar te ontdekken, hierbij uitgaande van het denkbeeld dat, de bodem door den moord verontreinigd zijnde, slechts betaling door den schuldige van eene boete (in dit geval persiàngsiàng of perpàngger tâneh genoemd) en het daarbij behorende slachten van een stuk vee deze onreinheid weer op kon heffen. Gelukte het in zulk een geval het misdrijf tot klaarheid te brengen, dan werd tevens de op moord gestelde boete opgelegd, ja soms zelfs het bloed- of zoengeld (âboel) voor den vermoorde gevorderd, waarvan het bedrag dan door de hoofden in bewaring werd genomen tot tijd en wijle de daarop rechthebbende familieleden van het slachtoffer zich zouden hebben aangemeld. Ook de meest zeer gegronde vrees dat bij het uitblijven van een degelijk onderzoek in eenig misdrijf, de benadeelden, dus bijvoorbeeld de bestolenen, de verwanten van een vermoorde, de echtgenoot of de nabestaanden eener geroofde vrouw, enz. als moêsoeh berengi of nachtelijke vijand (waarover later meer) wraak en daardoor recht zouden zoeken, droeg in zulke gevallen tot de activiteit der hoofden bij. Nu kon het natuurlijk ook gebeuren dat deze activiteit, hoewel op zich zelve niets te wenschen overlatende, tot geene resultaten leidde, en de schuldigen dus niet werden

ontdekt. Met het oog op zulke gevallen ligt de vraag voor de hand of de Karoadat geene gesamenlijke aansprakelijkheid kende van de beschikkingsgerechtigden over eenig gebied voor op dat gebied gepleegde delicten, waarvan de daders niet konden worden opgespoord. Waar mij gedurende al de jaren, dat ik het gewone Karosche recht heb toegepast en zien toepassen, van eenigen eisch in deze richting nimmer iets gebleken is, meen ik deze vraag ontkennend te moeten beantwoorden.

Nu zou men, oppervlakkig oordeelende, zoowel uit het oorlogrecht als uit het optreden van moêsoeh berengi een andere conclusie kunnen trekken.

Dat het door onbekenden vermoorden of berooven van een' ingezetene van oêroeng of dorp A op het gebied van oêroeng of dorp B zeer licht tot een oorlog van A tegen B kon leiden, is evenmin te betwisten alsdat er in zulk een geval, ook al hadden de hoofden van B al het mogelijke gedaan om de schuldigen te vinden, kans bestond dat de bloedverwanten van het slachtoffer als moêsoeh berengi de bewoners van B zouden gaan bestoken. Maar men kon er zeker van wezen dat dan zoowel oorlogsverklaring als poêlas (de bamboebrief waarin de moesoeh berengi de reden van hun optreden en hun eisch plachten te omschrijven) gebaseerd zouden zijn op het ongestraft plegen van een misdad niet op het gebied van A, maar, hoe fictief die beschuldiging veelal ook geacht moest worden, door de ingezetenen van A.

Waar vroeger wel bijna volslagen rechteloosheid heerschte was in het gebergte, dat hoogvlakte en doêsoen van elkaar scheidt. In de daardoor voerende passen ontbrak, ondanks het drukke verkeer dat er veelal bestond, toenmaals alle rechtszekerheid; talloos waren daar de gevallen van uitplundering, van menschenroof, van doodslag en van moord.

Voor al de Tjinkempas in boven-Deli, waardoorheen de belangrijkste handelsweg leidde, had te recht eene allertreurigste reputatie. Vroeger ook de lieden van Boekoem in de doêsoen, maar in veel erger mate en tot in deze eeuw die van Bassem, Baroedjoeloe, Djawa en vooral van Berastagih en Pitjerein, alle dorpen op de hoogvlakte, waren beruchte en vermetele roovers. Diepe kloven en afgronden boden overvloedig gelegenheid de lijken der slachtoffers te doen verdwijnen, terwijl het bovendien veelal zeer moeilijk was uit te maken op het gebied van welk

landschap eene misdaad had plaats gehad, en welke hoofden dus naar den daders dienden te zoeken. Niet alleen omtrent de grenzen tusschen doësoen en goëgoeng, maar ook omtrent die tusschen de verschillende hoogvlakte-landschappen onderling, bestond toch daar in de wildernis groote onzekerheid.

Zoo werd de verantwoordelijkheid door den een op den ander geschoven en konden de bandieten gedurende lange reeksen van jaren straffeloos hun gang gaan, te eerder nog omdat zoowel slachtoffers als daders bijna zonder uitzondering lieden plachten te zijn van de toen nog onafhankelijke hoogvlakte en dientengevolge het voorgevallene slechts zelden ter kennis onzer ambtenaren werd gebracht. Ook beriepen de roovers, vooral wanneer zij openlijk waren opgetreden, en de uitgeschudde naar hun dorp meegenomen, en daar in afwachting van losgeld in 't blok gezet hadden, zich veelal op het Bataksche oorlogsrecht, bewerende met de kampong der gevangenen in vijandschap te leven. Kortom in de passen, althans tot zoover 't gebied der hoogvlakte-oëroengs ging, heeft tot aan de expeditie van 1904 vrijwel alleen 't vuistrecht geheerscht.

Keeren we nu uit de oerwouden van 't rand- en grensgebergte terug naar de streken, waar vanouds de adat heerschappij voerde, dan vinden we daar op de allerlaagste trap der rechterlijke hiërarchie den pengoëloe roëmah. Het echte Karo-huis, flink uit den grond op palen uiterst massief gebouwd, met het hooge éénnokkige dak van idjoek (arenvezels), met de lage, ietwat schuine, ver door 't dak overschaduwde wanden, en de onder de open zijden van dat dak hooge en vrij wel driehoekige vóór- en achtergevels, met daaronder, midden in vóór en achterwand de kleine, lage dubbele deuren, en in de zijwanden heel enkele, nog veel kleinere venstertjes, wordt soms door vier, zes, tien of twaalf, maar in den regel door acht gezinnen bewoond. Twee gezinnen hebben samen één haard. Aan elke zijde van de iets lager dan de vloer gelegde balk, welke midden door 't huis van deur naar deur voert, vindt men eerst eene afdeeling (djâboe) voor één gezin, daarna een haard met daarboven eene haardstelling, dan, feitelijk ééne ruimte uitmakend, doch soms door een matten voorhang van elkaar gescheiden, twee djâboes elk voor één gezin, daarop weer een haard en dan nog een djâboe. Het gezin zelf wordt, naar de afdeeling die het bewoont, ook djâboe genoemd.

Een der gezinshoofden nu is volgens de adat tevens hoofd van het huis, pengoëloe roêmah. Bij den bouw eener woning wordt in verband met stam en rang uitgemaakt, wie als zoodanig zal optreden. Moeilijkheden geeft dit zelden, daar het oprichten eener woning vrijwel altijd pleegt uit te gaan van eenige gezinshoofden, die met elkaar verwant of verzwagerd zijn, en voor welke dus de adat precies uitwijst wie in hun familiekring als de eerste beschouwd moet worden. Afgezien van buitengewone gebeurlijkheden blijft de waardigheid dan erfelijk in het geslacht van den eersten titularis.

Hier moet ik er echter dadelijk de aandacht op vestigen, dat bij den overgang van waardigheden door sterfsgeval dikwijls aan de aanspraken van broeders boven die van zoons de voorkeur wordt gegeven. Dit is zelfs regel zoodra een overleden hoofd slechts minderjarige zoons naliet.

De pengoëloe roêmah met zijn gezin bewoont steeds eene vaste afdeeling in het huis, namelijk de djâboe benâ kâjoe (de djâboe bij den oorsprong van het hout), welke bij het binnentreden van de het meest benedenstroomsche deur dadelijk links is gelegen. De uitdrukking benedenstroomsche deur klinkt erg vreemd in Westersche ooren, maar is begrijpelijk genoeg wanneer men in het oog houdt dat de huizen van een Karosch dorp worden gebouwd evenwijdig aan de stroomrichting der rivieren. De djâboe oêdjoeng Kâjoe, links van de tegenovergestelde, dus van de meest bovenstrooms gelegen huisdeur, is volgens de adat bestemd voor het gezin van hem die den pengoëloe roêmah als ânakberoê ter zijde staat. Van heel veel gewicht zijn de functies van den pengoëloe roêmah en van zijn ânak beroê intusschen niet, zij bepalen zich tot het regelen in overleg met de huisgenooten, van enkele aangelegenheden waarbij allen betrokken zijn, het overbrengen van bevelen van 't dorpsbestuur aan de medebewoners, tot het beeindigen van kleine huiselijke geschillen tusschen deze laatsten, het bestraffen van geringe adatsovertredingen en 't allereerste onderzoek, alsmede 't waarschuwen van wjks- of dorps hoofd bij 't in huis constateeren van misdrijven als inbraak enz.

Onder de geschillen, welke de pengoëloe roemah pleegt te behandelen, behooren bijv. kwesties over 't vervullen van de «Kerîn», den huiselijken wachtdienst in de voor- en namiddaguren, gedurende welke de meeste huisbewoners afwezig plegen

te zijn, welke wachtdienst beurt om beurt door elk gezin, of althans door een zijner leden, moet worden vervuld, verder ruzies over 't wegraken van kleinigheden enz.

Ook bij adatsovertredingen is zijne competentie zeer beperkt, 't eenige voorbeeld dat ik mij herinner is het geval dat een hond van een der huisgenooten de djâboe van een anderen bevuilt. De pengoëloe roêmah kan dan den eigenaar van 't onfatsoenlijke beest ten bate van dien der djâboe in kwestie eene boete opleggen van één maatje rijst, één ei en eene kleine hoeveelheid limoenen en kruiden voor 't wasschen der haren (erpângger), dat bij de Bataks tot opheffing van een staat van onreinheid, doch vooral ook tot afwering van onheil zulk eene groote rol speelt.

In de doësoen-landschappen worden in zeer vele dorpen geene adathuizen aangetroffen, veelal zijn de woningen daar van minder deugdelijke materialen gebouwd, en worden zij slechts door één of twee gezinnen bewoond, zoodat de waardigheid van pengoëloe roêmah daar van zelf vervalst. Een tweede gevolg van deze gewijzigde bouworde is dat in de overgroote meerderheid der doësoendorpen de huizenwacht (Kerîn roêmah) vervangen is door een dorpswacht (Kerîn Koêta). Naarmate van het kleiner of grooter zielental der inwoners moet dan bij beurten elken dag door één, twee of meer gezinnen een waker worden geleverd, op welke wakers de taak rust, gedurende de uren dat de verdere bevolking naar de velden en tuinen is, in het dorp voor de veiligheid te zorgen. 't Is vooral tegen dieven en tegen brandgevaar dat zij te waken hebben. Zijn zij ter zake nalatig dan stelt de adat hen ten volle voor de schade verantwoordelijk. Het baantje der Kerîn is dan ook lang geen sinecure, als dat der gardoewachters op Java. Slechts scherp uitkijken, en bij alles wat er gedurende hun wachturen gebeurt zoo noodig dadelijk optreden, kan hen behoeden voor 't snappen der gruwelijkste koopjes.

Is dus op de hoogvlakte, en in die meest vrij hoog tegen het gebergte gelegen doësoendorpen, welke adathuizen bevatten, de allerlaagste rechter de pengoëloe roêmah, wiens rechtsmacht overigens zoo weinig beteekent dat ons Bestuur gemeend heeft haar officieel geheel te kunnen negeeren, voor de hoogere rechtspraak onderscheidt zich de organisatie in de doësoen te zeer van die op de hoogvlakte, dan dat wij beide tegelijk zouden kunnen behandelen.

Bij de opsomming, eerst voor de doësen, dan voor de goë-goeng, der verschillende instanties, neem ik, met afwijking ditmaal van het in 't slot van 't eerste hoofdstuk door mij gestelde beginsel, als grondslag de thans geldende regelingen, zullende ik dan straks in 't kort uiteenzetten óf en in hoever deze regelingen gebroken hebben met de oorspronkelijke adat-organisatie.

Wij vinden dan tegenwoordig als rechtsmacht uitoefenende personen en colleges:

I in de doesoen:

a. de dorpshoofden (pengoeloe's) bijgestaan door hun anak-beroë-senina,

b. de hoofdpengoël原因 bijgestaan door hun anakberoë-senina,

c. de kleine kerâpattans (kerâpattan kitik of bâleis) ook wel genoemd in de benedenstreken kerâpattan sinoëwen boënga, in de bovenstreken kerâpattan sinoëwen gâmbir,

d. de groote kerâpattan (kerâpattan oëroeng),

e. de Sultans kerâpattan (kerâpattan doësoen),

II. Op de hoogvlakte.

a. de dorpskerâpattan (kerâpattan- of bâlei koëta),

b. de oëroeng-kerâpattan (kerâpattan- of bâlei oeroeng),

c. de landschaps-kerâpattan (kerâpattan of bâlei râdja),

d. de kerâpattan der gezamenlijke landschapshoofden, zeer oneigenlijk genoemd de kerâpattan- of bâlei râdja berêmpat.

Zooals onder een volk, waarbij rechtsmacht aan bestuursmacht inhaerent is, vanzelf spreekt, houden bovenbedoelde organisaties met de staatkundige en administratieve indeeling van doësoen en hoogvlakte het nauwste verband.

Behandelen wij eerst de doësoen. Daar zijn de landschappen (oëroeng) verdeeld in distriktjes, meer of minder in aantal al naar de omstandigheden, vooral naar de wijze waarop de Koloniseering van de hoogvlakte uit er indertijd tot stand is gekomen.

Aan het hoofd van zulk een distriktje staat een pengoëloe belin of groote pengoëloe, die in elk der tot zijn gebied behorende dorpen (koëta) een pengoëloe kitik (kleine pengoeloe) onder zich heeft.

Verder vormt 't landschap er wel eene éénheid, maar toch eene éénheid die uit twee duidelijk afgebakende gedeelten bestaat, namelijk uit de beneden- en de bovenstreek.

De eerste wordt in alle landschappen aangeduid met den naam sinoëwen boënga (waar men katoen plant), de tweede met

sinoëwen gâmbir (waar men gambir plant). Terloops teeken ik aan, dat althans de eerste dezer benamingen geen aanspraak meer kan maken op actualiteit; ten gevolge van den steeds toenemenden invoer van Europeesche garens heeft immers de katoencultuur in de Karo-doesoen weinig of niets meer te be-
duiden. Gambirtuinen daarentegen worden tegen den voet van het gebergte ook tegenwoordig nog veel aangetroffen.

Hoe deze verdeling oorspronkelijk is tot stand gekomen valt moeilijk te zeggen. Waarschijnlijk is zij toe te schrijven aan den invloed der Maleische hoofden, die vóór onze komst in de niet al te geaccidenteerde, gemakkelijk te bereizen landen der sinoëwen boënga veel meer hadden in te brengen dan in de verder af gelegen, grootendeels moeilijk begaanbare heuvel- en bergstroken der sinoëwen gâmbir, waarvan bovendien 't gebied, als grenzend aan de hoogvlakte, in sterke mate onder den invloed stond van de hoofden uit het stamland, de goëgoeng. Hun macht in de sinoëwen boënga willende bevestigen, zullen de Maleiers de hoofden dier streken tot een nauwer aaneensluiting hebben gebracht, zonder daarom echter den band met de sinoëwen gâmbir geheel te willen verbreken. Praktische beteekenis voor de bevolking had deze onderverdeling der doesoënlandschappen vooral wat betreft de rechtspraak; de hoofden van sinoëwen boënga en die van sinoëwen gâmbir vormden toch afzonderlijke rechtscolleges, elk met een eigen bâlei, terwijl slechts de belangrijkste zaken kwamen voor de gesamenlijke hoofden van 't geheele landschap, wier vergadering dan in den regel door 't Maleische (of liever) vermaleischte landschapshoofd (Dâtoe, Kedjoëroeane of Orang Kâja) placht te worden voor-
gezet.

Door ons bestuur zijn in deze instellingen geen principieele wijzigingen gebracht.

Gaan wij nu de rechterlijke hiërarchie in de doesoen wat nader bezien, dan vinden wij dus, buiten beschouwing latende wat ik hierboven reeds over den pengoëloe roêmah mededeelde, als laagsten rechter: het dorpshoofd.

De bevoegdheid van dezen is in overtredingszaken eene zeer geringe, namelijk tot vier gulden boete, aanmerkelijk grooter in burgerlijke gedingen (tot eene geschilwaarde van f 25), terwijl steeds beroep op de volgende instantie mogelijk is.

Dat overleg van den pengoëloe met zijne ânakberoë-senîna

nooit mag uitblijven, behoeft na de uiteenzettingen in 't vorige hoofdstuk wel geene verklaring.

De competentie van den één graad hooger en rechter, den hoofdpengoëloe of pengoëloe belin, welke natuurlijk ook weer door zijn anakberoë-senina wordt terzijde gestaan, gaat tot 10 gulden boete en tot eene geschilwaarde van f 50. Hooger beroep is mogelijk op al zijne vonnissen in eersten aanleg gegeven. In de kleine kerâpattans (kerâpattan kitik) hebben zitting de gezamenlijke hoofdpengoëloes van het betrokken landschaps-gedeelte (sinoëwen boënga of sinoëwen gâmbir). De bevoegdheid, in overtredingszaken niet te uitgebreid, namelijk tot f 20 boete, is in burgerlijke zaken, als gaande tot een geschilwaarde van f 100, voor een economisch betrekkelijk weinig ontwikkeld volk als de Karo-Bataks eene belangrijke te noemen, vooral wanneer men in het oog houdt dat slechts bij een geschilwaarde van meer dan f 50 hooger beroep is toegelaten.

Oorspronkelijk was trouwens de bevoegdheid in civiele zaken dezer lagere rechters eene veel geringere, gaande die der kleine kerâpattans slechts tot veertig dollars (vier tâhils = thails), dus bij eene gemiddelde dollarwaarde van f 1,40 tot circa f 56.

't Was vooral om de hoogere instanties en daarmee onze ambtenaren te ontlasten, dat hier met de adat werd gebroken, en de oude grenzen, misschien verder dan in het belang eener goede rechtsbedeeling gewenscht was, werden uitgebreid.

't Bedenkelijke schuilt vooral in 't niet toestaan van hooger beroep bij de rechtspraak van hoofdpengoëloes en kleine kerâpattans bij eene geschilwaarde respektievelijk beneden f 25 en beneden f 50.

De adat wist in der tijd zeer wel wat zij deed toen zij hare perken stelde, en deze hadden mijns inziens gehandhaafd dienen te blijven, zoolang veranderingen in economische toestanden, speciaal in het peil der volkswelvaart, geen erkennen van nieuwe vormen hadden geëischt.

Dit geval nu heeft zich niet voorgedaan. Vijftig en zelfs vijftientwintig gulden is ook heden nog voor een' Karo-Batak eene te aanzienlijke som dan dat het rechtmatige bezit daarvan niet door zoo volledig mogelijke rechtszekerheid diende te worden gewaarborgd. En wie kan beweren dat die zekerheid steeds bestaat bij een klein college van inlanders, waaronder er soms een of twee zijn die de anderen leiden, en vooral bij een vrij wel alleen rechtsprekenden hoofdpengoëloe?

Onder de hoofdpengoëloes zitting hebbende in de kleine kerâpattans is er gewoonlijk, schoon niet altijd, één die, wegens zijn afkomst van de aanzienlijkste hoofdenfamilie in 't stamland-schap op de hoogvlakte, den rang heeft van perbapâân, welk woord men misschien het best met stamvader zon kunnen vertalen, en die dientengevolge als primus inter pares wordt beschouwd.

Op zijne positie als lid van het rechtscollege had het eenigszins grooter aanzien, door den perbapâân aan zijne hoogere afkomst ontleend, oorspronkelijk verder geen invloed. Een formeel voorzitterschap heeft de zuivere Karo-adat nooit gekend. Indien men bij de zittingen van Bataksche Kerâpattans van iemand kon zeggen dat hij er het hoogste woord voerde en aan 't onderzoek zekere leiding gaf, was dit gewoonlijk minder van den perbapâân dan van den ânakberoë-bâlei, met welken waardigheidsbekleeder wij in 't einde van 't vorige hoofdstuk kennis maakten. Veelal was deze tevens een der hoofdpangoëloes, maar ook al was dit, als bijv. in 't bovendeel der Serdangsche doësoen-oëroeng Tandjong Moeda, een enkele maal niet het geval, toch nam hij steeds een belangrijk aandeel aan de handelingen van de Kerâpattan, als wier mond of spreektrumpet hij beschouwd kon worden. 't Was toch gewoonlijk de ânakberoë-bâlei die het woord tot partijen of beklagde en tot de getuigen richtte, hoewel niets de andere leden van 't college belette desverkiezend die personen rechtstreeks te ondervragen.

Thans is, wat zonder bezwaar kon geschieden en uit een administratief oogpunt zeker aanbeveling verdiende, door ons Bestuur hierin verandering gebracht, en bepaald dat elk der kleine kerâpattans wordt gepresideerd door den daarin zitting hebbenden perbapâân.

Het begrip dat de ânakberoë er is om het grootste deel van 't werk te doen is echter zoo stevig in de harten en 't rechtsbewustzijn der Karo's geworteld dat, ondanks deze formeele hervorming, de kerâpattans in de praktijk hun oude werkwijze zeker wel niet zoo spoedig zullen laten varen.

Een uitvloeisel van 't zelfde adatbeginsel was vroeger de groote mate van vrijheid aan de kerâpattanleden gelaten om zich ter terechtzitting door hun ânakberoë-senîna te laten vervangen.

Kritisch aangelegde Europeanen zullen weliswaar al te geneigd zijn deze en dergelijke faciliteiten met meer ijver dan verstand algeheel te veroordeelen.

Om billijk te wezen zouden zij zich eerst voor den geest moeten brengen hoe in het Karoland: *a.* de hoofden als zoodanig rechters zijn; *b.* de hoofden-waardigheid erfelijk is; *c.* dien-tengevolge menigmaal zeer jonge en de adat niet volledig kennende hoofden als rechters zullen moeten optreden; *d.* het dan veel meer in 't belang eener goede rechtspraak zal wezen wanneer zij hun ervaren ânakberoê-senîna doen zitting nemen, dan wanneer zij zelf door onwetendheid het recht gaan verhaspelen.

Van deze bevoegdheid, hoe rationeel ook in bepaalde gevallen, werd echter door luie of onverschillige hoofden misbruik gemaakt, tot ons Bestuur na 1888 zijn invloed gelden deed en slechts bij wettige ontstentenis bedoelde vervanging toeliet. De door de adat ten volle veroorloofde deelneming van de ânakberoê-senîna der hoofdpengoêloes aan de zittingen der Kerâpattans, het onderzoek en de beraadslagingen wordt natuurlijk hierdoor niet uitgesloten. Ook hier zijn zij steeds adviseurs en helpers hunner principalen, hoewel, wanneer het geldt de vaststelling van het uit te spreken vonnis, slechts de pengoêloes hun stem uitbrengen. Alleen wanneer een hoofd ter terechtzitting op wettige wijze door ânakberoê of senîna vervangen wordt, kan deze laatste meestemmen.

De ânakberoê bâlei heeft, voor zoover hij niet tevens hoofd-pengoêloe is, daarbij slechts een raadgevende stem.

De voornaamste rechtbank in de doêsoenlandschappen is echter de groote Kerâpattan, vroeger als Kerâpattan belîn, thans als Kerâpattan oêroeng bekend, waarvan voorzitter is het Maleische landschapshoofd, terwijl alle hoofdpengoêloes, dus èn die uit de sinoêwen boênga èn die uit de sinoêwen gambir, als leden zitting hebben en de vergaderingen bijgewoond worden door den betrokken controleur. De rol door dezen bestuurs-ambtenaar bij de zittingen gespeeld hangt natuurlijk, behalve van zijne persoonlijkheid, geheel af van zijne kennis van de adat en van het Karo-Bataksch, welke taal ter terechtzitting uitsluitend gebezigd wordt. Deze Kerâpattans oêroeng nemen kennis: *a.* van alle burgerlijke zaken, waarbij de waarde in geschil meer bedraagt dan f 100;

b. Van alle misdrijf- en overtredingzaken waarop de adat eene boete stelt van meer dan f 20, doch niet meer dan f 60;

c. Van alle grenskwesties binnen de oêroeng;

d. Van alle geschillen over het pengoêloeschap;

c. Van jurisdictiegeschillen tusschen lagere rechters en rechtbanken;

f. In hooger beroep, tevens in hoogste instantie van de zaken in eersten aanleg behandeld door de Kerâpattans Kîtik.

Alinea 7 van artikel 9 der thans in de Deli-doëson geldende regeling van 't rechtswezen zegt:

«Het oëroenghoofd wordt als djaksa bijgestaan door een pengoëloe bâlei te benoemen in overeenstemming met den Controleur voor de Bataksche aangelegenheden».

In deze bepaling, typisch voorbeeld van het zich met de omstandigheden geleidelijk ontwikkelen der adat, valt de werking van drieërlei invloed onmogelijk te miskennen.

In de eerste plaats die der oorspronkelijke Karo-adat: de werkzaamheden van den functionaris, over wien bedoelde alinea handelt, zijn voor een goed deel die van den ânakberoë-bâlei der oude rechtscolleges.

In de tweede plaats die der Maleische hoofden, van welke sommigen, speciaal die van Soenggal, in hunne rechterlijke betrekkingen tot de Batakwereld zich reeds voor vele jaren deden bijstaan door een vertrouwden Batak, dien zij den *titel pengoëloë bâlei verleenden.

In de derde plaats van de Europeesche ambtenaren, welke zich, althans in strafzaken, geen denkbeeld kunnende maken van eene rechtspraak zonder inlandsch officier van justitie, de gelegenheid aangrepen de functies van spreekorgaan der Batak-hoofden en van duivelstoejager der Datoes in één persoon te combineeren met die onzer inlandsche officieren van justitie.

Dat deze wijziging der adat tevens eene verbetering was behoeft geen betoog.

De ânakberoë-bâlei der zuivere adatrechtspleging kon zich onmogelijk geheel aan zijne rechtstaak wijden; of hij was een hoofdpengoëloe, en had als zoodanig zijne bezigheden, of hij moest in de eerste plaats door den landbouw in het onderhoud van zich en zijn gezin voorzien. Thans daarentegen is de pengoëloe bâlei een ambtenaar, die, als zoodanig vaste inkomsten genietende, zich uitsluitend met zijn dienstwerk kan bezig houden, en vooral bij het vooronderzoek Controleur en landschapshoofd krachtig terzijde kan staan.

Op de zittingen daarentegen zijn 's mans verrichtingen nog veel meer die van een' ânak-beroë bâlei dan van een djaksa

en gaat het verhoor van partijen, beklaagde, getuigen veelal door zijne bemiddeling. Dat gebruiken van een tusschenpersoon schijnt omslachtig, maar bespaart in de praktijk juist dikwijls veel tijd, daar iemand, die geregeld als zoodanig dienst doet, op den duur eene buitengewone vaardigheid verkrijgt om zijne vragen zóó te stellen dat zij terstond kunnen doordringen tot het niet al te ontwikkelde bevattingsvermogen der eenvoudigen van geest, welke onder de te hooren personen gewoonlijk niet ontbreken. Is, zooals bij het niet sterk genoeg te veroordeelen telkens overplaatsen onzer bestuursambtenaren helaas veelal het geval is, de betrokken Controleur het Bataksch niet machtig, dan is zulk een tegelijk de rol van tolk vervullend tusschenpersoon zelfs geheel onmisbaar.

De Sultans-Kerâpattan, in de nieuwe regeling Kerâpattan-doêsoen genoemd, is, zooals uit mijne mededeelingen in 't eerste hoofdstuk reeds bleek, een lichaam, dat niet alleen in 't stelsel der oorspronkelijke Karo-adat volstrekt niet te huis behoort, maar dat zelfs zijne tegenwoordige bevoegdheden, veel meer dan aan den op zich zelf zoo geringen invloed van 't Sultanaat, dankt aan den steeds naar centralisatie strevenden geest van ons bestuur.

Vóór dat wij ons in de rijkjes der Oostkust vestigden, hadden de Sultans in wat zij de doêsoen hunner rijkjes noemden geenerlei rechtsmacht; wel kwam het voor dat Bataks voor hunne Kerâpattans terecht stonden, doch dan betrof het civiele zaken gerezen of misdaden gepleegd in die streken der bedoelde rijkjes, waar de grondrechten door de Maleiers werden uitgeoefend, dus buiten de doêsoen.

Nadat de Sultans, onze suzeriniteit erkend hebbende, in hunne pretenties tegenover de Bataks den steun onzer ambtenaren en zoo noodig onzer bajonetten, hadden verworven, breidde zich ook hun rechtsmacht over de doêsoen uit, zich echter, zooals wij gezien hebben, voorloopig nog bepalende tot de berechting van halsmisdaden, waarvoor de oplegging van boeten, de eenige straf die de adat kent, geen voldoende zware tuchting werd geacht.

De jongste regeling daarentegen brengt tot de bevoegdheid van de Kerâpattan-doêsoen in eersten aanleg alle straf- en overtredingszaken, waarop volgens de adat eene zwaardere straf is gesteld dan f 60, en in hooger beroep alle burgerlijke zaken waarvan de waarde in geschil meer dan f 250 bedraagt.

Bijna de geheele eigenlijke strafrechtspraak is dus overgebracht bij de Sultansrechtbank, waaraan ook in 't civiele eene niet onbelangrijke macht is toegekend, al moet, wat dit laatste betreft, hier geconstateerd worden dat gedingen met eene geschilwaarde van meer dan f 250 in de Karosche rechtswereld betrekkelijk eene zeldzaamheid zijn, en de hervorming op dit gebied dus niet zulke verstrekkende gevolgen met zich bracht als op 't crimineele.

Inderdaad vérstrekkend.

Want houden wij in het oog dat de Kerâpattan-doêsoen is samengesteld uit den Sultan of diens vervanger als voorzitter, met als leden de vier Maleische oeroenghoofden alsmede de voornaamste perbapâans uit de sinoëwen boênga en de sinoëwen gâmbir van elke oêroeng, verder dat genoemde voorzitter weinig of niets van de Karo-adat pleegt af te weten, en voor haar in den regel slechts minachting zal koesteren, dat de oêroenghoofden, meest warme Moslims en dus toch al geen vrienden van een heidensche adat, bovendien tegenwoordig tegenover den Sultan nog slechts een zeer ondergeschikte plaats innemen, dat eindelijk lang niet alle perbapâans voldoende fermitieit bezitten om eigen oordeel tegenover dat der verzamelde dâtoes, en vooral tegenover dat van den Sultan te durven stellen, dan dienen wij te erkennen dat deze zoogenaamde hoogste adatrechtbank geen adatrechtbank is, maar het misbakken produkt eener neiging om én de geit én de kool te sparen, om te gemoet te komen aan de gezagspretenties der Sultans en toch schijnbaar met de adat rekening te houden.

De eenige die in deze omstandigheden als onafhankelijk deskundige onbevreesd voor handhaving de Karo-adat zal kunnen opkomen, zal de betrokken Controleur zijn, die steeds moet uitgenoodigd worden de zittingen der Kerâpattan-doêsoen bij te wonen.

Zooals de verhoudingen zijn, zal van dezen ambtenaar als tegenwoordiger van 't Nederlandsch-Indische Gouvernement veelal voldoende invloed kunnen uitgaan om de zaken in 't rechte spoor te houden mits . . . hij eene flinke persoonlijkheid zij en zich met taal en adat volkomen vertrouwd hebbe weten te maken. Doch hoeveel ambtenaren, vooral als zij om de twee of drie jaren worden overgeplaatst, voldoen aan die voorwaarden? En zelfs al is dit wél het geval, wat voor rechtbank is

het dan nog, waarbij een vreemdeling het toe te passen recht heeft te vertegenwoordigen?

Wenden wij ons thans naar de hoogvlakte. Hoewel aldaar in het algemeen de adat zeer zeker niet minder sterk staat dan in de doêsoen, geldt dit niet op het speciale punt dat wij thans behandelen, de verdeeling van rechtsmacht. In mindere mate dan in de doêsoen zijn op de hoogvlakte in dit opzicht de oude voïksinstellingen door ons Bestuur ongewijzigd gehandhaafd kunnen worden. Om dit te verklaren is het voldoende dat wij ons herinneren:

1ste hoe, zooals ik in het eerste hoofdstuk uiteenzette, ter wille eener absoluut noodzakelijke centraliseering van het gezag, het Gouvernement op de hoogvlakte de bestaande oêroengs en zelfstandige Koêtas heeft moeten vereenigen tot een vijftal landschappen, bestuurd door zooal niet in waardigheid (de oude rādja berêmpat), dan toch wat betreft het uitoefenen van werkelijke macht nieuwe hoofden, welke dus nieuwe factoren zijn gaan vormen in de ook vroeger reeds niet eenvoudige organisatie van 't inheemsche bestuur;

2de hoe een der grondbeginselen van de adat is dat bestuurs- en rechtsmacht onafscheidelijk zijn verbonden.

Dientengevolge heeft ons Bestuur, zonder daarom de oude adatrechters op zij te zetten, een goed deel hunner hogere bevoegdheden moeten overdragen aan rechtbanken, wier vorming als een noodwendig uitvloeisel der nieuwe bestuursorganisatie beschouwd moest worden.

Boven den pengôeloe roêmah vinden wij dan thans als eerste rechtsinstantie in het Karosche deel der afdeeling Simeloengoen en Karolanden de bâlei Koêta (dorps-Kerâpattan of dorpsrechtbank) waarin zitting hebben de hoofden der wijken (Kesêin), waaruit het dorp bestaat, bijgestaan door hun ânakberoê-senîna.

Hier is door ons Bestuur, op eene niet al te ingewikkelde organisatie bedacht, een lagere instantie uitgeschakeld, namelijk het alleen (schoon dan met zijn ânakberoê-senîna) rechtsprekende wijkhoofd, dat volgens de adat bevoegd was in eersten aanleg kennis te nemen van civiele geschillen tusschen zijne onderhebbenden gerezen, en ook tot het opleggen, in wat wij overtredingzaken zouden noemen, van geringe boeten.

Intusschen bestond op de hoogvlakte, en in mindere mate trouwens ook in de doêsoen, oorspronkelijk geen scherpe grens

tusschen de gewone rechtspraak der laagste rechters en bemiddeling. Was eene of andere civiele zaak bij hen aangebracht, dan achtten zij het slechts zeer zelden noodig in de eerste plaats te beoordeelen of het bedrag der vordering al of niet hunne competentie te boven ging. Die vordering moest al eene bijzonder belangrijke en moeilijke kwestie betreffen, om hen partijen terstond naar een hoogere instantie te doen verwijzen. In den regel namen zij de zaak, groot of klein, zonder aarzeling in behandeling en trachtten haar tot eene oplossing te brengen. Ging het bedrag hunne bevoegdheid te boven, dan kon die oplossing natuurlijk slechts het karakter eener minnelijke schikking dragen. Ofschoon én zij zelve én partijen zeer wel wisten dat dan aan hun uitspraak elke bindende kracht ontbrak, gaf hunne positie als hoofd hun toch dikwijls zeker overwicht, waarvan zij niet schroomden gebruik te maken, en wisten zij zoo zelfs hun competentie ver overschrijdende zaken menigmaal tot een goed einde te brengen. Ook bij de behandeling van civiele vorderingen door de eerstvolgende instanties deed zich ditzelfde verschijnsel voor, en gingen gewone rechtspraak en bemiddeling dikwijls hand aan hand, zooals in het volgende hoofdstuk nog nader door mij zal worden toegelicht.

Met den pengoêloe als alleensprekend rechter is intusschen ook thans nog niet geheel gebroken.

Bij kleine dorpen, die natuurlijk slechts uit één wijk bestaan, kan daardoor immers van een eigenlijke bâlei koêta geen sprake zijn, en gaat dus de aan dit lichaam toegekende rechtsmacht over op den pengoêloe met zijn ânakberoê-senîna.

Verder bepaalt de vigeerende regeling dat, wanneer een Koêta uit twee Keseîns bestaat, als alleensprekend rechter op zal treden de pengoêloe van de wijk, waartoe gedaagde of beklagde behoort.

Dit laatste voorschrift, waarschijnlijk ten doel hebbende vermijding der moeilijkheden, volgens onze inzichten verbonden aan het in één rechtbank zitting nemen van slechts twee rechters, dunkt mij eene onnoodige en weinig gelukkige afwijking van de adat, welke in dergelijke gevallen, althans wanneer partijen in verschillende keseîns te huis behooren, zeer bepaald onderling overleg der beide betrokken hoofden vordert. Veel beter had men de moeilijkheid kunnen oplossen door bij zich in eenige rechtzaak voordoend gemis aan overeenstemming tusschen de

beide rechters, die zaak naar eene hoogere instantie te verwijzen. Vrees voor vermindering hunner autoriteit over hun ondergeschikten zou dan voor de betrokken hoofden in verreweg de meeste gevallen een voldoende prikkel zijn gebleken om de vereischte samenwerking te verzekeren.

Zooals wij reeds boven zagen is de bâlei Koêta, wier rechtsmacht in 't civiele gaat tot eene geschilwaarde van f 25, in overtredingszaken tot vier gnlden boete, samengesteld uit de pengoêloes der Keseins, bijgestaan door hun ânakberoê-senina. Tot recht verstand der zaak komt het mij gewenscht voor hier iets dieper in te gaan op den aard, den rang en de onderlinge verhouding der dorps- en oeroeng-hoofden.

De titels dier hoofden zijn sibâjak, pengoêloe en ânaberoê.

Hoewel sibâjak letterlijk vertaald de rijke beteekent, en men dus oppervlakkig zou meenen dat deze titel met afstamming al heel weinig te maken moet hebben, zou men zich hierin toch deerlijk vergissen. Het sibâjak zijn is integendeel uitsluitend eene kwestie van geboorte; sibâjak is de adellijke titel bij uitnemendheid, terwijl daarentegen de titel pengoêloe onder zekere omstandigheden door iedereen kan worden verworven, bijvoorbeeld ten gevolge van 't stichten van een nieuw dorp.

Nu komt op de hoogvlakte het stichten van nieuwe dorpen weliswaar zoo goed als niet voor, doch in de doêsoen is 't een zeer gewoon iets, zoodat het aantal parvenu-pengoêloes daar legio is. 't Aantal sibâjak-families op de hoogvlakte is gering en zal niet veel meer dan twintig bedragen. In vele oêroengs ontbreken zij geheel, en dragen de hoogste hoofden, de perbapââns, slechts den pengoêloetitel. Doch *zijn* er onder de hoofden eener oêroeng sibâjaks, dan berust 't perbapâânschap slechts bij dezen. Eene uitzondering maakt alleen Teloe Koeroe, waar, naast een sibâjak van Lingga als eerste perbapâân, twee pengoêloes, van Serbakti en Gadja, als tweede en derde perbapâân worden aangetroffen.

Terwijl in elke oêroeng, zoowel als in elk der dorpen, waaruit zoo'n oêroeng is samengesteld, én sibâjaks en pengoêloes steeds tot den heerschenden stam behooren, zijn de ânaksberoê natuurlijk zonder uitzondering lieden van andere mêrga's.

In verband hiermee is hunne positie eene dubbelslachtige. Terwijl zij uit het oogpunt van verwantschap als ânak beroê tegenover de andere hoofden staan, bekleeden zij in hun eigen

wijk, wanneer zij er tenminste een hebben, wat uit den aard der zaak slechts in zeer groote dorpen het geval is, de waardigheid van pengoëloe en is het dan als zoodanig dat zij deel uitmaken van dorpsbestuur en dorpsrechtbank. Zoo telde men in 't dorp Lingga vroeger aan hoofden drie sibâjaks, vier pengoëloe's en drie ânaks beroë, allen bestuurders van eigen wijken. In andere Kampongs vindt men dergelijke toestanden, al ontbreken in zeker 90 % van deze de sibâjaks.

Op de bâlei Koêta volgt, zooals wij reeds zagen, thans als naaste instantie de bâlei oëroeng. Dit was vroeger niet het geval, althans niet in die landschappen — en dat waren verre weg de meeste, — welke de niet al te benijdenswaardige eer genoten onder hunne hoofden op twee of meer perbapâans te kunnen bogen. Hier doet zich de vraag voor wat op de hoogvlakte wel precies onder die uitdrukking perbapâan verstaan moet worden, eene vraag die wij voor de doësoen, waar de adat eene afspiegeling is van die in de goëgoeng, hierboven reeds met een ênkelen zin beantwoordden.

De basis van 't adatbestuur in het Karoland wordt steeds gevormd door het mërگا-verband. In elke oëroeng behooren de hoofden, sibâjaks, wanneer die er zijn, en pengoëloes steeds tot dezelfde mërگا, en leidt de overlevering hun afkomst af van één stamvader. De perbapâan nu vertegenwoordigt van dien gemeenschappelijken stamboom wat wij de hoofdlijn zouden noemen. Maar ongelukkig is de historische ontwikkeling der Karo-Bataks meer in de richting van verdeeling dan in die van éénheid gegaan, en heeft zij er toe geleid dat van den stamvader af het geslacht zich meest dadelijk heeft gesplitst in enkele takken, die elkaar in macht en in aanspraken zoo weinig toegaven, dat het den oudste onmogelijk viel zijne erkenning als perbapâan, dus als hoofd van zijn geslacht, en daardoor tevens van den stam, van de anderen af te dwingen, ziende hij zich dientengevolge genoodzaakt in eene verdeeling dier waardigheid te berusten en voor zich zelf met eene positie van primus inter pares genoeg te nemen.

Menigeen zal eene dergelijke bekibbeling van het geboorterecht al zeer vreemd lijken. Men vergete echter niet dat, waar bij ons het geboorterecht volkomen vast pleegt te staan, dit bij de Bataks, als bij de meeste, de polygamie als wettige instelling erkennende volken, in veel mindere mate het geval is,

zijnde genoemd recht bij hen afhankelijk van meer factoren als daar zijn leeftijd, rang van de moeder, verwekking voor of na het huwelijk enz.

Zoo tellen dan de meeste landschappen twee of drie perbapââns, en kan de verdeeling tusschen de stamlijnen zich zelfs zoo sterk geaccentueerd hebben dat elk van haar een afzonderlijke ondermêrga is gaan vormen. Dit zien wij o. a. in 't reeds meer door mij als voorbeeld genomen landschap Teloe Koeroe, waar de perbapââns respektievelijk tot de ondermêrga's Karo-karo-Lingga, — Serbakti en — Gadjah behoren.

Echter moet ter eere der Karo's gezegd worden dat, al zijn er in een oêroeng zoo meerdere perbapââns, deze toch nimmer op volkomen gelijken rang aanspraak maken, wordende de volgens de overlevering aanzienlijkste steeds door de anderen als iets, schoon maar heel weinig, vóórhebbend, te allen tijde gereedelijk erkend.

Het denkbeeld er geen eigen bâlei of rechtplaats op na te houden was intusschen voor een rechtgeaard perbapâân steeds onverdragelijk, en zoo werden, voor wij in 1904 de hoogvlakte in bezit namen, daar in elke oeroeng zooveel bâleis aangetroffen als er perbapââns den sceptor zwaaiden, met bovendien nog als allerhoogste instantie een centrale bâlei oêroeng van de verzamelde perbapââns en andere hoofden. Waar door het Gouvernement van het begin onzer vestiging af het gezag der eerste perbapââns ten koste van dat der tweede en derde zooveel mogelijk versterkt werd, zijn deze Kerâpattans der afzonderlijke perbapââns echter vanzelf geleidelijk in verval geraakt, zoodat zij zonder al te groot bezwaar door de thans vigeerende regeling konden worden genegeerd en daardoor opgeheven.

Vóór het in werking treden dier regeling hadden in de Kerâpattan oêroeng feitelijk alle hoofden der oêroeng zitting, met gelijke rechten waar het de deelneming aan 't onderzoek en de behandeling der aanhangige zaken, maar niet steeds waar het hare beëindiging, dus het slaan van een vonnis betrof. Niet steeds, zeg ik, omdat, in verband met politieke toestanden en verhoudingen, de perbapââns in de eene oêroeng een aanmerkelijk grooter overwicht op de mindere hoofden uitoefenden dan in de andere. Zoo zou in Teloe Koeroe bij eenstemmigheid der perbapââns Lingga, Serbakti en Gadjah, geen râdja doêsoen (ook op de hoogvlakte noemt men de onderhoorigheden doêsoen)

aan ernstige oppositie denken, terwijl daarentegen in het aangrenzende Sepoeloehdoewa Koeta de van elk gezag afkeerige doësoens als Berastagih en Goeroe Singa een in strijd met hun gevoelen door de perbapâäns, de sibajaks van Kaban djahe, gewezen vonnis geen voldoende rechtskracht toekenden.

Nu werden over het algemeen de beslissingen der Kerapâtans vroeger geenszins, als die onzer rechtbanken, genomen door het man voor man laten stemmen der aanwezige leden. Niet naar eene meerderheid werd gestreefd, maar naar eenheid. Om daartoe te geraken gaven de perbapâäns en veelal ook de voornaamste, dan wel welbespraaktste en meest met de adat vertrouwde doësoenhoofden elk voor zich hunne opinie ten beste. Liepen die opinies te veel uiteen, dan werd naar een middelweg gezocht, wat meestal na korter of langer praten tot een resultaat voerde, dat de algemeene goedkeuring wegdroeg, of waarmee zich althans de gesamenlijke perbapâäns konden vereenigen. Overigens komen wij in een later hoofdstuk terug op dit onderwerp, hier slechts aangeroerd om te doen uitkomen in hoever de mindere hoofden volgens de adat als leden der oëroeng rechtbanken beschouwd konden worden.

Thans is dit alles veranderd. Voor elke oëroeng afzonderlijk wijst de nieuwe regeling den voornaamsten perbapâän als voorzitter en enkele andere hoofden, drie, vier, vijf of zes als leden van de bâlei oëroeng aan.

Waar de tijdsomstandigheden tot reglementeering leidden, geloof ik dat men moeilijk een' anderen weg had kunnen inslaan. Alleen wil het mij voorkomen dat het aantal leden dezer rechtbanken in vele oëroengs te klein genomen is. Tusschen kennis van Westersch recht en van Oostersche adat is o.a. het groote verschil, dat de eerste vooral door studie verkregen wordt, de laatste uitsluitend door het leven en de praktijk. Enkele nog jeugdige menschen kunnen, tot een college vereenigd onze wetten behoorlijk toepassen; goed recht te spreken volgens de adat kan men in 't algemeen slechts verwachten van mannen van rijpen leeftijd en langjarige ondervinding. Een rechtbank, samengesteld uit weinige, alleen om hun voornamelijk van geboorte afhankelijken rang gekozen, dus dikwijls jonge en onervaren hoofden biedt daarom geene behoorlijke waarborgen. Hoe meer leden, des te grooter bij zulk een stelsel de kans dat althans enkelen hunner het gewoonterecht geheel zullen

beheerschen en op moeilijke punten de anderen zullen kunnen voorlichten. Hoewel wat chaotisch van samenstelling en werkwijze, boden dus de oude oëroeng-Kerâpattans in een uiterst belangrijk opzicht meer rechtszekerheid dan de door ons hervormde. Wellicht dat in de praktijk aan de leden veroorloofd wordt ter zitting met hun ânakberoë-senîna te rade te gaan, wat geheel in den geest der adat zou vallen en ongetwijfeld zeker correctief zou vormen. Toch zou ik het hoogst gewenscht achten het reglement te wijzigen en 't aantal leden der bâlei oëroeng buiten den voorzitter op ten minste zes te stellen.

De bevoegdheid dezer rechtbanken gaat thans in 't civiele tot eene geschilwaarde van f 75, in strafzaken tot f 20 boete, terwijl er van elke in eerste aanleg gewezen uitspraak hooger beroep is op de bâlei râdja.

Een groot verschil met de tijden vóór de annexatie, toen de oëroeng-Kerâpattans feitelijk de hoogste rechtsinstantie vormden, althans wanneer partijen in dezelfde oëroeng tehuis behoorden.

Was dit laatste niet het geval, en zagen zich dus de hoofden van twee verschillende landschappen bij eene rechtzaak betrokken, dan was deze onderworpen aan hunne gemeenschappelijke jurisdictie.

Aan elkaar grenzende oëroengs hadden dan ook steeds een vaste, gemeenschappelijke bâlei, waar de wederzijdsche hoofden elkaar ontmoeten en de tusschen hen of hunne onderhoorigen gerezen geschillen behandelen en zoo mogelijk beëindigen konden. Maar al te dikwijls was echter vroeger op de hoogvlakte deze beëindiging der zaken, vooral wanneer de partijen râdjas van eenig belang, of verwanten of beschermelingen van zulke râdja's waren, het zwakke punt der Karosche rechtspleging.

De rechters waren dikwijls niet voldoende onafhankelijk, lieten zich bij de uitoefening van hun gewichtig ambt minder door hun rechtsgevoel leiden dan door familie- of partijbelang, terwijl ook rechtstreeksche omkooprij nog al eens voorkwam (ngâlau sisip = 't ontvangen van omkoopsgelden). Ook afgescheiden van deze euvels kwamen de rechters bij gebrek aan overeenstemming menigmaal niet tot een vonnis, doch gingen, na min of meer stormachtige beraadslagingen, in hevige onmin uiteen, het aan partijen en hunne onmiddellijke hoofden overlatende om, zoo zij daartoe voldoende macht, geld en relaties

bezaten: door daden van geweld en van oorlog verder hun recht te zoeken of te handhaven.

Ook bij de rechtspraak binnen de oëroeng, ja zelfs bij die in de Koêta, heerschten trouwens in dit opzicht gelijksoortige toestanden.

't Gevolg was eene zeer nauwe betrekking tusschen adat-rechtspraak en oorlogsrecht, ja zelfs 't allerinnigste verband, daar dikwijls de beslissing eener zaak door de rechters af hankelijk werd gesteld van den uitslag van een godsgericht in den vorm van een geregelden veldslag, tusschen partijen te leveren. Elk dezer kwam dan op met zooveel strijders, bloedverwanten, vrienden en bondgenooten, als hij maar bijeen kon krijgen, zoodat aan beide zijden menigmaal honderden, voor een goed deel met geweren gewapenden, tegenover elkaar stonden. Wie tegen den avond het meest dooden en gewonden had verloren het pleit. Daar verreweg de meeste Karo's noch hielden, noch goede schutters zijn, placht het aantal slachtoffers echter gelukkig zeer gering te wezen.

Deze zonderlinge manier om een proces tot een praktisch resultaat te brengen stond bekend als «bêngket sâlep» letterlijk vertaald = het binnentreden van het afgeschoten terrein, en werd aldus genoemd omdat de grenzen der strijdplaats door teekenen (sâlep), meest in den grond gestoken palmladeren, waren aangewezen. 't Is wel in de allereerste plaats door het een einde maken aan dergelijke dwaasheden, door het ontdoen van de in hoofdzaak mooie en goed werkende adat van zulke anarchistische uitwassen, dat de invoering van ons bestuur werkelijk in 't belang der Bataks is geweest.

Daar op de hoogvlakte, zooals ik reeds vroeger aangaf, behalve eigenlijke oëroengs ook nog een zeker aantal geheel zelfstandige Koêta's wordt aangetroffen, zijn deze, om ook voor haar eene rechtspraak overeenkomende met die der bâlei oëroeng mogelijk te maken, bij de nieuwe regeling wat betreft de jurisdictie tot drie groepen samengevoegd, waardoor het totaal aantal der genoemde rechtbanken achteen bedraagt in plaats van vijftien.

Boven de oëroeng-Kerâpattans stelden wij in elk der vijf door ons geschapen landschappen de landschaps-Kerâpattan of bâlei râdja, voorgezeten door her landschapshoofd met als verdere leden de voornaamste perbapâans der tot het landschap ge-

brachte oëroengs en, wat Lingga betreft, bovendien twee hoofden van zelfstandige dorpen. Ongelukkig is in de jongste regeling dit op zich zelf juiste principe met bevreemdende inconsequentie uitgewerkt, zoodat de samenstelling der bâlei râdja van Baroe Djahe en Lingga thans heel wat, die van Soeka alles te wenschen overlaat.

Althans wat Soeka betreft kan ik niet nalaten deze bewering hier even met maar al te zeer voor de hand liggende bewijzen te staven.

Dit landschap dan bestaat uit:

1^e. het aanzienlijke zelfstandige dorp Soeka (omstreeks 1500 zielen);

2^e. de oëroeng Soekapiring (omstreeks 3900 zielen);

3^e. de voor de eene helft door Karo's, voor de andere helft door Toba's bewoonde oeroeng Si Pitoe Koeta Tengging (omstreeks 3200 zielen);

4^e. eenige zelfstandige dorpen (samen omstreeks 1500 zielen), waarvan Boenoeraja verreweg het voornaamste is.

Wie hebben nu volgens bedoelde regeling in de bâlei râdja van het landschap Soeka zitting?

a. het landschapshoofd, de sibâjak van Soeka, als voorzitter;

b. de *beide* oeroenghoofden van Si Pitoe Koeta Tengging, Tobasch gedeelte;

c. de *beide* oëroenghoofden van Si Pitoe Koeta Tengging, Karosch gedeelte;

d. het *eerste* oëroenghoofd van Soekapiring.

Met andere woorden één hoofd van Soeka, één van Soekapiring, liefst *vier* van het Soekapiring in geen enkel opzicht in belang overtreffend Si Pitoe Koeta Tengging, en geen enkel van Boenoeraja of van de andere onder Soeka ressorteerende, zoogenaamd zelfstandige dorpen!!

De verregaande dwaasheid en onbillijkheid dezer bepaling springt, zelfs voor wie niet nader met de plaatselijke toestanden en verhoudingen bekend is, zoo zeer in het oog dat ik, geen kans ziende bij een dieper ingaan op deze zaak mij van minder officieele termen te onthouden, er verder maar niet over zal uitwijden.

Ik bepaal mij dus tot het uitspreken van den wensch dat, wanneer men zóó in de adat moet gaan ingrijpen, men haar, ondanks al hare gebreken, duizendmaal liever ongerept moge laten.

Hoewel de bâlei rādja eene schepping is van ons bestuur, past zij, afgezien van de zoo even door mij gelaakte misgrepen hier en daar in de samenstelling, toch zeer wel in het kader van de adat, en moet zij, juist met het oog op de grondbeginselen dier adat, beschouwd worden als een logisch en noodzakelijk gevolg van de door ons bewerkstelligde concentratie van 't inlandsche bestuursgezag in de handen der vijf landschapshoofden.

Heb ik elders de bevoegdheden der verschillende instanties slechts in hoofdtrekken medegedeeld, voor de landschaps-kerâpattans wil ik het desbetreffende artikel 9 der thans geldende regeling in zijn geheel overnemen. Dit luidt:

«De bâleis rādja nemen, ieder voor zoover zijn ressort betreft, kennis van:

a. alle burgerlijke zaken, waarvan de waarde in geschil meer bedraagt dan f 75 en niet meer dan f 150;

b. alle overtredings- en misdrijfszaken, waarop volgens de Bataksche adat een boete is gesteld van meer dan f 20 doch niet meer dan f 60;

c. alle grenskwesties binnen hun ressort;

d. alle geschillen over het pengoeloêschap;

e. alle jurisdictiegeschillen tusschen de lagere rechters en rechtbanken;

f. in hooger beroep, tevens in hoogste instantie van de zaken in eersten aanleg behandeld door de bâleis oêroeng.»

Men ziet hieruit, in verband ook met de vrijwel gelijke, boven door mij omschreven bevoegdheid der Kerâpattans oêroeng in de doêsoen, hoe aan de Karosche rechtscolleges, behalve in civiele en crimineele zaken, ook in wat wij administratieve geschillen zouden noemen eene belangrijke rechtsmacht is gelaten. Zóó komt hier weer duidelijk uit het in de adat overheerschende, door ons in de Karolanden in hoofdzaak gerespecteerde beginsel, dat bestuurs- en rechtsmacht onafscheidelijk aan elkaar verbonden, ja feitelijk één zijn.

Twee belangrijke hervormingen, ten eerste het bij elk der bâlei rādja werkzaam stellen van een' djaksa met den titel pengoêloe bâlei, ten tweede het aanteekening doen houden van de vonnissen in een register van burgerlijke, en een van strafzaken, houden het laatste geenerlei, het eerste slechts tot zekere hoogte verband met de oorspronkelijke adat. Waar ik reeds bij de behandeling der verdeeling van rechtsmacht in de

doêsoen over de djaksa's, alias pengôôles-bâlei uitwijdde, en in volgende hoofdstukken nog op deze functionarissen en hun arbeid zal moeten terugkomen, kan ik mij hier ter zake van commentaar onthouden.

Als hoogste rechtbank op de hoogvlakte noemde ik hierboven reeds de bâlei râdja berêmpat, eene benaming die, zooals wij zagen, niet meer met de toestanden strookt en veel beter bâlei râdja berlîma zou luiden. Bij degenen die vroeger wel eens iets over de Karosche adatrechtspraak hebben gehoord of gelezen zal nu al licht de vraag rijzen: «wordt daarmee nu bedoeld de befaamde adatrechtbank te Laoe Simaumu, waarover voor eenige jaren niet zonder lof werd gewaagd?» Deze vraag moet ontkennend beantwoord worden. De rechtbank te Laoe Simaumu bestaat niet meer, of liever zij is opgegaan in de dadelijk na onze vestiging in het leven geroepen, steeds onder persoonlijk toezicht onzer bestuursambtenaren werkende bâlei râdja berêmpat. Eene eenigszins uitvoerige uiteenzetting der geheel tijdelijke redenen welke gedurende eenige jaren aan de Laoe-Simaumausche rechtbank eene plaats deden geven in de nieuwe organisatie der adatrechtspraak mag hier intusschen niet worden gemist.

Wanneer men een volk heeft, dat zich eenerzijds verheugt in zeer ontwikkelde en uitvoerige adatinstellingen en, in verband daarmee, in een krachtig rechtsbewustzijn, doch dat van den anderen kant door politieke verdeeldheid en slecht bestuur gedurende vele jaren heeft geleefd in een aan anarchisme grenzenden staat van rechtsonzekerheid, moet zich noodzakelijk allengs een ontzettende massa ophoopen van onverwerkte processtof, als onbeëindigde processen, door overmacht geschonden rechten, onbestrafte misdaden enz. enz.

Komt zulk een volk, als met de Karo's door onze bestuursvestiging het geval was, nu plotseling onder een nieuw, eerlijk en krachtig régime, dan staan de nieuwe gezaghebbers op het gebied der rechtspraak voor een waren Augiasstal.

Schuiven zij zich den arbeid, aan 't reinigen daarvan verbonden, van de schouders door eenvoudig te zeggen: wat «gebeurd is is gebeurd; wij zijn daarvoor in geen enkel opzicht verantwoordelijk en bemoeien er ons niet mee, jullie rechtsleven begint voor ons eerst met den dag dat wij het gezag in handen namen», dan behoeft het geen betoog dat het rechtsbewustzijn van een zeer aan zijn adat gehecht, en in principe het recht

hooghoudend volk, daardoor diep en pijnlijk moet worden geschokt. 't Is dan ook wel allermintst de manier om een nieuw bestuur onder de bevolking geacht en populair te maken.

Wordt daarentegen de erfenis van 't jaren en jaren lange wanbestuur in haar geheelen omvang door de nieuwe heerschers aanvaard, dan zien dezen zich, althans bij een zoo proceslievend volk als de Karo-Bataks, voor een taak gesteld, waartegen geen menschelijke arbeidskracht is opgewassen.

Het eenige wat een redelijke oplossing kan brengen is dus een middelweg te zoeken, wat dan ook in het Karoland is geschied.

Niet alleen volgens onze rechtsbegrippen maar, schoon in veel mindere mate, wel degelijk ook volgens die der Bataks lag het nu voor de hand te beginnen met een scheidingslijn te trekken tusschen wat wij strafrechtelijke en burgerlijke zaken noemen.

Zooals ik in den aanvang van het tweede hoofdstuk reeds uiteenzette bestaat er bij de Karo's tusschen deze hoofdtakken van het recht weliswaar een oneindig nauwer verband dan bij ons, maar weten zij toch zeer wel dat tusschen ranân oekoëmen (strafzaken) en ranân oêtang idau (schuld- en inschuldzaken) in de praktijk belangrijke verschillen bestaan. Bij de eerste toch, al zijn deze bij hen geregeld aan civiele vorderingen verbonden, komt van de boeten, die bij de Karo's eigenlijk de eenige straffen vormen, verreweg 't grootste deel aan de rādja's (= de rechters), terwijl bij de tweede de rechters slechts eene geringe percentsgewijze belooning genieten. Bovendien was bij toestanden als vóór 1905 in het Karoland geheerscht hadden, in zeer talrijke gevallen nu onmogelijk meer uit te maken of toenmaals gepleegde moorden, roofpartijen enz. enz. als misdaden dan wel als oorlogshandelingen moesten worden beschouwd.

Op grond van een en ander hechtte de massa van 't volk veel meer aan eene behoorlijke berechting en eindelijke afdoening der civiele zaken, waarin zij zich uitsluitend partij voelde, dan aan de vervolging van misdaden, waarbij vooral de hoofden belang hadden, en welke bovendien veelal als door 't oorlogsrecht gedekt konden worden voorgesteld.

Terwijl dus strafzaken en de daaruit volgens de adat voort-spruitende civiele eischen, voor zoover ze dateerden van vóór onze occupatie, door ons Bestuur als verjaard werden afge-

schreven, besloten wij wat betreft het al of niet behandelen van uit dien tijd dagteekenende zuiver burgerrechtelijke zaken zekere grens te trekken, aan hoedanige grens te meer behoefte bestond omdat de Karo-adat eene verjaring in onzen zin van het woord niet kent, en omdat wat zij daarvoor in de plaats stelt, zooals wij later zien zullen, in de praktijk geen voldoende deugdelijk rechtsmiddel oplevert.

Om te verhoeden dat de massa te verwachten civiele zaken in 't oneindige zou uitdijen, werd dus bepaald dat slechts die geschillen voor behandeling vatbaar zouden wezen, waarbij van de oorspronkelijke partijen nog ten minste één in leven was. Doch ook na vaststelling van dezen regel was in tot de competentie van den hoogsten rechter behorende civiele zaken nog zoodanige aandrang van rechtzoekenden met zekerheid te verwachten, dat de mogelijkheid van persoonlijke bemoeienis van den besturenden ambtenaar met al die processen als uitgesloten moest worden beschouwd. Zijne plichten op 't eigenlijke bestuursgebied allerminst mogende verwaarloozen, kon de Assistent-Resident zich immers onmogelijk uitsluitend aan de rechtsbedeeling wijden. Vandaar dat aan een buiten direkt bestuurstoezicht werkende Kerâpattan der vijf landschapshoofden voorloopig in burgerlijke zaken eene aanmerkelijke bevoegdheid werd geschonken. Deze Kerâpattan, door Professor Mr. C. van Vollenhoven als type van een adatrechtbank genoemd in zijn op 27 Oktober 1908 in de vergadering van 't Indisch Genootschap gehouden rede over de inheemsche rechtspraak in Indië, hield hare zittingen te Laoe Simaumu nabij Kabandjahe.

Daar het echter de vraag was in hoever de landschapshoofden, ofschoon over 't algemeen bezielde met den besten wil en zeer met de adat vertrouwd, na zich van jongs af te hebben bewogen in toestanden, welke grootendeels werden beheerscht door 't recht van den sterkste en van den meestbiedende, zedelijk opgewassen zouden blijken tegen de plichten van den onpartijdigen en onbevooroordeelden rechter, werd aan een bijzonder vertrouwd, intelligent en zelfstandig hoofd, den sibajak Pa Palita van Kaban djahe, met den titel van djaksa eene positie gegeven, waardoor op de handelingen der Kerâpattan van de zijde van ons Bestuur behoorlijk, schoon indirekt toezicht kon worden uitgeoefend. Behalve tot 't houden, waar noodig, van een vooronderzoek en 't deelnemen aan de behandeling van zaken ter terechtzitting,

werd deze zoogenaamde djaksa bevoegd verklaard tot 't opschorten dier vonnissen, welke in strijd met zijn advies werden gewezen. Hij was dan verplicht zijn bezwaren zoo spoedig mogelijk ter kennis van den Assistent Resident te brengen, waarop dan de zaak nogmaals berecht werd in een thans door dezen bestuursambtenaar voorgezeten terechtzitting.

Deze regeling voldeed zeer goed.

De Kerâpattan van Laoe Simaumu heeft tal van zaken afgedaan, over 't algemeen op eene voor 't rechtsbewustzijn van 't Karovolk zeer bevredigende wijze. Bij verschil in gevoelen tusschen haar en den Djaksa Pa Palita bleek, bij herbehandeling ten overstaan van den Assistent Resident, het beste inzicht geenszins altijd bij den Djaksa gevonden te worden, terwijl, wanneer bij eenstemmigheid van Kerâpattan en Djaksa, het een der partijen was waardoor hooger beroep was aangeteekend, het slechts zeer zelden gebeurde dat het te Laoe Simaumu gewezen vonnis op hoofdpunten gewijzigd moest worden. Van knoeierijen van de zijde der rechters was nimmer zelfs maar sprake. Partijdigheid viel alleen in zoover wel eens te constateeren als de rechters, tevens en in de eerste plaats radja's zijnde, wel iets te prikkelbaar waren inzake de eerbiediging en erkenning van hun nog zoo jeugdig gezag, en niet steeds weerstand wisten te bieden aan de verleiding degenen die zij, meest ten rechte, doch soms ten onrechte, als tegen dat gezag weerspannig beschouwden, daarvoor min of meer te knauwen.

In de definitieve regeling der adatrechtspraak heeft echter, zooals te verwachten was, de Laoe-Simaumausche Karâpattan geen plaats gekregen. Waar er in samenstelling zoo goed als geen verschil was tusschen dit lichaam en de door den Europeeschen bestuursambtenaar voorgezeten Bâlei râdja berêmpat, ging het niet aan beide rechtscolleges op den duur naast elkander te handhaven. Bovendien was sedert 1904 de achterstand zooal niet geheel opgeruimd dan toch belangrijk kleiner geworden. Eindelijk was Pa Palita ongenegen bevonden zijn inderdaad zware betrekking langer te vervullen, waardoor het onvermijdelijk was geworden het tot nu toe door hem bekleede ambt tot veel bescheidener machts- en invloedsproporties terug te brengen.

De positie van zijn opvolger in het djaksaschap is dan ook in hoofdzaak die onzer gewone inlandsche officieren van justitie, schoon men er natuurlijk ook tot zekere hoogte de functies der

vroegere anakberoê bâlei in kan terugvinden. Wie leden zijn van de bâlei râdja berêmpat zou de naam dezer rechtbank duidelijk genoeg aangeven, wanneer 't woord berêmpat slechts door berlîma vervangen werd.

De uitspraken dezer rechtbank zijn aan geen verdere voorziening onderworpen, behoudens de bevoegdheden die de Regeering van Ned.-Indië zich op grond der korte verklaring voor zich of hare vertegenwoordigers voorbehoudt, en welke in de praktijk neerkomen op het kennis nemen door den Resident van de vonnissen, welke hij óf bekrachtigt, óf vernietigt, dit laatste met terugwijzing der zaak en bevel tot herbehandeling.

IV. *Minnelijke schikking.*

Uit het vorige hoofdstuk zal naar ik hoop voldoende duidelijk gebleken zijn hoe het Karovolk niet alleen geen scherp onderscheid kent tusschen rechtspraak en bestuur, maar hoe in zijn voorstelling die beide begrippen zelfs vrij wel samenvallen.

Men make echter hieruit niet op dat bij dezen Batakstam meer aan een vorsten- dan aan een volksrechtspraak gedacht moet worden. Zoowel de rechtspraak als het bestuur, het grondbezit en het geheele maatschappelijke leven der Karo's is in aard en beginsel in de eerste plaats gegrond op verwantschap. Het op al die punten den ontwikkelingsgang regelende idee is immers dat van de mêrga, van 't stamverband.

Geen landschap, noch in de doêsoen, noch op de hoogvlakte, of 't gezag berust er bij hoofden welke behooren tot en representanten zijn van den heerschenden, dat is in den regel van den zich het eerst ter plaatse gevestigd hebbenden stam. De onderlinge verhouding der hoofden in zoo'n landschap is volgens de adat die van broeders of neven, wat naar inlandsche opvatting eigenlijk op 't zelfde neerkomt. Een, twee, hoogstens drie hunner hebben, als oudste afstammelingen van de hoofdlinie der mêrga, rechtens zeker vaderlijk overwicht over de anderen, en worden als perbapââns geërbiedigd. Het hoogste gezag berust dan ook niet zoozeer bij personen als wel bij den stam; niet dan door onderling overleg van de vertegenwoordigers zijner verschillende takken kan eenige ietwat belangrijke bestuursmaatregel getroffen, eenige zaak van zelfs bescheiden aanbelang berecht worden.

Doch met dit overleg *in* den stam kan niet worden volstaan. Ook die andere stammen, welke onder de bewoners van 't landschap sterk vertegenwoordigd zijn, en waarvan de aanzienlijkste leden vanouds gerechtigd zijn hun echtgenooten te kiezen uit de dochteren van de hoofden der heerschende mërğa, hebben door die leden aandeel in het bestuur.

Naast de pengoëloes en c. q. de sibâjaks, verschijnen dan ook, zooals wij reeds vroeger zagen, op de bâleis hunne ânakberoë, zonder wier medewerking geen bestuurs- of rechtshandeling denkbaar is.

Waar, de hoofdenwaardigheid erfelijk zijnde, de bestuurs- en rechtsinstellingen naast een familerechtelijk onloochenbaar ook eenigszins een oligarchaal karakter vertoonen, brengt het recht van medezeggenschap, door de adat aan de ânakberoë geschenken, daarin een meer democratisch element.

Zoo vindt men in het Karosche bestuur en daarmee in de Karosche rechtspraak van een Westersch standpunt beschouwd allerlei uiteenlopende beginselen vertegenwoordigd. Wil men haar echter met een enkel woord trachten te typeeren, dan geloof ik dat de uitdrukking familierechtelijk de waarheid het dichtst nabijkomt.

Aan het aanhangig maken van wat wij een burgerlijk geding zouden noemen gaat bij de Bataks, vooral tusschen verwanten of tusschen tot dusver met elkaar bevriende personen, menigmaal een poging vooraf om door bemiddeling van derden langs minnelijken weg tot een schikking te komen, dus een soort arbitrage.

In vele gevallen zijn het dan de ânakberoë-senîna der beide partijen, die gesamenlijk de zaak in orde trachten te brengen. De belangen dezer adatborgen worden echter te veel beschouwd als één met die hunner principalen, dan dat in de meeste gevallen hun tusschenkomst veel succes zou kunnen hebben.

Veel meer vermag dikwijls als vredestitcher een andere aanverwant, de kalimboëboe, vooral wanneer deze tot beide partijen in dezelfde familiebetrekking staat. Zooals ik in het tweede hoofdstuk mededeelde, staan de begrippen ânakberoë en kalimboëboe tegenover elkander, is Jan de ânakberoë van Piet, dan is Piet de kalimboëboe van Jan. Dreigt het nu tot een proces te komen tusschen mannen die getrouwd zijn met meisjes uit eene zelfde familie, of nog liever uit een zelfde gezin, dan is de gemeenschappelijke kalimboëboe de aangewezen bemiddelaar.

In hooge mate geldt dit van hoofden, en wel het sterkst in Goenoenggoenoeng, het gedeelte der Karohoogvlakte dat ten Westen van den vulkaan Sinaboën is gelegen. Daar moeten geschillen in en tusschen de hoofdenfamilies al zeer hoog loopen of groote verbittering hebben gewekt, wanneer aan een arbitrale uitspraak van den kalimboëboe, die dan bijna altijd een hoofd uit een ander landschap is, geen gevolg zal worden gegeven.

Maar ook een arbitrage van personen, die partijen niet in den bloede bestaande, noch door aanhuwelijking met hen verbonden zijn, is geenszins zeldzaam. De voorzichtige en achterdochtige Bataks maken bij het aanknoopen van betrekkingen op allerlei gebied, van politiek, van handel, maar vooral ook van minnarij, zeer veel gebruik van tusschenpersonen (kelâng). Waren vóór de vestiging van ons bestuur dikwijls, wegens oude en meer dan half vergeten grieven, in een of andere Koeta lieden van elders opgepakt en in 't blok gezet, dan haastte de familie der gevangenen zich de hulp in te roepen van een met beide partijen bevriend hoofd, en dezen te verzoeken in de hoedanigheid van kelâng, zoo mogelijk door goede woorden, maar anders door overbrenging van 't gebruikelijke losgeld (perteboës), de invrijheidstelling der slachtoffers te willen bewerken.

Wilden vijanden onderhandelingen openen, twee elkaar slechts weinig kennende en nog minder vertrouwende hoofden zich samen verstaan om een derde een loer te draaien, steeds kwamen er kelângs bij te pas. Hetzelfde gold en geldt nog bij koop en verkoop, bij leening of andere finantieele transacties, wanneer partijen elkaar vreemd zijn en er krediet verleend moet worden, of aan de zaak een luchtje is. Vooral echter bloeit, zooals gezegd, het kelângwezen in liefdesaangelegenheden. De jonge man ziet, althans wanneer de jonkvrouw zijner keuze wat voorzichtig uitgevallen, of op Amors paden nog eene vreemdelinge is, dikwijls geene kans zonder hulp van derden hare eerste schuwheid te overwinnen; 't meisje van haar kant vertrouwt de mannen niet te best, en hecht aan hun fraaie beloften slechts waarde voorzoover die, behoorlijk in tegenwoordigheid van getuigen afgelegd, later zoo noodig wettig bewijsmateriaal zullen kunnen opleveren. Bovendien is geen vrijage denkbaar zonder de uitwisseling als zoogenaamde tânda's van kleedjes, kostbaarheden, geld enz., en staan de minnenden, vooral die van 't mannelijk geslacht, geenszins altijd op' zoodanig zedelijk peil dat

het in de zaak betrekken van onpartijdige tusschenpersonen meer zou wezen dan een zeer gerechtvaardigde voorzichtigheidsmaatregel.

Gewoonlijk bedraagt het aantal kelangs twee, doch waar men zich kan wenden tot iemand, die door beide partijen ten volle vertrouwd wordt, bepaalt men zich er dikwijls toe dezen als eenigen bemiddelaar te nemen.

Hoewel dit geen bepaald vereischte is, zijn de kelangs toch meestal mannen, behalve in zaken van amoureuzeheid, waarbij steeds van den kant van het meisje, en dikwijls ook door den minnaar, aan leden der zwakke sekse de voorkeur pleegt te worden gegeven.

Het te hulp roepen van kelangs heeft een tweeledige bedoeling. Ten eerste, en 't is in dit opzicht dat hun positie veel overeenkomst vertoont met die van bij voorbaat gekozen bemiddelaars, kunnen zij veel bijdragen tot het uit den weg ruimen van moeilijkheden of geschillen, welke mochten rijzen tusschen partijen, doch welke dezen, hetzij omdat zij ondanks alles goede vrienden willen blijven, hetzij wegens den geheimen aard hunner overeenkomst of betrekking, hetzij om eenige andere reden, niet door 't aanvangen van een rechtsgeding publiek willen doen worden. In de tweede plaats zijn de kelangs bestemd om, mocht ondanks hun bemiddeling een tusschen partijen ontstane kwestie tot eene bepaalde breuk leiden, voor den rechter te kunnen optreden als van de aangelegenheid volkomen op de hoogte zijnde getuigen. Daarentegen moet men hen vooral niet verwarren met de borgen (kâkoe of belit) waarvan het stellen in verschillende der hierboven bedoelde transacties menigmaal door een der partijen van de andere geëischt wordt, en op wier functies ik in het zevende hoofdstuk nog terugkom. Terwijl toch de borg uit den aard der zaak voor de gevolgen van zijns principaals handelingen in rechte aansprakelijk is, is voor den kelang van materiele verantwoordelijkheid geen kwestie, voor zoover hij zich ten minste door zijn kelangschap niet medeplichtig heeft gemaakt aan misdaden, wat voor Westersche ooren vreemd moge klinken, maar in de Bataksche samenleving dikwijls genoeg voorkomt. Tusschen dieven en helers bijvoorbeeld wordt druk van kelangs gebruik gemaakt, en van de neiging harer sekse om zich voor andermans liefdesaangelegenheden te interesseeren, weten gehuwde vrouwtjes, die er minnaars op na houden, uit-

stekend partij te trekken om bij hare galante avonturen zich de hulp te verzekeren van wat Racine en Corneille confidentes, kortaangebonden vaderlanders, koppelaarsters, en de voor fijne onderscheidingen weinig voelende Karo's ook alweer kelangs noemen.

Ook de tusschenkomst van hoofden wordt voor het tot stand brengen van minnelijke schikkingen nogal eens ingeroepen, terwijl bovendien de, zooals wij bij de behandeling van de bevoegdheid der lagere rechters in het vorige hoofdstuk reeds zagen, vooral vroeger geenszins zeldzame gevallen dat rechters of rechtcolleges kennis namen van burgerlijke zaken, welke boven hunne bevoegdheid gingen, feitelijk het karakter van bemiddeling droegen. Namen in zoo'n geval partijen met 's rechters uitspraak genoeg, dan werd ook het tafelgeld (sepoêloeh sâda) door hen zonder pruttelen betaald en was dus iedereen tevreden, verzetten zij zich daarentegen dan had de uitspraak geen bindende kracht. Van eenige verplichting toch om zich bij een door bemiddelaars gewezen vonnis neer te leggen was en is bij de Karo's geen sprake. Hun adat trouwens geeft omtrent deze aan gelegenheid eigenlijk heelemaal geen voorschriften, zij kent en dult de mediatie in geschillen, doch regelt deze niet.

Een vroeger ter zake door bemiddelaars gedane voorslag zal dan ook bij een proces voor den rechter alleen dan eenige waarde hebben, voor zoover partijen door het geven van tânda's, door gedeeltelijke voldoening aan de gevallen beslissing, of door eenige andere duidelijk sprekende handeling hebben bewezen zich bij dien voorslag neer te leggen en er de billijkheid van te erkennen. Doch zelfs dan nog blijvsn de rechters vrij in hun eindoordeel.

V. *Het aanhangig maken van gedingen. Voorloopig onderzoek.*

Zien wij thans hoe bij de Karo's een proces pleegt aan te vangen.

Een onderscheid tusschen strafrechtelijke en burgerlijke zaken behoeven wij hierbij nauwelijks te maken. Beide toch worden, in 't algemeen gesproken, aanhangig gemaakt door de benadeelde partij, en slechts in de zeer zeldzame gevallen, waarin deze onbekend is, of niet tijdig genoeg opgespoord is kunnen worden, zal, zooals wij in den aanvang van 't derde hoofdstuk

zagen, een misdrijf worden aangebracht door de hoofden van dorp of landschap, waarin het werd gepleegd.

De verschillende rechtscolleges (Kerâpattans) plegen overal in het Karoland op bepaalde, of althans tijdig vooraf vastgestelde dagen te vergaderen. Deze vergaderingen, ik zeide het reeds vroeger, worden in den regel gehouden op de bâlei, de door de adat aangewezen rechtplaats, welke op de hoogvlakte veelal gelegen is op of in de onmiddellijke nabijheid van eene marktplaats (tiga). Is dit het geval, dan worden de rechtdagen steeds op marktdagen gesteld, wat als voordeel heeft ten eerste de zoo groot mogelijke openbaarheid der terechtzitting, en ten tweede het schenken aan rechtzoekenden, getuigen, en ook aan de rechters zelve van de gelegenheid twee vliegen in een klap te slaan en het aangenamen met het nuttige of althans noodzakelijk te vereenigen.

Bijna zonder uitzondering zijn op de hoogvlakte deze tiga's gelegen op punten, welke een zeer uitgebreid, en diensgevolge mooi en indrukwekkend uitzicht veroorloven. Ook vindt men er in den regel een of meer groote boomen, op de kale steppe reeds van verre zichtbaar, en overtuigend bewijzend hoe het rechts- en handelsleven reeds seder langen tijd op deze zelfde plekken geconcentreerd moet zijn geweest.

't Is op de terechtzittingen ter bâlei dat de meeste zaken worden aangebracht. Formaliteiten behoeven daarbij niet in acht te worden genomen. Is er onder de rechters één die naar rang en stand zeer bepaald de eerste is, als de perbapâan in de oëroeng, het landschapshoofd op de bâlei râdja, dan gebeurt het wel dat dezen door den klager een kip, liefst een witte, en een zakje rijst worden aangeboden. Een vereischte is dit echter absoluut niet, en de hoofdbedoeling der gevers is, naast het bewijzen van eene kleine beleefdheid, dan ook vooral om de aandacht op zich te vestigen, aangezien, waar de vergaderplaats dikwijls door honderde belangstellenden omringd wordt, de rechters onmogelijk kunnen onderscheiden wie rechtzoekenden, en wie bloot nieuwsgierigen zijn. Is dan de drukte van te berechten zaken en de aandrang van klagers groot, dan kan het licht gebeuren dat een deel dezer laatsten heelemaal niet aan 't woord kunnen komen, en ongehoord huiswaarts moeten keeren, vooral wanneer zij niet reeds vroeger de hulp van hun eigen pengoëloe of van eenig ander hoofd hebben ingeroepen,

en er dus niemand is om de leden der Kerápattan op hen attent te maken. Het dragen van een witte kip, en het nu en dan ontlokken aan dit beestje van eenige angsttonen, is dan een zeer geschikt middel om te kennen te geven dat men bij Themis verlangt aan te kloppen.

De klagers verschijnen veelal vergezeld door hun anakberoêsenina, soms ook onder geleide van hen pengôeloe of van eenig ander lid van wijk- of dorpsbestuur. Dit laatste pleegt vooral te geschieden wanneer het eene zaak geldt, die reeds in lagere instantie is behandeld, doch waarvan de beëindiging is afgestuit op het verzet van de tegenpartij.

Vreemd als het moge klinken in de ooren van den Westerschen jurist, is het toch, in een eerst sedert enkele jaren onder daadwerkelijk gezag gestelde maatschappij als de Karosche, geenszins onverklaarbaar dat personen, tegen welke een vonnis gewezen is, de noodzakelijkheid van òf zich daaraan te onderwerpen, òf bij een hoogerem rechter in appèl te komen, dikwijls niet kunnen of willen inzien. Zulke weerbarstige lieden bepalen zich dan eenvoudig tot eene weigering, uitdrukkelijk of stilzwijgend, om aan de hun niet bevallende uitspraak gevolg te geven, en wachten verder kalm af wat gebeuren zal.

Zooals wij zien zullen bij de behandeling der tenuitvoerlegging van vonnissen, zijn de rechters, die tevens immers bestuurs- hoofden zijn, in zoo'n geval volkomen bevoegd dwangmaatregelen toe te passen, doch men kan zeer goed tot iets bevoegd zijn zonder er daarom toe bereid, ja zelfs slechts in staat te wezen.

De lagere hoofden beschikken over geen, de hoogere slechts over een zeer gering politiepersoneel, zijn zij dus geen ferme kerels, en gaat het verzet uit van iemand die bekend staat als voor geen klein geruchtje vervaard, en die wellicht anderen achter zich heeft, dan laten zij de toepassing van geweld liever aan hoogergeplaatsten over, en doen zij, samen met den overwinnaar in 't oorspronkelijke geding, wat eigenlijk dezes weerbarstige tegenpartij had moeten doen, de zaak hoogerop brengen. De vordering is dan echter een tweeledige geworden; de civiele partij vraagt haar recht, de getrotseerde rechter veroordeeling van den weerspannige tot de op verzet gestelde boete (oêtang noênsang, zie hoofdstuk IX).

Reeds zij hier even aangeteekend dat de gewone gang van het in appèl gaan ook bij de Karo's is het door een der partijen

binnen een bepaalden tijd in hooger beroep gaan van een vonnis, waarvan zulk beroep volgens de adat veroorloofd is. Ook tegen het zich tot hoogere instantie wenden, wanneer de rechters van een lager college door verschil van opinie niet tot een vonnis kunnen komen, bestaat principieel geen bezwaar, doch komt dit weinig voor.

Heeft de klager nu de aandacht van de Karâpattan weten te trekken, dan wordt hem vergunning gegeven zich, c. q. met zijn anakberoê-senîna of pengoêloe, neer te zetten in den kring, binnen welken de vierschaar gespannen wordt, en waarvan een door een boom, door afdaken, of in den grond gestoken palm-bladeren beschaduwd segment door de op matten gezeten rechters, de rest door in afwachting zijnde partijen, getuigen en klagers, als mede door het publiek wordt ingenomen. Al deze personen behooren zooveel mogelijk te zitten of neer te hurken, het staan, zelfs der buitenste kringen, wordt in strijd geacht met den aan de rechters verschuldigten eerbied.

Bij elke Karosche Kerâpattan vindt men enkele hoofden, die zich op den voorgrond stellen, de klagers, partijen en getuigen ondervragen, en in 't algemeen leiding aan de vergadering geven. Een van dezen zal in de doêsoen gewoonlijk de anakberoê-bâlei of pengoêloe bâlei wezen, op de hoogvlakte de anakberoê der oêroeng of die van 't landschapshoofd. Met zekerheid gaat deze regel echter niet op, daarvoor hangt te veel af van de meerdere of mindere welbespraaktheid, ondervinding en slag om menschen uit te hooren der verschillende Kerâpattanleden. Ook de meer terughoudenden onder dezen laten trouwens niet na nu en dan met eene enkele vraag of opmerking aan 't onderzoek deel te nemen.

De adat eischt volstrekt niet dat de klager zijne vordering (pengâdoan) persoonlijk inbrengt, dit kan zeer wel door zijn anakberoê of senîna geschieden. Ook wordt er bij werkelijke verhindering veelal genoeg mee genomen dat bij zulk eene gelegenheid de vader voor den zoon optreedt of de zoon voor den vader.

In wat wij zuiver civiele zaken zouden noemen, kan een eisch slechts tegen een bepaald persoon worden ingesteld, en dus nooit luiden als een algemeen, ongepreciseerd verzoek om rechtsherstel. Dit neemt echter niet weg dat, wanneer in den loop van een proces blijkt hoe de eisch tegen een verkeerden

persoon is ingebracht, aan den eischer gewoonlijk gelegenheid wordt gegeven zijn eisch in dat opzicht alsnog te wijzigen, wordende dan die gewijzigde eisch terstond verder behandeld en tot eene beslissing gebracht. Veel is echter in dezen aan 't eigen oordeel van den rechter overgelaten; blijkt hem dat een eischer te kwader trouw is, of dat in 't boven onderstelde geval eene zaak gemakkelijker te berechten zal wezen wanneer zij geheel van den eersten eisch losgemaakt en van den beginne af opnieuw behandeld wordt, dan staat het hem volkomen vrij de oorspronkelijke vordering af te wijzen, en eischer aan te zeggen zich desverkiezend opnieuw met een juistere geformuleerde klacht tot hem te wenden. Regel echter is dit, als gezegd, niet. De Bataksche rechter staat principieel op het standpunt dat hij ook in civiele zaken al het mogelijke moet doen om de waarheid aan het licht te brengen, en dat het wezen van 't recht zoo min mogelijk aan den vorm moet worden opgeofferd.

Zooals vanzelf spreekt, staat het met strafzaken eenigszins anders; zijn hier de schuldigen onbekend, dan zal eene klacht zich moeten bepalen tot de mededeeling aan de rechters, die, ik herhaal het, immers tevens bestuurs- en politiehoofden zijn, dat de klager bijv. bestolen, dat een zijner bloedverwanten vermoord, of dat eenig ander misdrijf tegen hem of de zijnen gepleegd is. Berechting der zaak kan dan natuurlijk eerst volgen na opsporing der daders.

Een hoogst eigenaardigen en typisch Batakschen vorm van rechtsklacht stel ik mij voor hier achter afzonderlijk te behandelen, ik bedoel de *poêlas* of *soêrat moêsoeh hêrngi*. Hier zou een ingaan op dit onderwerp ons te ver afvoeren van de bij de gewone rechtsbedeeling gevolgde paden.

De klager (eischer) wordt in 't *Karosch* aangeduid als *si ngâdoe*, de beklaagde (gedaagde) als *si iadoêken*, beide gezamenlijk als *soêkoet*, welk woord men het best kan vertalen met ons «partij», of als *si êmpoe ranân* of *si mâda ranân* (beide uitdrukkingen letterlijk = bezitters van de rechtzaak).

Bijzonder vreemd moet het den met de praktijken van 't Oosten niet bekenden Europeaan voorkomen, dat de zuiver inheemsche rechtspraak in het Karoland steeds heeft versmaad de schrijfkunst als een belangrijk hulpmiddel te erkennen en te gebruiken. Alles placht bij die rechtspraak mondeling te geschieden. Niet alleen dat van het ter terechtzitting verhandelde

geen proces-verbaal werd opgemaakt, ook van de klacht, ja van het vonnis werd geenerlei aanteekening gehouden.

Zelfs nu nog is in dezen lang niet alles veranderd en zijn, behalve waar terechtzittingen onder de leiding onzer ambtenaren plaats hebben, alsmede, gelijk wij boven zagen, bij die der bāleis rādja op de hoogvlakte, andere schrifturen dan hier en daar te hooi en te gras enkele losse aanteekeningen vrij wel onbekend.

Vrij wel zeg ik, daar op dezen regel twee uitzonderingen bestaan. Eene daarvan zal ik in het volgende hoofdstuk behandelen, de tweede heeft betrekking op de oproepingsbriefjes voor partijen en getuigen, waarover ik aanstonds zal spreken.

Nu zou men, als bij zooveel wat ons in 't Oosten vreemd lijkt, verkeerd doen aan dit gebrek in de Karosche rechtspraak onzen Westerschen maatstaf aan te leggen.

In de eerste plaats vergete men niet dat tot voor weinige jaren, en, schoon in mindere mate, ook thans nog, de schrijfen de leeskunst onder de Karo's geenszins zeer algemeen verbreid waren. Vóór het tijdperk, waarin eerst de Zending, later ook het Bestuur, het volksonderwijs ter hand nam, was 't percentage Bataks dat lezen en schrijven kon in de doêsoen, maar vooral op de hoogvlakte, betrekkelijk gering, en hield het bovendien al heel weinig verband met den maatschappelijken stand der individuen. Zeer velen onder de hoofden waren bedoelde kunst niet machtig, terwijl bij gebrek aan geregelde inkomsten door hen aan het houden en bezoldigen van een vasten schrijver niet kon worden gedacht. Hoe zeldzaam en ongewoon het voor praktische doeleinden benuttigen van deze primaire wetenschappen gedurende lange tijden is gebleven, blijkt o.a. uit het feit, dat de Karo's eerst in de laatste tien à vijftien jaren voor het voeren van correspondentie meer algemeen van papier zijn gaan gebruik maken. Nog tot omstreeks 1900 waren de brieven in Bataksch letterschrift, welke ik als controleur placht te ontvangen, vooral die afkomstig van hoofden of andere personen op de hoogvlakte, bijna altijd op bamboe gegrift (igâris), eene langzame en moeilijke, voor veel schrijvers totaal ongeschikte werkwijze. In de tweede plaats is het van algemeene bekendheid dat volken, welke de schrijfkunst niet machtig zijn, of, schoon deze wel kennende, haar slechts in zeer bijzondere gevallen te hulp roepen, over een oneindig

krachtiger en omvattender geheugen beschikken dan waarop wij met onze boekengeleerdheid, onze archieven en bibliotheken kunnen roemen.

Men kan dan ook gerust aannemen dat eene zaak, welke door Bataksche rechters is behandeld, tot in bijzonderheden duurzaam in de hersens van de meesten hunner is vastgelegd. Ongelukkig echter zijn rechters sterfelijk, onderhevig ook aan geestelijke stoornissen en achteruitgang. Pogingen tot wederoprakeling van oude, lang afgedane kwesties waren dan ook in het Karoland te allen tijde schering en inslag. Doch al is in verband hiermee inschrijving in registers althans van de aangebrachte zaken en van de daarin gewezen vonnissen hoogst noodzakelijk, zoo zal het verplicht stellen van een en ander voor de lagere rechters en Kerâpattans toch alleen met succes kunnen geschieden, wanneer de volksontwikkeling tot eenigszins hooger trap zal zijn gestegen.

Bij de onvervalschte adatrechtspraak dan bepaalden de rechters zich er toe de ingebrachte klacht of vordering aan te hooren en vervolgens met elkander te overleggen op welken zittingsdag, in verband met andere werkzaamheden, met het al of niet gemakkelijk te vinden of te bereiken zijn der op te roepen personen enz., het best met de behandeling der zaak zou kunnen worden aangevangen.

Was men 't hierover eens, dan werden, meest door den ânakberoê bâlei, de zoogenaamde poêdoens overhandigd.

Deze bestonden en bestaan nog uit een koordje, gedraaid van plantenvezels, gewoonlijk van een pandan-soort (tjikei, bengkoêang), dan wel uit een katoenen draad, waarin zooveel knopen (poêdoen) werden gelegd als er vóór den bepaalden rechtsdag nog nachten moesten verlopen. De Bataks toch berekenen hun termijnen bij nachten in plaats van bij dagen, wat mijns inziens wel praktisch is, daar, zaken meest overdag behandeld wordende, men bij het tellen met dagen zonder nadere afspraak strikt genomen niet zeker is of de dag waarop men spreekt, en die voor welke men overeenkomt al dan niet beide in het termijngetal begrepen moeten worden. Een dezer koordjes werd ter hand gesteld aan den eischer of klager, het andere aan het hoofd onder wien gedaagde of beklagde ressorteerde. Hierbij werd steeds de hiërarchische weg gevolgd, zoodat bijv. de ânakberoê-bâlei de poêdoen aan den perbapâan

van 't landschap gaf, deze haar overreikte aan 't dorpschoofd en de laatste c.q. weer aan 't wijkhoofd. Was van den kant van gedaagde geen dezer hoofden aanwezig, dan hield de ânakberoê bâlei (op de hoogvlakte de ânakberoê van 't landschap) het teeken voorloopig in bewaring om het na afloop der zitting persoonlijk of door een vertrouwden bode aan 't betrokken hoofd te doen toekomen, welk hoofd verplicht was de poêdoen te doen geworden aan den betrokkene, en dezen tevens namens de rechtbank aan te zeggen zich ter terechtzitting door zijne ânakberoê-senîna te doen vergezellen. Wantrouwde het hoofd den op te roepen persoon, of weigerde deze van de oproeping kennis te nemen of er aan te gehoorzamen, dan wendde het hoofd zich direkt tot 's mans ânakberoê-senîna, die dan verder voor de verschijning van hun principaal verantwoordelijk waren.

Een en ander natuurlijk alleen wanneer de rechters de zaak als tot hun competentie behoorend erkenden. Was dit niet het geval, dan werd den klager duidelijk gemaakt tot wien hij zich te wenden had.

Werd zijne klacht aangenomen en hem dus een poêdoen overhandigd dan ontving hij tevens last zijne getuigen (târein) mee te brengen, terwijl de Kerâpattan den gedaagde door tusschenkomst zijner hoofden eenzelfde boodschap deed toekomen. Dikwijls werd eischer of klager zelfs reeds dadelijk eenigszins uitvoerig gehoord, en hem naar aanleiding daarvan medegedeeld welke getuigen hij zou dienen te doen verschijnen,

Sedert de karosche rechtspraak onder den invloed van ons bestuur is gekomen, werd de hier boven geschetste wijze van oproepen echter aanmerkelijk veranderd, wat vooral noodig was omdat zij over te veel schijven bleek te loopen, en dientengevolge, bij nietverschijning op den rechtsdag van den gedaagde, dikwijls niet of moeilijk kon worden uitgemaakt waar de keten had gehaperd. Zoo is thans, behalve bij de allerlaagste instanties, regel, dat den eischer een kort briefje, natuurlijk in Bataksch letterschrift, wordt uitgereikt, hetwelk hij den gedaagde ter hand moet stellen, en waarin dezen door den rechter wordt gelast na zóó en zóóveel nachten met medebrenging van zijn ânakberoê-senîna alsmede van zijne eventueele getuigen op de bâlei te verschijnen. Alleen wanneer de rechters, bijvoorbeeld bij een eenigszins ernstige beschuldiging van misdrijf, redenen hebben te veronderstellen dat de opgeroepene aan hun bevel niet goed-

schiks zal voldoen, wordt bedoeld briefje tot zijn pengôloe gericht, en dezen gelast hem voor de vierschaar te brengen. Dat hoofd wordt dan in het bevelschrift gewoonlijk tevens uitdrukkelijk gemachtigd zoo noodig tegen den opgeroepene dwang te gebruiken, met andere woorden hem op te pakken en te binden.

Hoewel in den beginne enkele hoofden het als een onrechtmatige verkorting hunner rechten meenden te moeten beschouwen wanneer een hunner onderhoorigen aldus buiten hun tusschenkomst door den rechter werd opgeroepen, is deze oppositie toch nooit van eenige beteekenis geweest, en heeft de door onze ambtenaren in dit opzicht in de adat gebrachte wijziging dan ook steeds uitstekend gewerkt, te meer omdat de Karosche eischers intelligent genoeg zijn om, wanneer de betrouwbaarheid van den gedaagde door hen in twijfel wordt getrokken, zich bij 't overbrengen van 't oproepingsbriefje door getuigen te doen vergezellen.

Wanneer eischer of klager zulks wenschelijk acht, worden hem ook voor de oproeping zijner getuigen zulke briefjes gegeven.

Zijn partijen, dan wel de schriftelijk opgeroepen getuigen zonder geldige redenen nalatig op den vastgestellten datum ter terechtzitting te verschijnen, dan worden zij beboet en nogmaals opgeroepen. Blijkt van bepaalden onwil dan wordt door tusschenkomst hunner hoofden, tegenwoordig soms ook onzer politie, dwang toegepast.

Over 't algemeen kan gezegd worden dat onze bemoeiingen er in dezen vooral op gericht zijn geweest rechters en partijen nader tot elkaar te brengen, dewijl vroeger aan de laatsten te veel gelegenheid werd gegeven zich achter hun hoofden, maar vooral achter hun anakberoê-senina te verschuilen. Hield bijvoorbeeld een handige schurk er een stel domme anakberoê-senina op na, dan gebeurde het maar al te dikwijls dat de eerste, bij tegen hem ingebrachte klachten, zich langen tijd, ja soms wel bij voortduring, schotvrij wist te houden, terwijl intusschen de laatste van de eene terechtzitting naar de andere draafden of zelfs in 't blok de zonden en 't zich achterbaks houden van hun principaal moesten bezuren. Bij ontstentenis van alle politiepersoneel vonden toch sommige rechters en hoofden het veel gemakkelijker zich aan de adatborgen van een weigerachtigen schuldenaar of gevaarlijken misdadiger te houden dan recht-

streeks tegen den persoon van dezen laatsten op te treden.

Aan deze ontaarding eener oorspronkelijk heilzame instelling is door ons een einde gemaakt; slechts wanneer de hoofdpersoon in een proces werkelijk verdwenen of onvindbaar is, kunnen zijn anakberoê-senîna nog ernstig in 't gedrang komen, waarbij zij dan nog, voor zoover de adat het toelaat, met consideratie behandeld worden, en hun zoo volledig mogelijk verhaal wordt gegeven op de bezittingen achtergelaten door hun principaal.

Een ander verschil tusschen den oorspronkelijken toestand en die geschapen door onze inmenging in het Karoland is daarin gelegen, dat het aanbrengen van rechtzaken niet langer, als hierboven geschilderd, bijna uitsluitend op de bâleis plaats heeft, maar meestal tusschentijds ten kantore van den bestuursambtenaar of bij het betrokken hoofd. Ongelukkig genoeg heeft de Batak echter een sterke neiging liefst dadelijk bij de hoogste voor hem bereikbare autoriteit aan te kloppen, en worden dientengevolge de Europeesche ambtenaren lastig gevallen met een oneindig aantal zaken, die geheel buiten hun bemoeienis berecht dienen te worden. Ofschoon zij de klagers dan natuurlijk naar de bevoegde rechters verwijzen, vordert het aanhooren der bijna altijd zeer breedspakig voorgedragen bezwaren op zich zelve reeds een zee van tijd, die heel wat nuttiger aan ander werk besteed zou wezen.

Te moeilijker is het dezen misstand op te heffen omdat een goed bestuursambtenaar voor ieder toegankelijk moet wezen, en omdat hij niet vooruit kan weten wien hij, billijkheid betrachtende, wèl moet aanhooren en wien niet.

Uit het bovenstaande blijkt hoe volgens 't Karosche recht de voorbereiding van een geding al van zeer eenvoudigen aard is, Voor zuiver civiele zaken kan dit niet zoo heel veel kwaad. Wel sluit ook bij deze de adat een vooronderzoek geenszins uit, en heeft dit dan ook soms wel plaats, maar als eene gebiedende voorwaarde voor het bereiken van een goed resultaat, kan zulk een onderzoek in deze gevallen toch niet worden beschouwd. Te minder omdat bij de Karosche adatrechtspraak van overhaasting zelden of nooit kwestie is, zijnde het eerder regel dan uitzondering dat ter verkrijging van meerdere gegevens, het hooren van weer nieuwe getuigen, enz., de beslissing der in behandeling genomen zaak van den eersten rechte dag naar een tweeden, van dezen naar een derden, ja soms nog naar een

vierden, vijfden en zesden wordt verschoven. Maar met eenigszins ingewikkelde strafzaken staat het anders. Bij gebrek aan eene behoorlijke instructie kwam van de behandeling van deze ter terechtzitting vroeger dikwijls maar zeer weinig of niets terecht.

Hiermede is de in mijn oog allergrootste fout aangewezen, aan elke zuivere adatrechtspraak en althans aan die der Karo-Bataks eigen. Strafzaken worden niet voldoende voorbereid. Wel heeft gewoonlijk enig vooronderzoek door de hoofden plaats, maar dezen hebben in zulke dingen veelal geen voldoende ondervinding, en, wat de ernstigste grief tegen hun methodes is, doen alles veel te veel in 't openbaar. Het in voor-arrest stellen van den verdachte is eigenlijk in strijd met de adat, ten minste wanneer het niet betreft een *anak ladjang*, waaronder de Karo's verstaan een vreemdeling, en in 't algemeen iemand die er geen *anakberoê-senina* op na houdt, of van wien deze adatborgen althans ter plaatse onbekend zijn.

Waarom, zoo redeneert de adat, zou men een verdachte binden of in 't blok zetten (in een land, waar gevangenen onbekend zijn, de eenige manieren om een persoon in hechtenis te stellen) wanneer men zijne *anakberoê-senina* bij de hand heeft, en dezen, bij eventueele vlucht van hun principaal, voor al zijne handelingen ter verantwoording kunnen worden geroepen?

Waar echter een verdachte op vrije voeten wordt gelaten, en bovendien het voorloopig verhoor der getuigen in 't openbaar, of ten minste niet onder voldoende waarborgen voor geheimhouding, plaats heeft, zal de eerste uit den aard der zaak maar al te dikwijls in staat zijn door omkoopning of vreesaanjaging, door het doen verdwijnen van overtuigingsstukken en van andere sporen van zijn misdrijf, de pogingen tot ontdekking der waarheid te bemoeilijken of zelfs geheel te verijdelen.

Te eenenmale uitgesloten is het voorloopig in hechtenis stellen van verdachten, ook voor anderen dan *anak ladjang*, volgens de adat intusschen niet. Schoon betrekkelijk zelden kwam het vroeger toch wel voor dat de *anakberoê-senina*, hun van misdaad beschuldigden principaal niet vertrouwend, en vrezend dat deze door te vluchten hen in de grootste moeilijkheden zou brengen, hem uit eigen beweging bonden dan wel den hoofden verzochten zulks te willen doen. Ook gebeurde het, vooral bij zeer ernstige misdrijven, dat de hoofden, geen genoegen ne-

mend met de door de verantwoordelijkheid der ânakberoê-senîna van den verdachte geleverde gewone zekerheid, eene aanzienlijke zakelijke borgstelling eischten, en, wanneer deze niet gegeven werd, den verdachte, en met hem wel eens zijne adat-borgen, op de gewone hardhandige wijze in arrest stelden.

Zulk een krachtig, soms volgens onze begrippen al te krachtig, optreden had echter slechts bij uitzondering plaats, terwijl over 't algemeen, in verband met 't ânakberoê-senînawezen en met 't zelfs de ergste feiten slechts met boeten vergeldende strafstelsel, tegen van misdrijf verdachten veeleer geen zoodanige maatregelen genomen werden, en het voorloopig onderzoek niet op zoodanige wijze geleid werd als in 't belang geacht moest worden eener behoorlijke rechtspleging. 't Resultaat was niet alleen dat de ware schuldigen veel meer dan noodig verborgen en ongestraft bleven, maar bovendien dat de rechters, weinig geneigd tot eene geheel negatieve beslissing, dikwijls kwamen tot uit een oogpunt van rechtvaardigheid geheel ongerijmde uitspraken, bijvoorbeeld bij moord tot veroordeeling van een aantal elk geheel op zich zelf min of meer verdachte personen tot gemeenschappelijke betaling van bloedgeld, boete enz. Waar elk werkelijk bewijs ontbrak, werd het bloote verdacht zijn op zich zelf dan reeds als een misdaad beschouwd. Eén der verdachten zou wel de dader zijn, doch *wie* konden de rechters niet precies uitmaken, dus achtten dezen het maar 't best die verdachten gesamenlijk te laten opdokken. Dit was wel niet erg prettig voor de onschuldigen, maar leverde als voordeelen op ten eerste dat de klagers bevredigd werden en niet in de verleiding kwamen volgens de verderfelijke methoden der moêsoeh bérngî heimelijk recht te zoeken, ten tweede dat de ware schuldige waarschijnlijk ten minste mee betaalde, ten derde dat de rechters zich zelve geen brevet van onbekwaamheid behoeften te geven, hebbende zij het zaakje, al was het er dan ook naar, toch opgeknapt.

Ik moet hier mijne verwondering uitspreken dat, terwijl tegen de adatrechtspraak zoo menige lans is gebroken, en haar zoo menige ongemotiveerde, dan wel sterk overdreven smet is aangewreven, het hier door mij aangevoerde bezwaar, de weinige zekerheid die zij geeft voor een behoorlijk onderzoek in strafzaken, door hare bestrijders nimmer op den voorgrond is geplaatst.

Nu is het waar dat men dit onderzoek niet als een inhaerent

en onafscheidelijk deel der rechtspraak behoeft te beschouwen, men kan het zeer wel langs nieuwe banen leiden, ja zelfs aan geheel andere handen toevertrouwen, en toch verder de adat-rechtspraak in haar geheel laten. Dit is dan ook, zoodra ons Bestuur zich den loop van zaken ernstig ging aantrekken, in het Karoland geschied. Terwijl niet langer gearzeld wordt de preventieve hechtenis waar noodig op de verdachten toe te passen, wordt het voorloopig onderzoek in alle belangrijke strafzaken, welke door de hoogere adatrechtbanken worden berecht, thans door onze Europeesche ambtenaren en hunne mantris met behulp der hoofden verricht. Is hiermede voldoende zekerheid voor een zoo deugdelijk, diepgaand en volledig mogelijk onderzoek verkregen? Werd mij deze vraag gesteld, dan zou ik meenen hierop te moeten antwoorden, dat zulks geheel afhangt van wat de betrokken Europeesche ambtenaar in dezen zijn plicht acht, van de grenzen die hij trekt tusschen wat hij zelf moet doen en wat hij zonder gewetensbezwaar aan zijn inlandsch personeel kan overlaten. Mijns inziens ligt overal in Nederlandsch-Indië, onverschillig of er wordt recht gesproken volgens onze verordeningen, dan wel volgens de inheemsche instellingen en gebruiken, 't zwaartepunt van 't onderzoek in strafzaken veel te veel bij de inlandsche officieren van justitie, bij hunne adjuncten, bij mantris of andere inlandsche functionarissen, en veel te weinig bij de Europeesche ambtenaren. 't Moge waar wezen dat de laatsten te veel met werk overkropt zijn om aan politie en justitie volle aandacht te kunnen schenken, dit doet niets af aan 't feit dat van de eersten slechts eene kleine minderheid in staat geacht kan worden hun een zoo groote scherpzinnigheid, zooveel menschenkennis, zooveel ijver en taaie volharding vorderend ambt betrekkelijk zelfstandig met redelijke resultaten uit te oefenen. Als op zoo menig ander gebied kan de inlander ook op dat der gerechtelijke instructie een uitstekend werktuig zijn, ja zelfs een helper van meer dan gewone handigheid en bekwaamheid. Doch eischt men van hem initiatief en zelfstandige plichtsvervulling, onthoudt men hem werkdadige en nooit verslappende leiding, dan zal men in negen van de tien gevallen bedrogen uitkomen, en 't gestelde doel niet bereikt zien. Het belang der justitie, dat tevens een van de allerhoogste belangen is zoowel van den Staat als van de bevolking, wordt dan het kind van de rekening.

Verdere uitwijding ter zake zou hier echter niet op hare plaats zijn, en dus bepaal ik mij er toe dit groote euvel in de Nederlandsch-Indische rechtsbedeeling met een enkel woord te hebben aangeduid.

Door hen die eene studie hebben gemaakt van de adatrechtspleging bij de Indische volken zou mij gevraagd kunnen worden óf, en zoo ja in hoever, bij de voorbereiding van een Karosch proces gebruik pleegt te worden gemaakt van zoogenaamde tãda's of procespanden.

Het antwoord hierop moet luiden dat deze ook vroeger in 't algemeen genomen in den aanvang van een geding niet plachten gegeven of gevraagd te worden. Dit ligt trouwens in 't wezen van 't begrip tãda. Een tãda toch is bij de Karo's een onderpand voor de vervulling of nakoming eener belofte of verbintenis. Het oproepen van partijen of getuigen in een geding draagt echter op zich zelf niet het karakter van eene belofte of overeenkomst maar van een bevel, uitgaande van de rechters, die tevens hoofden zijn.

Toch had vroeger, vóór ons Bestuur wijzigend en hervormend ingreep, het vragen van tãda's bij de voorbereiding van een rechtsgeding in enkele, bijzondere gevallen wel plaats.

Bijvoorbeeld wanneer een hoofd of ander gègoed persoon, op reis zijnde, in den vreemde een geschil kreeg of van eenige strafbare handeling verdacht werd. De eerste vraag, die tot hem gericht placht te worden, luidde dan gewoonlijk: «pång iranâken?» = durft (gij dat de zaak) worde berecht? Volgde, zooals wel niet anders kon, daarop een toestemmend antwoord, en was de betrokkene iemand dien men niet behoefde te ontzien, en tevens weinig vertrouwde, dan werd menigmaal een gouden armband, een kostbaar wapen of ander voorwerp van waarde van hem geëischt als tãda dat hij zijne belofte, de zaak volgens de adat te laten behandelen, zou houden, en te zijner tijd voor de bevoegde rechters zou verschijnen. Het vorderen van die tãda geschiedde echter in zoo'n geval niet steeds door den rechter, voor wien de zaak zou moeten dienen, doch dikwijls door eischer of klager, dan wel door het direkte hoofd van dezen.

Dan was het voor hem, aan wien de eisch gesteld werd, zaak uiterst voorzichtig te zijn. Want 't was volstrekt geene zeldzaamheid dat men een gegoeden vreemdeling voornamelijk,

ja zelfs alleen, in een proces wikkelde om een kostbare tãnda van hem machtig te worden. Had men die eens in handen, zoo was het streven der houders er dan verder uitsluitend op gericht door allerlei chicanes den eigenaar zijn pand voorgoed te doen verbeuren.

Aan onbemiddelde vreemdelingen werd in zulke omstandigheden zelden om een tãnda gevraagd. Tegenover hen zag men meer heil in het eischen van een borg (kãkoe, belit, djãmin) als hoedanig in de eerste plaats hun gastheer (kesilãngen), wanneer zij dien ter plaatse hadden, in aanmerking kwam. Want tegenover den door hem opgenomen vreemden gast (temoêwei, staat de gastheer volgens de Karo-adat in een rechtsverhouding, naverwant aan die, welke de anakberoê-senina bindt aan hun principaal. Van rechtswege is hij voor alle daden van dien persoon verantwoordelijk, zij het dan ook met de natuurlijke beperking dat die verantwoordelijkheid niet geacht kan worden zich verder uit te strekken dan tot de handelingen door den vreemdeling tijdens den duur der hem bewezen gastvrijheid verricht. Raakt dus de laatste in moeilijkheden, dan wordt den gastheer geene keus gelaten, doch moet hij als borg optreden, wanneer hij er ten minste niet de voorkeur aan geeft zijn beschermeling te binden en zoo ter beschikking der rechters te stellen. Onttrekt de vreemdeling zich door de vlucht aan de gevolgen zijner handelingen, dan is het op den gastheer dat de plicht rust hem op te sporen en goedschiks, kwaadschiks voor den rechter te doen verschijnen. Lukt hem dit niet, dan zal hijzelf het wezen, van wien c. q. de voldoening zal worden gevorderd aan het tegen den vluchteling gewezen vonnis. Had vroeger een vreemdeling geen gastheer ter plaatse waar bezwaren tegen hem gerezen waren, noch kon hij onder de aanwezigen iemand vinden bereid zich voor hem borg te stellen, dan klonk het gewoonlijk al heel gauw «tinãli kakoêndoe» (het touw zal je borg zijn) en zag de patiënt zich eerst gebonden, en, wanneer het de moeite waard werd geacht dien nogal wat werk vorderenden maatregel op hem toe te passen, vervolgens in 't blok gezet.

Ook wanneer een der partijen in een proces weliswaar geen vreemdeling was, doch zich van den aanvang af, in blijkbaar overleg met zijn anakberoê-senina, lastig en weerspannig toonde, of wanneer hij weigerde zijne anakberoê-senina te noemen, dan

wel in gebreke bleef zich ter terechtzitting door hen te doen vergezellen, werd hem wel eens om een tãnda gevraagd.

Verder kwam en komt het nog voor dat van weerszijden tãnda's worden gegeven aan een door partijen te hulp geroepen bemiddelaar als bewijs dat men zich aan zijn uitspraak zal houden. De bemiddelaar, wien zulke panden werden overhandigd, staat natuurlijk sterk en zal veelal zijne beslissing kunnen doorzetten, zoodat zijne positie dus wel eenige overeenkomst vertoont met die onzer arbiters.

Doch al deze aangehaalde gevallen vormen uitzonderingen. Had een geding het gewone verloop, dan werden bij zijn aanvang geen tãnda's gevraagd, wel soms, zooals wij te zijner tijd zullen zien, in een later stadium, vooral na het vellen van het vonnis: als waarborg voor den goeden wil van den veroordeelde om daaraan te voldoen.

Het behoeft trouwens wel geen betoog dat in een samenleving, waar eene instelling als 't *ânakberoê-senînawezen* een der grondslagen van 't rechtsleven vormde, veel minder dan bij andere volken, die iets dergelijks niet kennen, behoefte bestaat om door 't eischen van stoffelijke procespanden den goeden gang der rechtspleging te verzekeren.

Eene onderscheiding der goederen in onroerende en roerende, in overeenstemming met de door onze wetboeken aangegeven scheidingslijn, welke al wat op den grond gebouwd is onder het hoofd onroerende goederen brengt, kent de Karoadat niet. Wel bestaat echter volgens die adat een belangrijk verschil tusschen de rechten op grond en die op andere zaken uitgeoefend. De grond toch kan bij de Karo's nimmer het voorwerp zijn van koop of verkoop, wel van verhuur, beleening, inpandgeving enz. enz. 't Valt trouwens gemakkelijk in te zien dat deze rechtsregel een noodzakelijk uitvloeisel is van de basis, waarop de geheele adat berust, van 't *mêrga-wezen*. Waar de stam alles overheerscht, kan 't niet anders of, bij hem berust in beginsel het beschikkingsrecht over den bodem.¹ In beginsel zeg ik, want in de praktijk der volkshuishouding, zooals deze zich in den loop der eeuwen ontwikkelde, zijn het de dorpsbesturen die, als natuurlijke gemachtigden en vertegenwoordigers van den stam, dit beschikkingsrecht in hoofdzaak uitoefenen.

¹ Zie Prof. C. van Vollenhoven. *Miskenningen van het adatrecht* 1909.

De bijzondere leden van den stam daarentegen kunnen op den bodem slechts bezit-, genot- en gebruiksrechten verkrijgen, welke rechten intusschen geenszins dezelfde zijn voor alle categorieën van grond.

Zeër beperkt, wel niet volslagen communiaal, maar toch evenmin zuiver individueel zijn de genotrechten der dorpsbewoners op die gronden, waarop wisselbouw gedreven wordt, die dus nu eens bebouwd worden, dan weer braak liggen. Zoolang het algemeen belang zich er niet tegen verzet, worden hier weliswaar de rechten van individuen en families op vroeger door hen gebruikte gronden erkend, doch wijzigen zich de toestanden, vermeerdert bijv. het aantal ingezetenen, dan kan het dorps- of op de hoogvlakte het wijkbestuur, de noodzakelijkheid zulks zijns inziens vorderende, bij den aanvang van een oogstjaar op die rechten inbreuk maken, en tot een nieuwe verdeeling der beschikbare gronden overgaan.

Zeër intens en uitgebreid, ja in menig opzicht nog hechter en onaantastbaarder dan ons eigendomsrecht, zijn daarentegen de bezitrechten, door de adat toegekend waar het gronden geldt die, als tuinen en vooral sawahs, bestemd zijn om blijvend en zonder onderbreking te worden onderhouden en bebouwd. De rechten op sawahs gaan zelfs zoo ver dat deze, wat er ook mee moge geschied zijn, te allen tijde blijven toebehooren aan den oorspronkelijken aanlegger of deszelfs rechtverkrijgenden, geldende hierbij als eenig voorbehoud dat de aanleg moet hebben plaats gehad met toestemming der betrokken hoofden van den heerschenden stam. Al verhuisde dan de geheele familie van dezen eersten aanlegger uit het dorp en uit het landschap, zelfs al werd zij daaruit gewapenderhand verjaagd, al waren door haar de sawahs verpand, beleend of op eene andere geoorloofde wijze bezwaard, al hadden de latere gebruikers ze verbeterd, uitgebreid en er vele tientallen jaren ongestoord van geoogst, zoo is toch niets van dit alles in staat de oorspronkelijk uitgeoefende bezitrechten verloren te doen gaan.

Toonen de afstammelingen of andere rechtverkrijgenden van den eersten aanlegger zich, wanneer ook, bereid en in staat ten eerste om, voor zoover zij 't dorp verlieten, zich daar weer metterwoon te vestigen, ten tweede om de sawahs in te lossen, waaronder dan begrepen moet worden het voldoen van alle schulden, boeten of andere geldelijke verplichtingen, wegens

welke zij vroeger hunne rechten tijdelijk prijs gaven, dan kan volgens de adat geene macht ter wereld hun die sawahs langer onthouden.

Geene verjaring geldt, met geene protesten van den tegenwoordigen gebruiker mag rekening worden gehouden, hoogstens kan hij vorderen dat de stukken, welke zijn eigen arbeid aan de sawahs toevoegde, hem zoo mogelijk gelaten, of anders hem de daaraan bestede kosten vergoed worden.

Doch hoe krachtig de adat aldus het recht van den eersten aanlegger van sawahs waarborge, van den anderen kant beperkt zij het weer, en onthoudt er aan het karakter van onzen eigendom, door den verkoop te eenenmale te verbieden en bij voorbaat ongeldig te verklaren. Ik teeken hier aan dat deze adatsbepalingen, zooal niet wat betreft het grondbeginsel der onverkoopbaarheid van den bodem, dan toch in zake het uit den treure handhaven van de latente rechten der nakomelingen van lang overleden sawahaanleggers, in het belang zoowel van den goeden gang van 't recht als van de economische ontwikkeling van land en volk, dringend wijziging behoeft, en dan ook reeds niet meer in hare uiterste consequenties gehandhaafd pleegt te worden. Het is immers gemakkelijk te begrijpen, voor welke onoplosbare moeilijkheden de rechter komt te staan, wanneer een sawah door de oorspronkelijk rechthebbenden is verlaten, sedert in haar geheel of bij gedeelten in handen van verschillende personen is geweest, hier door beleening van stukken is gesplitst, daar door uitbreiding is vergroot, en na een halve of driekwart eeuw de nakomelingen of andere bloedverwanten der oorspronkelijke bezitters weer herstel in hun rechten komen eischen! En dit alles natuurlijk zonder eenig spoor van schriftelijk bewijs! Eveneens is 't duidelijk hoe de houders van zulke natte rijstvelden er niet licht toe over zullen gaan aan de uitbreiding of het productiever maken van deze geld of tijd te besteden, wanneer ieder oogenblik een nakomeling of een achterneef van den eersten ontginner hen om teruggave kan aanspreken.

Huizen en andere gebouwen staan, wat betreft den aard der daarop uitgeoefende rechten, gelijk niet met den bodem maar met wat wij roerende goederen zouden noemen. Verkoop daarvan is volkomen geoorloofd: van geheele adathuizen heeft deze echter zelden of nooit plaats, veelvuldig daarentegen van afzon-

derlijke djâboes (vakken of afdeelingen voor één gezin). Wanneer de kooper iemand van een ander dorp of andere wijk is, zal intusschen aan die transactie natuurlijk steeds overleg moeten voorafgaan met dorps- of wijkhoofd, die anders den kooper uit zijne nieuwe bezitting zou kunnen weren.

Uit het voorgaande volgt dat een op den bodem betrekking hebbende eisch slechts het bezit-, genot- of gebruiksrecht, nimmer het beschikkingsrecht tot object zal kunnen hebben. Eene uitzondering op dezen regel kan zich alleen voordoen wanneer het betreft eene grondkwestie tusschen twee landschappen, doch deze zal in de meeste gevallen langs administratieven en niet langs rechterlijken weg worden opgelost.

Overigens worden geschillen over wat wij roerende en wat wij onroerende goederen zouden noemen door den adatrechter op gelijke en gelijkvormige wijze behandeld.

VI. *De behandeling van zaken ter terechtzitting.*

Over de plaatsen waar de adatrechtbanken hare zittingen houden, en over het schouwspel dat zulk eene zitting oplevert, is in de vorige hoofdstukken reeds het noodige gezegd.

Men moet zich intusschen niet voorstellen dat aan de verschillende dorps-, oëroeng- of landschapsbâleis als rechtplaatsen eenige bijzondere, bijv. godsdienstige of bijgeloovige, waarde wordt toegekend. Dit is volstrekt niet het geval. Door gebruik en overlevering is men aan die plekken gewend en ook wel gehecht, bovendien zijn ze bijna zonder uitzondering centraal gelegen en van de verschillende tot het rechtsgebied der bâlei behorende koêtas zonder te veel moeite te bereiken, maar dit neemt niet weg dat, wanneer er in eenig bijzonder geval dringende redenen mochten zijn de kerâpattan elders te doen vergaderen, dit zeer wel kan geschieden, en niemand, of het moest zijn bij wijze van chicane, een uitspraak dier kerâpattan minder wettig zal noemen omdat ze niet ter bâlei gewezen is. Men vindt de bâleis dan ook nooit op vanouds heilige plaatsen (sêmbah-sem bâhen, berêi-berêin), waar bêgoes (geesten der dooden) of hântoes (natuurgeesten) geacht worden zich op te houden, en waar aan dezen geofferd wordt. Wel had vroeger soms het omgekeerde plaats, dat namelijk een bestaande bâlei door zekere gebeurlijkheden een heilig karakter verkreeg. Dit

kon bijvoorbeeld geschieden doordat eenig bijzonder in aanzien staand hoofd overeenkomstig zijn uitersten wil begraven werd op of vlak bij de bâlei, waar hij tijdens zijn leven placht recht te spreken. Het meest bekende voorbeeld levert de bâlei Sâpou Pâjoeng waar de vader van den sibâjak Pa Tempâna, het tegenwoordige landschapshoofd van Baroe Djahe en onderhoorigheden, nabij zijn stamdorp begraven ligt.

Uit de omstandigheid dat de bâleis der voornaamste Kerâpattans op de hoogvlakte gelegen waren op of nabij de tîga's (markten), in allen geval in 't open veld en niet in de koêta's, volgt reeds vanzelf dat de adat oorspronkelijk slechts rechtzittingen bij daglicht kende. Overnachten buiten de betrekkelijke veiligheid der dorpen was toch, zolang de hoogvlakteland-schappen zich nog onafhankelijk konden noemen, voor de hoofden dier streken een gevaarlijk experiment. Elken radja van eenige beteekenis, die zijn leven liefhad, was 't toenmaals geraden steeds te zorgen vóór donker tehuis te zijn. Want feller nog dan bij dag beloerden hem 's nachts ten eerste de vijanden die hij, onvermijdelijk gemengd in allerlei veeten en intrigues, zich wel had moeten maken, ten tweede veelal ook de neven en andere soms nog nadere bloedverwanten, die zijn dood tot 't radjaschap zou kunnen voeren.

Niet zonder redenen was 't dus in de goêgoeng regel dat de kerâpattans hunne zittingen tegen 't einde van den voormiddag, gewoonlijk omstreeks elf uur, aanvingen en voortzetten totdat de zon de westerkim begon te naderen.

Al bracht in de doêsoen de nacht voor de rechters minder gevaren, en al diende als bâlei hier ook dikwijls de djâmboer ('t vreemdelingen- en ongehuwde mannen-verblijf) in een of andere Koêta, zoo waren de zittingsuren hier toch vrij wel dezelfde als op de hoogvlakte. Na den morgenmaaltijd, dus omstreeks tien uur, halfelf, vereenigden de rādja's zich op de rechtplaats, om deze eenigen tijd vóór donker weer te verlaten.

Van partijen en getuigen werd verlangd dat zij uiterlijk vóór den middag verschenen zouden zijn; wie dan nog niet was opgekomen kon beboet en zijne zaak, indien deze tevergeefs was afgeroepen, verdaagd worden. Eerst sedert ons Bestuur zich in de Karosche rechtspraak ging mengen is hierin verandering gekomen, zoodat tegenwoordig rechtzittingen bij lamplicht, hoewel betrekkelijk zeldzaam, toch geenszins uitgesloten zijn.

Steeds zijn die zittingen in den ruimsten zin van 't woord openbaar en voor iederen belangstellende toegankelijk. Zij worden dan ook nooit ofte nimmer binnen de woningen der hoofden gehouden, maar òf in de vrije lucht, òf in een of ander open gebouwtje, als loodsen op de bôleis of de wel op palen staande, doch nooit omwande djâmboers in de doêsoendorpen. Een rol in het proces vervullen de omstanders en toehoorders, voor zoover ze niet behooren tot de opgeroepen, of door partijen meegebrachte getuigen, intusschen in den regel al even weinig als bij onze terechtzittingen de luisteraars op de openbare tribune. In den regel zeg ik, want een zeer enkele maal komt het wel eens voor dat uit het publiek eene op de aanhangige zaak betrekking hebbende op- of aanmerking klinkt, dan gewoonlijk uitgaande van iemand die, schoon niet als getuige gedagvaard, omtrent een of ander punt van 't proces inlichtingen wenscht te geven. Niets belet dan de rechters hiermee hun voordeel te doen en den zich anmeldenden getuige alsnog te hooren.

Dergelijke incidenten zijn echter zeer zeldzaam, gewoonlijk bepalen zich de belangstellenden tot een bescheiden maar daarom niet minder aandachtig en gespannen luisteren, zich daarbij met echt Oostersch gevoel voor decorum van elk teeken van goed- of afkeuring onthoudend. Zijn er een enkele keer onder het publiek menschen die hun mond niet kunnen houden, en door samen babbelen, lachen of kijven te kort doen aan den eerbied de rechtbank verschuldigd, dan is een berispelend woord van een der hoofden steeds voldoende om daaraan een einde te maken.

Een der allergrootste voordeelen, aan de adatrechtspraak der meeste volken en ook der Karo-Bataks verbonden, is zeer zeker dat zij geen juridischen beroepsstand noodig maakt of zelfs maar kent, daar zij in alles het wezen van het recht zoekt en niet den maar al te dikwijls uit vormendienst, advocaten-spitsvondigheden en procureurs-chicanes samengeweven schijn. Of hierin in de laatste jaren verandering is gekomen zou ik, al lijkt het mij weinig waarschijnlijk, niet met zekerheid kunnen zeggen, maar wel kan ik getuigen hoe nog in 1908 van zaakwaarnemerij en het daarvan, naar 't schijnt, onafscheidbare rechtsbederf in het Karoland niets te bespeuren viel.

Toenmaals althans had de rechtzoekende nog de zekerheid, voor zoover bij ons, feilbare menschen, van zekerheid gesproken

kan worden, dat de adatrechter gelijk zou geven aan hem die gelijk had, en niet aan dengeen, wien 't gelukt was zich de diensten te verzekeren van den listigsten en uitgeslapensten procureur-bamboe.

Toch is ook bij de Karo's rechtskundige hulp niet geheel buitengesloten. Al ontbreekt er een advocaten- en procureursstand, zoo neemt dit toch niet weg dat over 't algemeen ouden beter van de adat op de hoogte zijn dan jongen, hoofden, die hun geheele leven met rechtspraak te doen hadden; beter dan eenvoudige landbouwers.

Heeft nu een Karo een proces, en voelt hij zichzelf te onwetend of onhandig om eigen standpunt en eigen handelingen met klem te kunnen verklaren en verdedigen, zoo ziet hij naar hulp uit. Om hem deze te verleenen zijn, behalve zijne naaste verwanten, in de eerste plaats zijne anakberoê-senina de aangewezen personen.

Achten dezen zich niet sterk genoeg, dan komt de pengoëloe in aanmerking of de anakberoê van den pengoëloe, doch wanneer ook van dezen de adatkennis of de ijver te wenschen overlaat, belet niets onzen Karo bij een ander, een vriend, een verren verwant of zelfs bij een slechts oppervlakkig bekende aan te kloppen. Al heel licht zal hij zoo zonder al te veel moeite iemand vinden, die zich bereid verklaart hem terzijde te staan. Onder de meer intelligente Bataks toch zijn er velen die in rechtszaken een gelijksoortig belang stellen als bij ons de jager in de jacht of de sportsman in 't edele voetbalspel.

Niets is hun aangenamer dan zich met processen te kunnen bemoeien, hun adatkennis te kunnen luchten, de sluizen hunner welsprekendheid wagenwijd te kunnen openen. Met graagte stellen zij hunne gaven ter beschikking van wie hun hulp vraagt, vooral wanneer de laatste dit doet met beroep op een zij 't nog zoo verwijderde verwantschap. Want wie de Batak al niet tot zijne verwanten rekent is in 't oog van den in dit opzicht oneindig meer ingetogen Westerling verbazingwekkend. Bijna elkeen spreekt hij aan als vader of grootvader, schoonvader, neef, tante, moeder, schoonmoeder, nicht, zwager toute la lyre, zooals de Franschen zeggen. Maakt hij kennis met een wildvreemde, wat, zooals wij reeds zagen, steeds geschied door 't ertoêtoer, 't elkaar noemen van eigen-, dus vaders-, en van moeders stam (mêrga en beberei, dan wordt dadelijk daarop rijpelijk

overpeinsd of men 't niet zóó kan uitrekenen dat men elkaar op eenige wijze in den bloede of door aanhuwelijking bestaat. «Dan ben jij mijn schoonvader» zal Noengkoen dan vol enthousiasme tot Déram zeggen, hoewel hij van Dérams bestaan vijf minuten geleden nog niet 't ffauwste vermoeden had, en alleen is vastgesteld dat Déram, als honderd anderen, van dezelfde ondermêrga is als de werkelijke schoonpapa. «Ja, en jij mijn schoonzoon» antwoordt dan Déram niet minder opgetogen. Zoo zal dus de op 't doornige pad der rechten minder ervarene zelden vruchteloos naar een gids behoeven te zoeken. Van de der zijde rechtters pleegt tegen 't optreden van zulk een helper geen bezwaar te worden gemaakt, te minder daar, als gezegd, de hulp bijna altijd onder 't voorwendsel van bloed- of aanverwantschap wordt verleend, en geen Batak er aan denkt in dat opzicht voor zichzelf of voor anderen nauwe grenzen te trekken.

In verreweg de meeste gevallen verleen en zulke gelegenheden-advocaten hunne diensten gratis. Een enkele maal komt het voor dat hun door hun cliënt eene belooning wordt toegezegd, dan echter uitsluitend voor het geval dat deze laatste als triomfant uit het proces te voorschijn zal treden.

Intusschen moet er uitdrukkelijk op gewezen worden dat het inroepen van den bovengeschetsten rechtskundigen bijstand betrekkelijk slechts zelden plaats heeft. Terwijl het Westersche recht met zijn oneindige verscheidenheid van bepalingen, zijn ingewikkeldheid en tot het uiterste gedreven formalisme voor den leek absoluut niet te overzien is, als het ware een bosch vormt vol kuilen, klemmen en valstrikken, dat ook den allerrechtvaardigste, die zich, slechts op eigen kracht vertrouwend, binnen zijn grenzen waagt, met zekeren ondergang bedreigt, is de Karo-adat met een park te vergelijken, wél uitgestrekt, wél met vele en slingerende paden, maar waarin toch de doorsnee-Batak, die er van jongs af in leefde, zeer wel den weg heeft leeren vinden.

Men vergeete ook niet dat het geheele leven van den Batak veel eenvoudiger is dan het onze, dat aan zijn denkvermogen geen al te veelzijdige eischen worden gesteld, dat hij dus in het beperkte gebied, waarop zijn levensweg ligt, ook werkelijk geheel tehuis en voldoende onderricht kan zijn, terwijl bij ons verregaande arbeidsverdeeling onvermijdelijk is, en wij dienen-

gevolge in allerlei noodzakelijke dingen van de kennis van anderen afhankelijk zijn.

Zoo vinden wij dan de meeste Karo's voldoende met hun adat vertrouwd om zonder andere hulp dan die hunner anak-beroê-senina eigen aanspraken en belangen in rechte te kunnen verdedigen.

De behandeling der zaak ter terechtzitting vangt steeds aan met het hooren van den klager of den eischer, in tegenwoordigheid natuurlijk van den beklagde of gedaagde, wien vervolgens gelegenheid wordt gegeven de zaak van zijn standpunt uiteen te zetten. Dit hooren van partijen, evenals trouwens de geheele gang van het verdere onderzoek, onderscheidt zich bij den Karoschen adatrechter op even besliste als heilzame wijze van de behandeling van zaken bij vele Westersche rechtbanken, doordat de adat absoluut geene lijdelijkheid van den rechter verlangt, maar dezen evenzeer in 't civiele als in 't crimineele als eersten plicht oplegt met alle geoorloofde middelen naar de ontdekking niet der formeele maar der materieele en essentiele waarheid te streven, en deze aan zijn vonnis ten grondslag te leggen.

Verzuimt een der partijen door domheid, onhandigheid, verlegenheid, gebrek aan adatkennis of welke oorzaak ook, op zijne zaak het ware licht te doen vallen, van de hem ten dienste staande bewijsmiddelen gebruik te maken, al zijne getuigen als zoodanig te noemen, of maakt hij eenigen anderen blunder, die aan de innerlijke waarde zijner rechten niets afdoet maar hem toch bij toepassing van Westersche jurisprudentie duur te staan zou komen, voor een' adatrechter die tegen zijne taak opgewassen is behoeft hij daarom zijn proces niet te verliezen. Deze rukt zelf de zaak in 't ware verband, brengt de verborgen bewijsmiddelen aan 't licht, gelast alsnog de verschijning van wie hem in den loop van 't onderzoek blijken ter zake nog inlichtingen te kunnen geven. Deze houding van den rechter draagt er natuurlijk zeer veel toe bij partijen betrekkelijk zoo weinig behoefte te doen gevoelen aan rechtskundigen bijstand, aan procureurs en advocaten.

Ook voor eenparigheid van de beide partijen behoeft de rechter niet te buigen, als hij twijfelt aan de waarheid van wat door hun gezegd, of de wenschelijkheid van wat door hun begeerd wordt.

Hebben partijen voorloopig het hunne gezegd, dan wordt tot het hooren der getuigen (tarein) overgegaan, en wel zonder dat beëdiging dezer laatsten voorafgaat; wel wordt hun na 't afleggen hunner verklaringen steeds afgevraagd of zij bereid zijn deze, zoo noodig achteraf, door een eed te bevestigen.

Met nauwe bloed- of aanverwantschap tusschen partijen en getuigen wordt in 't Bataksche recht evenals in 't onze rekening gehouden. Ouders, kinderen, echtgenooten enz. kunnen echter niet als bij ons volstaan met zich eenvoudig te verschoonen. Zij worden gehoord, doch aan hunne verklaringen wordt niet meer gewicht gehecht dan in verband met hun betrekking tot partijen redelijk moet worden geacht.

Hoewel de adat, wat de waarde der afgelegde verklaringen betreft, theoretisch tusschen die van mannen en vrouwen geenerlei verschil maakt, laat, daar waar Bataksche rechters uitsluitend naar eigen opvatting een onderzoek leiden, het hooren van vrouwelijke getuigen in de praktijk wel eens te wenschen over. Menigmaal heb ik mij er over verbaasd dat vrouwen, die waarschijnlijk van een of andere misdaad of transactie af moesten weten, door den bevoegden adatrechter niet opgeroepen en dus ook niet gehoord waren. De reden dezer laksheid is mij nooit geheel duidelijk geworden. Waarschijnlijk zijn hier verschillende en den Bataks zelven niet al te helder voor den geest staande motieven in het spel, namelijk eenerzijds een instinktmatig beschouwen van de vrouw als toch de mindere, althans niet de volwaardig gelijke van den man, anderzijds zekere schroom om vrouwen, vooral de ongehuwden onder haar, in publieke handelingen te betrekken. 't Getuigt wel voor de kracht en algemeenheid van dit laatste, echt Oostersche idee, dat men er sporen van terugvindt zelfs bij een volk als de Karos, die, vreemd aan den Islam, aan de vrouw in vele opzichten toch zulk eene groote vrijheid van beweging gunnen. Eens afgelegd zou echter de getuigenis eener vrouw geheel dezelfde waarde hebben als die van een' man, wanneer door de adat den gehuwden man niet de bevoegdheid was toegekend om, mocht hij de geloofwaardigheid eener door zijne echtgenoot in rechte gedane verklaring ernstig in twijfel trekken, haar de beëdiging dier verklaring te verbieden. Waar bij meenede de wraak der goden geacht wordt de geheele familie van den (de) meenedige te zullen treffen, en de vrouw bovendien volgens de adat in den

vollen zin des woords het eigendom is van den man, kan deze den man geschonken bevoegdheid geenszins als onredelijk worden beschouwd. Houdt de vrouw hare verklaring staande, de man zijn verbod, dan levert zulk een incident, waar het een proces tusschen derden betreft, intusschen voor den rechter eene groote moeilijkheid op. Het eenige wat hij dan zal kunnen doen is den man te laten bezweren dat hij de getuigenis zijner vrouw werkelijk voor in strijd met de waarheid houdt, en dat zijn verbod slechts hieraan is toe te schrijven. Legt de man dezen eed af, dan zal de verklaring der vrouw niet door haar bezworen kunnen worden, en dus ter zijde moeten worden gelegd.

Het bovenstaande kan als een klein staaltje gelden van de hoogst eigenaardige bezwaren, waarmee de Europeesche ambtenaar te worstelen heeft, die, zonder voldoende in de begrippen en het rechtsbewustzijn van een volk te zijn doorgedrongen, met het geven van leiding aan de adatrechtspraak van dat volk wordt belast.

De adatbepalingen in zake getuigen zijn bij de Karo-Bataks overigens bezielde door een' zuiver democratischen geest. Hoofden, voor zoover zij in eenige zaak niet ambtshalve hebben gehandeld, hebben als getuigen niets boven gewone stervelingen voor, hun geloofwaardigheid wordt niet grooter geacht dan die dezer laatsten, en waar hunne verklaring in een proces den doorslag geeft, wordt de eed hun niet bespaard. In de aangrenzende Timor-streken (Simeloengoen) was dit vroeger anders; van rãdjas mocht daar de persoonlijke eed niet gevorderd worden, die van hun anakberoê en gâmet (senîna) trad daarvoor in de plaats.

Toch kan men niet zeggen dat bij de Karos tusschen de getuigenissen van verschillende personen, die in 't algemeen op denzelfden graad van geloofwaardigheid aanspraak kunnen maken, nooit verschil wordt gemaakt. In zeer vele omstandigheden des levens toch zijn immers de anakberoê-senîna en, schoon in mindere mate, ook wel de pengoêloe, de getuigen bij uitstek. Vooral waar het huwelijksaangelegenheden betreft, of kwesties die daarmee in direkt verband staan, is dit in hooge mate het geval.

Stel bijvoorbeeld dat A en B een geschil hebben over het gedeelte der koopsom (oendjoêken, peroëndjoek), voor B's dochter nog door A aan B verschuldigd, en dat de anakberoê-senîna zoowel van B als van A de verklaring van A bevestigen. Al

kan B dan dozijnen andere getuigen bijbrengen, die deze verklaring logenstraffen, het zal hem in verreweg de meeste gevallen niemendal helpen. De anakberoê-senîna worden immers beschouwd als onafscheidelijk verbonden, als één met hun principaal; zij zijn niet alleen zijn helpers en vertrouwden, maar tevens van rechtswege zijn borgen, en als zoodanig, waar de middelen van den principaal mochten te kort schieten, voor zijn schulden aansprakelijk. Hoe zou men dan kunnen aannemen dat zij ooit in strijd met de waarheid *tegen* hem zouden getuigen?

Nemen wij nog een ander geval, bijvoorbeeld dat in eene kwestie van huwelijksrecht de eene partij zijn anakberoê-senîna als getuigen kan doen verschijnen, de andere partij, bewerende dat *zijn* anakberoê-senîna van de transactie in geschil geene kennis hebben gedragen, slechts met een aantal andere getuigen voor den dag komt. Ook dan is 't tien tegen één dat de getuigenis der *wel* verschenen adatborgen voor 's rechters uitspraak den doorslag zal geven. Want wie buiten die borgen om zaken van huwelijksrecht behandelt, stelt zich bij mogelijke latere geschillen hierdoor reeds a priori in 't ongelijk, geeft in allen geval de andere partij in rechte een' voorsprong die slechts zeer moeilijk in te halen is.

Eene andere categorie van getuigen, aan wier verklaringen de Karosche adatrechter, schoon in mindere mate dan aan die der anakberoê-senîna, bijzondere waarde hecht, is die der tusschenpersonen (kelangs), over wie ik in den aanvang van 't vorige hoofdstuk een en ander heb gezegd.

Overigens wordt tusschen getuigen die opzettelijk bij eene handeling zijn geroepen en degenen die er slechts toevallig bij tegenwoordig zijn geweest, principieel geen onderscheid gemaakt, al neemt dit natuurlijk niet weg dat bij de laatsten nauwkeurig wordt nagegaan of hun aanwezigheid voldoende verklaard kan worden.

Buren van partijen spelen als getuigen en in 't algemeen bij processen geenerlei speciale rol, behalve voor zoover zij als dorps- of huizen-wachters (kerin koêta of kerin roêmah) in sommige gevallen, vooral van strafrechtelijken aard, zooals wij reeds in hoofdstuk III zagen, geacht worden op de hoogte te moeten zijn van wat er gedurende hun wachttijd voorviel.

Echter dien ik hier te memoreeren dat oorspronkelijk door de adat de gezamenlijke bewoners van een huis aansprakelijk werden geacht voor zekere binnen dat huis gepleegde en onop-

gehelderde vergrijpen, bijvoorbeeld voor het bij nacht, dus buiten den wachttijd der kerins, en zonder buitenbraak verdwijnen van een of ander voorwerp, van geld of van iets anders. De dader onbekend zijnde werd dan veelal de waarde van het verdwenene, op vonnis van den bevoegden rechter, aan den bestolene vergoed, na te zijn omgeslagen over 't totaal der gezinnen, zoodat één aandeel voor rekening van den bestolene zelf bleef. Behalve uit het beginsel van gemeenschappelijke aansprakelijkheid moet deze adatbepaling ook verklaard worden uit de wenschelijkheid alle huisbewoners in zulk een geval belang te doen krijgen bij de ontmaskering van dengene hunner, die zich werkelijk aan de diefstal heeft schuldig gemaakt.

Het, zooals de ondervinding onzen ambtenaren leerde, geenszins imaginaire gevaar dat zulke huisdiefstallen óf geheel gefingeerd worden, óf dat althans, wat meer voorkwam, de waarde van het ontvreemde zeer overdreven wordt opgegeven, maakte echter voor ons bestuur handhaving in dit opzicht van het volksrecht onraadzaam. Onder onzen invoed kwam bedoeld voorschrift dan ook langzamerhand meer en meer in onbruik.

Over 't algemeen eischt de adat uitdrukkelijk dat de getuigen persoonlijk ter terechtzitting verschijnen. Bij absolute verhindering, bijv. door zware ziekte of zeer vergevorderde zwangerschap, wordt door de rechters weliswaar soms voorloopig met het relaas van een door den getuige gemachtigden persoon, bijv. van een bloedverwant of van den echtgenoot, genoeg genomen, maar dan toch altijd slechts onder het voorbehoud dat de eed, die aan de getuigeverklaring eerst de ware bewijskracht kan en zal geven, te zijner tijd niet door den gemachtigde, maar door den getuige in persoon zal worden afgelegd.

Oorspronkelijk bestond op dezen regel eene enkele uitzondering in dier voege dat de rechter kon veroorloven dat de man voor zijne vrouw getuigde en de namens haar afgelegde verklaring ook bezwoer. Onder den invloed van ons bestuur is deze adats-faciliteit echter in onbruik gekomen.

Wel bleef nog steeds gehandhaafd de adatsbepaling dat eene door een getuige persoonlijk afgelegde en door de rechters betrouwbaar geachte getuigenis, bij latere algeheele ontstentenis van dien getuige, met goedkeuring der rechters door anderen bezworen kan worden, bijv. de getuigenis van een sedert het afleggen daarvan overledene door zijn naasten bloedverwant

samen met zijn anakberoê-senina, van eene doodzieke vrouw door haren echtgenoot.

Bij een volk van nog vrij primitieve ontwikkeling als dat der Karo-Bataks vormt de inhoud der getuigenverklaringen uit den aard der zaak verreweg het voornaamste bewijsmateriaal, waarmee als zoodanig alleen de eed eenigszins concurreeren kan.

Iets als schriftelijk bewijs is aan de adat geheel vreemd, schriftelijke overeenkomsten, en al wat daarmee te vergelijken is, waren bij de Karos vanouds onbekend, en ook thans nog wint het gebruik daarvan eerst zeer langzaam veld. Wel komt het vrij veel voor dat tandils (hoofden van groepen werklieden op plantages enz.), handelaars en dergelijke personen van de door hen aangegane verbintenissen, te ontvangen of verschuldigde gelden enz. eenige aantekeningen maken, doch deze meest in smerige opschrijfboekjes vervatte krabbels zijn geheel eenzijdig en hebben in rechte geen andere waarde dan het geheugen der houders op te frisschen, en soms den rechter eene aanwijzing omtrent andere bewijsmiddelen te kunnen geven.

Eenigszins de plaats van schriftelijk bewijs vervulden vroeger meer dan thans de zoogenaamde tânda's of rechtspanen. Steeds werden deze gegeven als stoffelijk teeken voor het bestaan eener verbintenis, terwijl zij naar gelang der omstandigheden nu eens bestonden uit gouden of zilveren sieraden, of uit wapenen, dan weer uit kleedjes of kleine gebruiksvoorwerpen (sirizakjes, kalkdoozjes enz.), nimmer echter uit geld. Gever was hij, die zich tot iets verbond, waaruit vanzelf volgt dat bij wederzijdsche verbintenissen over en weer tânda's gewisseld werden.

In het vorige hoofdstuk zagen wij reeds hoe zij vroeger, schoon bij uitzondering, wel gevraagd werden van beklaagden of gedaagden in eenig proces, en wel als onderpand dat de gevers op den vastgestelden dag verschijnen, en zich dus niet aan het geding onttrekken zouden. Doch ook bij tal van andere gelegenheden was het geven of wisselen van tânda's, schoon voor 't bindend maken eener overeenkomst nimmer een absoluut vereischte, schering en inslag, bij verlovingsen zoowel als bij heimelijke minnarijen, bij handelsovereenkomsten en bij complotten van dieven, bij 't aangaan van of- en defensieve bondgenootschappen en 't sluiten van een wapenstilstand.

Toch had deze adats-handeling een dubbel en daardoor dubbelzinnig karakter, dat maar al te dikwijls tot grove misbruiken

leidde. Want terwijl de tânda in hoofdzaak werd gegeven om voor den houder en c.q. voor den rechter bewijs te leveren dat de gever zich tot iets had verbonden, werd bij de overhandiging dikwijls tevens bedongen dat, bij 't niet nakomen der verbintenis door den gever, bedoeld onderpand door dezen verbeurd zou zijn, en het eigendom van den houder zou worden.

Waar nu de adat het maken van dit beding noch gelastte, noch verbood, doch eenvoudig toeliet, stond hij, die een waardevolle tânda uitsluitend als bewijsstuk aan een ander had overhandigd, steeds bloot aan het gevaar dat die ander, den aard der afspraak verdraaiende, later de tânda als verbeurd zou voorstellen, wat dan veelal aanleiding gaf tot een nieuw proces met zeer onzekeren afloop.

Bovendien was en is de tânda als bewijsmiddel meer van schijnbare dan van werkelijke waarde. Zelfs in 't gunstigste geval, dus wanneer het voorwerp in kwestie door den gever als tânda erkend wordt, kan het niets bewijzen dan geheel in 't algemeen het bestaan eener verbintenis van den gever jegens den houder. Doch omtrent den aard en de strekking dier verbintenis kan de tânda zelfs dan geenerlei licht verspreiden.

En zooals ik zeide is dit nog het gunstigste geval. Slechts zeer zelden toch zal als tânda een zoodanig voorwerp zijn gekozen dat het den gever niet mogelijk is om óf te ontkennen dat het ding hem heeft behoord, óf te beweren dat het niet als tânda, maar door koop, leening, inpandneming, bedrog, diefstal of eene andere geoorloofde of ongeoorloofde handeling in 't bezit van den houder is gekomen.

Bij een te kwader trouw zijnden schuldenaar komt dus op stuk van zaken toch alles neer op het getuigenbewijs, ja is zelfs het vorderen van en gewicht hechten aan een tânda soms direkt nadeelig voor den schuldeischer, die, zijn vordering door 't bezit van zoo'n onderpand verzekerd achtende, er al licht minder zorg voor zal dragen haar zoo noodig ook door voldoende getuigenbewijs te kunnen staven.

De Karo's zijn een en ander langzamerhand zelf wel gaan inzien. 't Geven of wisselen van tândas is dientengevolge tegenwoordig veel minder algemeen dan 't vroeger was, en in hoofdzaak nog slechts beperkt tot de meer conservatieve elementen der bevolking, alsmede tot het steeds talrijk blijvend gild der minnenden. Terwijl weleer bij elke procedure omtrent eenige verbintenis of overeenkomst placht gevraagd te worden naar het

al of niet aanwezig zijn van tândas, wordt de aanwezigheid dezer bewijsmiddelen thans nog alleen met betrekkelijke zekerheid door den rechter ondersteld, wanneer teerder en heimelijker belangen dan die van 't mijn en dijn bij 't proces zijn betrokken.

Terwijl dus 't geven dezer rechtspanden langzamerhand minder gebruikelijk wordt, is er een ander gerechtelijk hulpmiddel, waaraan bij de adatrechtspraak der Karo's hoe langer hoe meer gewicht wordt gehecht. Ik bedoel het houden van een plaatselijk onderzoek, niet alleen bij misdrijven maar ook bij daartoe aanleiding gevende burgerlijke zaken.

Waar het gepleegde misdaden betreft is dit onderzoek, bij den grooten afstand der meeste plaatsen van de bestuurscentra, dikwijls de taak der hoofden, die, in zulke zaken weinig ervaren, gewoonlijk niet bepaald waardige collegas van Sherlock Holmes kunnen worden genoemd.

Doch bij de zeer veelvuldige burgerlijke gedingen over sawahs, tuinen, velden, dorpsgrenzen enz. pleegt, wanneer de wenschelijkheid daarvan blijkt, de kerâpattan in den loop van het proces eenige harer leden op te dragen zich plaatselijk te overtuigen van de ligging der gronden in kwestie, hare grenzen, gesteldheid enz. Dit is volstrekt geen door onze ambtenaren ingevoerde nieuwigheid, doch vanouds adat. Wel dateert het eerst van betrekkelijk kort geleden dat deze commissies op het terrein dikwijls zeer verdienstelijke schetsteekeningen vervaardigen, die dan ter terechtzitting worden overgelegd. Het beloop van rivieren, beken, waterleidingen, de ligging van heuvels, bosschen en afzonderlijke boomen, alsmede andere plaatselijke bijzonderheden zijn hierop nauwkeurig aangegeven, terwijl de afstanden behoorlijk nagemeten en op de schets vermeld zijn.

Vroeger, toen de Karos nog niet op papier schreven, maar hunne brieven op stukken bamboe griften, konden zulke schetskaarten natuurlijk niet vervaardigd worden, doch moesten de commissieleden zich er toe bepalen op de zitting, door het trekken van lijnen in den bodem of met behulp van strootjes en takjes, de plaatselijke gesteldheid der opgenomen terreinen zoo goed mogelijk in beeld te brengen.

Bij bijzonder belangrijke bodemkwesties komt het ook wel voor dat de geheele kerâpattan zich naar het land in geschil begeeft, om dit in oogenschouw te nemen, natuurlijk echter alleen wanneer 't niet al te moeilijk te bereiken is.

Als laatste, doch naast de verklaringen der getuigen verreweg belangrijkste bewijsmiddel moet in civiele zaken genoemd worden de gerechtelijke eed. In tegenstelling met wat bij onze rechtspraak het geval is, wordt in het Karoland slechts zeer zelden een vonnis uitgesproken, waarin deze eed niet, 't zij aan den eischer, 't zij aan den gedaagde, 't zij op verschillende punten aan beiden, wordt opgelegd. Het idee dat in eenig proces de getuigen van een der partijen zouden moeten zweren, doch die partij zelf niet, is geheel in strijd met het Bataksche rechtsgevoel.

Het afleggen van een' eed is voor Bataks op zich zelf reeds iets onaangenaams, iets dat, ook al is wat men bezweert de volle waarheid, nooit voor hem die zweert en zijne nabestaanden geheel zonder gevaar kan worden geacht. Hieronder zal de behandeling der uitdrukking «ngoêkal» of «ngoêkal berâs» mij de gelegenheid geven hiervan een treffend bewijs te leveren. Vandaar dat nimmer de eed mag worden gevorderd van iemand wiens kind nog geheel zonder tanden is (*lânga erberâs*), en dat ook bij zwangerschap eener vrouw haar man bijzonder ongaarne zweert. Men vreest dan een' nadeeligen terugslag op de nog teedere gezondheid van 't pasgeboren wicht, of op den afloop der bevalling.

Waar men niemand zonder voordeel voor hem zelven of zonder absolute noodzakelijkheid voor de ontdekking der waarheid tot het afleggen van een' eed mag dwingen, is het volkomen rationeel dat de Karo-adat de beëdiging der getuigen verschuift, en haar niet bij de behandeling der rechtzaak, maar eerst na de uitspraak van 't vonnis doet geschieden, waardoor zij aan de getuigen van de verliezende partij wordt bespaard.

Nu staat trouwens de Batak ook in andere opzichten geheel anders tegenover den eed dan wij, Westerlingen. Ook bij ons zal, zooals trouwens tot zekere hoogte uit de nog steeds gebruikte eedsformule blijkt, oorspronkelijk wel het denkbeeld hebben voorgezet dat het doen van een eed een direkt beroep op de godheid inhield, deze tot getuige maakte voor de waarheid van het bezworene, en als onvermijdelijk gevolg daarvan de wraak dier godheid moest brengen over het hoofd van den meenedige.

In den loop der tijden is bij ons dit gronddenkbeeld echter, zooal niet geheel verloren gegaan, dan toch zeer naar den achtergrond gedrongen; de vrees voor de straffe Gods is wel niet geheel uitgeschakeld, maar bijzonder daarop rekenen en

vertrouwen doet men toch niet meer, en zoo oordeelt men het maar wijzer met de menschelijke tuchtroede aan te vangen, en den meined, evenals misdrijven, waarbij de Voorzienigheid minder rechtstreeks betrokken wordt geacht, met een duchtig aantal jaren gevangenis strafbaar te stellen.

Deze schrede voorwaarts, wanneer het eene schrede voorwaarts is (iets waarover verschil van gevoelen niet is buitengesloten), was tot in den allerjongsten tijd door de Karo's nog niet gemaakt.

De eed droeg in hun oog nog steeds een bij uitstek godsdienstig karakter, de straf voor 't misbruik maken daarvan kwam aan de godheid toe, en aan de godheid alleen. Wie een meined zwoer, kon er immers verzekerd van zijn dat de debâta's (de goden) hem hetzij in zijn eigen persoon, hetzij in die der leden van zijn gezin, van vrouw en kinderen, daarvoor op vreeslijke wijze zouden kastijden. Waar zulke wrekers opstonden, wat was er daar nog voor behoefte aan onze zwakke menschelijke gerechtigheid?

Zoo bestonden er bij de Karo's oorspronkelijk geene strafbepalingen tegen meined. Van wat op rechterlijk bevel bezworen was, stond bij hen, uit het oogpunt der justitie gezien, de waarheid onomstootelijk en onherroepelijk vast. Was de eed een leugen, dan was dit de zaak der godheid, geheel vallende buiten den kring der menschelijke bemoeiingen. Zelfs al mochten later vroeger verborgen feiten aan 't licht komen, waardoor de juistheid der gezworen eeden aan ernstige bedenking onderhevig werd, zoo kon dit volgens 't zuiver Bataksche rechtsbegrip nimmer tot wederopening van 't proces leiden. De door den gerechtelijken eed besloten zaak was immers voor altijd aan de wereldsche gerechtigheid onttrokken.

Wel heb ik herhaaldelijk bijgewoond dat door een der partijen in een geëindigd proces eene nieuwe behandeling der zaak werd verzocht op grond van rampspoeden, die, na het afleggen van den eed door zijn tegenpartij, dezen of zijn gezin hadden getroffen. 't Kon immers niet anders, zoo meende de klager, of tusschen het leed en het ongeluk, waarmede de goden zijn, gewezen tegenstander bezochten, en het gehalte van den eed, die dezen zijn proces had doen winnen, moest onmiddellijk verband bestaan. Voor zoover mij bekend, heeft zulk eene onderstelling echter nimmer de wederopvatting van een beëindigd proces ten gevolge gehad.

Waar ten eerste de getuigen alleen beëdigd werden wanneer

de eed hun bij 't eindvonnis was opgelegd, en ten tweede de eens afgelegde gerechtelijke eed door de adat als onaanastbaar werd beschouwd, volgt hieruit vanzelf dat bij de zuiver Bataksche procedure eene bestraffing van getuigen wegens meened iets ondenkbaars was.

Gelukkig dat de adat andere, schoon minder doeltreffende middelen aanbood om in den loop van een proces de afleggers van leugenachtig blijkende verklaringen te treffen. Wel strafbaar toch stelde zij steeds het omkooopen (nisip) en het zich laten omkooopen (ngâlau sisip) en eveneens, waar zulks met misdadige bedoelingen geschiedt, het samenspannen (ertâki tâki). 't Spreekt echter vanzelf dat het bewijs voor deze twee vergrijpen over 't algemeen moeilijker te leveren is dan dat voor het bloote feit van meened.

Thans is er overigens ook in dit opzicht door de adat een frissche wind gegaan. Eenmaal door aanraking met onze Westersche cultuur en door de uiteenzetting onzer ambtenaren eenig inzicht gekregen hebbend in een rechtsbewustzijn meer algemeen dan het specifiek Bataksche, zijn de meeste Bataksche rechters gereedelijk tot de overtuiging gekomen dat ook de menschelijke justitie tegenover het gevaar, dat de rechtszekerheid door de meenedigheid van plichtverzakende getuigen loopt, krachtiger dan vroeger het geval was dient front te maken.

Zoo heeft de adat zich ook hier aan de nieuwe tijdsomstandigheden aangepast, en staat aan de heropening op deugdelijke gronden der in hoogste instantie beëindigde zaak thans in de praktijk niets meer in den weg, ook niet al kwam het vonnis reeds tot uitvoering, en evenmin aan de bestraffing dergenen, die zich van meened overtuigd zagen.

Eene wijziging der vroeger gehuldigde begrippen kon in dezen te minder langer gemist worden omdat de Karo's, hoewel geenszins zoo onbegrensd, en als 't ware van nature, leugenachtig als zekere andere Oost-indische volken, er toch verre van verwijderd zijn het met de waarheid steeds even nauw te nemen. Vooral waar de belangen van familieleden of goede vrienden in het spel zijn, deinzen velen hunner voor geene valsche verklaringen terug, en disschen daarbij zelfs somwijlen met eene onbegrijpelijke volharding de dwaaste verhalen op. Zoo zal ik nooit het getuigenis vergeten door eene reeds bejaarde vrouw, zekere Amei Kata Mehoeli, in eene misdrijfzaak afgelegd. Het

gold eene brandstichting in een droogschuur op de onderneming Goenoeng Rintei, welke misdaad, blijkens een op 't tooneel van den brand opgehangen gevonden bamboebrief (poêlas of soêrat moêsoeh bêrngi), verband scheen te houden met een twist tusschen den man en den gewezen schoonzoon van bedoelde getuige. Juist gedurende de dagen voor en na den brand was de vrouw afwezig geweest uit haar dorp zonder voorkennis van haren echtgenoot, die overal naar haar gezocht had. Toen zij eindelijk terecht was en verhoord werd door den betrokken Controleur, die, ten rechte of ten onrechte, veronderstelde dat zij hem op het spoor der brandstichters zou kunnen brengen, verklaarde zij op de vraag van dien ambtenaar waar zij zich gedurende de zeven of acht dagen harer afwezigheid had opgehouden, met een stalen gezicht dat zij dien tijd vertoefd had bij de kaboutertjes (ômang)!

En van dit verhaal is zij niet af te brengen geweest.

Of men haar al met goede of met kwade woorden toesprak, haar beloften deed of bedreigde, haar wegens haar hardnekkig liegen als verdacht van medeplichtigheid aan de brandstichting preventief gevangen zette, 't hielp niemendal, voor als na bleef zij er bij: zij was bij de kaboutertjes geweest. Daar zij zich herhaaldelijk had laten kennen als een bijzonder slimme en gewikste vrouw, bestond er aan de bewustheid van haar leugen geen de minste twijfel. Op alle mogelijke wijzen werd haar aan 't verstand gebracht dat niemand zich door haar liet foppen en haar verhaal volkomen onaannemelijk was, zij liet zich niet van de wijs brengen, zij was bij de kaboutertjes geweest, met de duurste eeden wilde zij 't bezweren. Nu is dit natuurlijk een uiterste geval.

De groote massa der Karo's is als getuigen terughoudend, zoodat het takt en kennis van hun aard en wezen eischt om de waarheid uit hun te krijgen, maar is toch bij een goed geleid onderzoek wel geloofwaardig; eene andere, doch veel kleinere fraktie toont zich, wanneer zij zulks in het belang van vrienden of verwanten acht, aanvankelijk leugenachtig, doch deinst, wanneer 't er op aankomt, terug voor het doen van een' valschen eed en voor de dreigende wraak der godheid; eene gelukkig niet groote minderheid eindelijk staat in dit opzicht voor niets, liegt uiterst hardnekkig en zweert elken meened, ter afwending der daaraan verbonden gevaren veelal gebruik makende van allerlei amuletten en andere toovermiddelen (pâgger berâs, lâpik berâs).

Nu zou eene uitdrukking in het Karo-Bataksche woordenboek van den heer M. Joustra zeer ernstigen twijfel kunnen doen rijzen aan de juistheid mijner bewering dat de Karosche adat oorspronkelijk geene andere dan goddelijke bestraffing van meined kende.

Op blz. 26 leest men daar onder het woord «*ðekal*»: «*ngðekal* fig. de straf afwenden, die men door een meined op zich laadt. Pengoðkal de boete op meined, bestaande in 1 toêmberâs, vijf toêmberâs zout en 20 dollar». Deze vertaling van den adat-term pengoðkal berâs berust echter op eene vergissing, zeer verklaarbaar waar men van den samensteller van een woordenboek onmogelijk eene volkomen bekendheid kan verlangen met de finesses van alle vaktermen, waarmee zijn taak hem in aanraking brengt. In waarheid verstaat men onder pengoðkal berâs (ngoðkal beteekent letterlijk: vuil verwijderen) *niet* de boete op meined, maar *wel* de schadevergoeding, door iemand, die anderen noodeloos een eed heeft laten zweren, volgens de adat aan dezen verschuldigd. Bijvoorbeeld: A is een voorwerp van eenige waarde kwijt en verkeert in de meening dat B, C of D dit voorwerp moet hebben ontvreemd. Hij klaagt bij den bevoegden rechter; deze onderzoekt de zaak, kan echter voor de schuld van B, C en D geen bewijzen vinden, en beslist dus dat zij een' zuiveringseid zullen moeten zweren, wat zij dan ook doen. Later blijkt echter dat A het voorwerp in kwestie nog in zijn bezit heeft, dat het hem volstrekt niet ontstolen is, doch dat hij, vóór zijne klacht in te dienen, er niet goed naar heeft gezocht of door zijn memorie in den steek is gelaten. Nu kunnen B, C, en D tegen A eene vordering instellen tot betaling aan hen, eischers, van pengoðkal berâs, dus eene zuiver burgerlijke vordering, die met bestraffing van meined niets te maken heeft.

Als reeds boven gezegd levert deze adatsbepaling eene typische illustratie op van den grooten tegenzin door de Karo's oorspronkelijk gekoesterd tegen het afleggen ook van die eeden, waarmee slechts de zuivere waarheid werd bezworen.

Mocht in het gegeven voorbeeld blijken dat A zich van den aanvang af bewust was geweest het zoogenaamd vermiste voorwerp nog in zijn bezit te hebben, dan komt hij er met de betaling der pengoðkal berâs niet af, doch kan bovendien wegens «*nâgi*» (het desbewust indienen eener valsche beschuldiging) tot eene zware boete worden veroordeeld.

Hiermede geloof ik het belang van den eed als bewijsmiddel bij de adatrechtspraak voldoende te hebben aangetoond, en tevens duidelijk te hebben gemaakt hoezeer de begrippen door de Bataks ter zake gehuldigd van de in onze Westersche maatschappij gangbare afwijken.

Reeds in het derde hoofdstuk werd door mij terloops de kwestie van «verjaring» aangeroerd. Onze verjaring, waarbij door het bloote verloop van een, zij het aanzienlijk, aantal jaren eene civiele vordering te niet gaat of een gepleegde misdaad niet meer vervolgbaar wordt, kent de oorspronkelijke Karo-adat niet. Maar althans in «ranân oêtang idau», zaken van schuld en inschuld, dus wat wij civiele kwesties zouden noemen, stelt zij, althans waar het geene, buiten deze adat vallende geschillen over grond- en grenskwesties betreft, tot zekere hoogte iets anders in de plaats van bedoeld tijdsverloop, en dat andere is de dood van den schuldenaar. Ik herhaal: tot zekere hoogte. Want het overlijden van den schuldenaar doet zijne schulden slechts te niet gaan wanneer ten eerste zijne erfgenamen en naaste verwanten bereid zijn onder eede te verklaren vóór zijn sterven niets van het bestaan dier verbintenissen te hebben geweten, en ten tweede de schuldeischers verzuimd hebben na dat sterven, binnen den door de adat daarvoor bestemden termijn, de formaliteit van het «ngêndes» te vervullen. Onder ngêndes wordt als adatterm in het algemeen verstaan het iemand verantwoordelijk stellen óf voor eene zaak (waarvan die iemand dan natuurlijk in het bezit moet wezen of gesteld worden) óf voor eene verbintenis van hemzelve of van een derde (bijv. van zijn minderjarigen zoon, van een gast, van een pandeling). Bij sterfgeval wordt er mede bedoeld het door een schuldeischer of zijn' gemachtigde uitdrukkelijk en liefst in bijzijn van getuigen herinneren der erfgenamen aan de schulden van den overledene. De hiervoor gestelde termijnen zijn niet overal dezelfde en bovendien afhankelijk van de respectieve ligging der woonplaatsen van schuldeischer en schuldenaar, zoodat zij korter zijn voor lieden, woonachtig in 't dorp of 't landschap waar 't sterfgeval plaats had, langer voor hen die elders wonen. Voor de laatste categorie zijn zij echter steeds zeer krap berekend, zoodat de schuldeischer, die niet vooruit zorg draagt dat een of andere kennis hem bij eventueelen dood van zijn debiteur terstond waarschuwt, groot gevaar loopt te laat te komen om de formaliteit van het ngêndes nog tijdig te vervullen.

Radikaler nog waren de bepalingen van het «ngêndes» wanneer het dubbelschulden van den overledene betrof. Deze toch bleven in rechte slechts voortbestaan wanneer het ngêndes geschiedde vóór de bijna altijd binnen vierentwintig uur na het overlijden plaats hebbende teraardebestelling, en zulks onverschillig waar de schuldeischers woonden.

Ik vermeld deze bijzonderheid hoewel zij gelukkig nog slechts historische waarde heeft; door ons Bestuur toch is aan de processen over dubbelschulden, welke vroeger bij de adatrechtbanken heel wat tijd in beslag namen, door het principieel niet ontvankelijk verklaren der desbetreffende eischen eens voor altijd een einde gemaakt.

Terloops wil ik nog aanteekenen dat deze laatste hervorming aanvankelijk van de zijde der rechters, die immers tevens hoofden waren en in die hoedanigheid bij het dubbelen groot belang hadden, heel wat tegenkanting ondervond. Zij tastte trouwens dieper in het rechtsleven dan men oppervlakkig denken zou, omdat bij de Bataks in den regel tusschen winner in het spel en verliezer geene rechtstreeksche verbintenis bestaat, doch de rechten van den eersten uitgeoefend, de verplichtingen van den laatsten vervuld moeten worden tegenover den êmpoe djoêdi, den persoon die gelegenheid tot spelen geeft en daarvoor zekere percenten (târa) heft van de ingezette bedragen.

Ook in andere omstandigheden dan bij den dood van een schuldenaar wordt, zooals ik boven reeds aanduidde, in het rechtsleven der Karos aan de formaliteit van het ngêndes dikwijls groote waarde gehecht. Wordt bijvoorbeeld een hem ontstolen stuk vee door den eigenaar in 't bezit van een derde gevonden, dan kan die eigenaar door 't ngêndes dat stuk vee als 't ware bij dien derde vastleggen, de vervreemding of overdracht ervan voorkomen tot tijd en wijle de bevoegde rechter den diefstal tot klaarheid zal hebben gebracht. Bedoelde derde is dan gedurende dien tijd voor 't dier in kwestie ten volle verantwoordelijk, zelfs al was 't door den dief of door een ander slechts tijdelijk bij hem gedeponneerd.

Veel minder dan bij onze is het bij de Karosche rechtspraak regel dat eene aanhangig gemaakte zaak in éenen door wordt afgedaan. Zeer dikwijls blijkt op de eerste, aan de behandeling gewijde terechtzitting dat voorloopig nog niet beschikt wordt over alle ter beoordeeling van 't geschil noodige gegevens, dat

nog nieuwe getuigen moeten worden opgeroepen, nog een plaatselijk onderzoek noodig is of iets dergelijks. Een nieuwe rechtsdag wordt dan vastgesteld. Soms herhaalt zich dit drie of vier keeren, zonder dat partijen eenig blijk geven hun geduld te verliezen. Zelfs de getuigen schikken zich gereedelijk in hun lot, in de moeite en de verveling van 't telkens heen en weer loopen, soms over groote afstanden, tusschen hun dorp en de rechtplaats. Toch ontvangen zij voor hun moeite en tijdverlies geenerlei schadeloosstelling, mogen reeds blij zijn wanneer degenen, als wier getuigen zij verschijnen, overeenkomstig de adat behoorlijk in hun verblijfkosten voorzien.

VII. *Het vonnis.*

Zoogoed als zonder uitzondering wordt het onderzoek ter terechtzitting terstond door 't uitspreken van 't vonnis gevolgd. Van een hieraan voorafgaand zich terugtrekken der rechters in raadzaal, van een verwijderen van het publiek of van eenigen anderen maatregel, ten doel hebbende de beraadslaging der rechters geheim te doen blijven, is bij de onvervalschte adat-rechtspraak geen kwestie. Evenmin van een requisitoir, of zelfs van een resumeeren der resultaten, door de behandeling der zaak opgeleverd. Is die behandeling afgelopen en dus de tijd daar om ernstig te overwegen welke de inhoud zal moeten wezen van het uit te spreken vonnis, dan is 't meest de voor-naamste aanwezige perbapâan, dan wel de ânakberoê bâlei, soms echter ook wel een der andere hoofden, die de leiding neemt, en, meest zonder hierbij eene bepaalde volgorde in acht te nemen, aan de leden der rechtbank om beurte verzoekt hun oordeel te willen mededeelen.

Geldt het eene crimineele ¹ zaak, dan luidt de eerste te beantwoorden vraag gewoonlijk: ênggau terâng salâhna? = is reeds duidelijk zijn schuldig zijn?

Bij civiele ¹ zaken daarentegen vraagt de leider meest: îsei si boêdjoer, îsei si geïdoek? = wie is rechtvaardig, wie krom (in 't onrecht)? dan wel ênggau sah oetângna = is reeds bewezen zijn schuld?

¹ Wellicht is 't niet ongewenscht hier even te constateeren dat 't niet nakomen eener civiele verbintenis aan een daaruit voortvloeiend proces in de meeste gevallen geenszins zijn civiel karakter zal ontnemen, en zulk een proces dus slechts zelden tot een delictzaak zal maken.

Leidde de uitslag van het ter terechtzitting gehouden onderzoek bij de rechters tot verschil in gevoelen, dan brengt de beantwoording dezer belangrijke vragen meest reeds dadelijk een levendig debat.

Elk der Kerâpattan-leden, die zich daartoe geroepen gevoelt, geeft met luider stem zijne meening te kennen, zet de gronden uiteen waarop zij is gebaseerd, en poogt haar ingang te doen vinden bij zijne collegas, welke aandachtig toeluisteren, om straks op hunne beurt van hun gevoelen te doen blijken.

Ook het publiek is geheel en al oor, neemt daarbij echter het door de adat geëischte decorum streng in acht, en denkt er niet aan te willen meepraten of andere teekenen van goed- of afkeuring te geven dan nu en dan een onbedwingbaar gelach, wanneer een der rechters, toegevende aan den aanleg voor humor, den Karo's in zoo hooge mate eigen, en overtuigd van de wenschelijkheid de lachers op zijn' kant te krijgen, het debat ten koste van wie met hem in gevoelen verschillen met een veelal raken kwinkslag weet te kruiden.

Het komt nog wel eens voor dat gedurende de beraadslaging aan de rechters de wenschelijkheid blijkt op eenig punt nog nadere inlichting te ontvangen; niets behoeft hun dan te beletten aan de betrokkenen of aan de getuigen nog enkele vragen te stellen.

Omtrent de methode bij de beraadslaging gevolgd valt weinig te zeggen, juist omdat het de natuurlijke, als 't ware van zelf sprekende, methode is. De Karo's zijn, ik liet zulks in deze verhandeling reeds meermalen uitkomen, bijzonder vrij van vormelijkheid en vormendienst; zij werken weinig met algemeenheden, maken ook niet als de Menangkabauers gebruik van zwaarwichtigklinkende rechtspreuken, doch zoeken naar het wezen der zaak, en toetsen dit aan de regels van hun adatrecht.

Tegenover deze goede eigenschappen staan echter ook slechte; zij zijn, ook als rechters, koppig, langdradig en al te spitsvondig. Waar het in civiele zaken natuurlijk dikwijls voorkomt dat elk der partijen op een of meer punten in strijd met de adatbepalingen heeft gehandeld, plegen deze tegenstellingen nog verscherpt te worden doordat de rechters zich door de debatten al te zeer laten prikkelen en in vuur brengen, en diensgevolge overdreven nadruk gaan leggen, de één op de feilen van den eischer, de ander op de tekortkomingen van den gedaagde. Zoo komen zij dan al heftiger tegenover elkander te staan en

maken ten slotte soms meer den indruk van felleitende advocaten dan van kalmwikkende rechters.

Voor al zoolang de kerâpattans óf geen bepaalde leiders hadden, óf het den leiders aan overwicht ontbrak, liet dit euvel zich gevoelen.

De in het debat aangevoerde argumenten bepalen zich overigens, behalve tot wat in elk bijzonder geval door het gehouden onderzoek werd opgeleverd, tot een beroep op de aloude, sinds lang vaststaande rechtsregels, alsmede, wat de toepassing daarvan betreft, op de uitspraken, door dezelfde af andere rechters reeds vroeger in gelijksoortige gevallen gedaan. Deze jurisprudentie wordt echter uit den aard der zaak niet als bindend beschouwd. Afwijking ervan is volkomen geoorloofd, afwijking van de adatregels daarentegen in principe nimmer. Toch is omtrent deze laatste dikwijls verschil van opvatting mogelijk, vooral waar, zooals ik zooeven reeds vermeldde, in eenig bijzonder geval het eene adatvoorschrift voor deze, het andere voor gene partij schijnt te pleiten. Te grooter is dan de moeilijkheid omdat, hoezeer er ook verschil bestaat en erkend wordt tusschen de mate van adatkennis van verschillende hoofden, de Karo's toch nimmer neiging hebben getoond om aan enkele personen op dit gebied bijzondere autoriteit toe te kennen, en zich in moeilijke gevallen door de opinie van specialiteiten te laten leiden. Voor wie zulke beraadslagingen bijgewoond, of liever nog er een werkzaam aandeel aan genomen heeft, is het dan ook licht te begrijpen dat in de thans gelukkig tot het verledene behorende tijden, toen op de hoogvlakte op 't gebied der politiek nog vrij wel aan anarchie grenzende toestanden heersten, en deze hun zware en verderfelijke schaduwen ook over de rechtspraak wierpen, het maar al te veelvuldig voorkwam dat felle verdeeldheid der rechters de beëindiging van aan hun uitspraak onderworpen processen niet alleen vertraagde, doch zelfs geheel onmogelijk maakte.

Waar zóó door 't onverstand van die haar moesten handhaven de oude wetten te kort schoten, kon het dan niet anders of 't recht van den sterkste trad in haar plaats. Geen recht kunende vinden op de bâleis, greep wie zich verongelijkt achtte en zich voor sterk hield naar middelen van geweld.

Hiervan de adat zelve een verwijt te maken zou echter hoogst onbillijk wezen. Integendeel bewees zij misschien nooit duidelijker

hare kracht en innerlijke waarde dan in die jaren van beproeving. Ondanks alle inbreuken, die zij moest dulden, behield zij toch in 't openbare leven, en vooral in de harten van 't volk hare heerschappij. Zelfs wie haar schond nam toch den schijn aan haar te vereeren, poogde zich een glimp van recht te geven door zich, hoe te onpas dikwijls ook, op hare bepalingen te beroepen. Voor als na werd zoogoed als elke rechtszaak bij de bevoegde rechters aanhangig gemaakt, en wanneer dezen haar niet ten einde wisten te brengen was dit de schuld van hun menschelijke zwakheid en menschelijke fouten, welke, als gezegd, ten nauwste verband hielden met den treurigen politieken toestand en het ontbreken van elk centraal gezag.

Toen betere tijden aanbraken en van af 1904 de Karohoogvlakte onder ons gezag kwam, vonden wij dan ook de adat nog in zijn geheel, een tijdelijk mishandeld, maar ongebroken, levenskrachtig en voor verdere ontwikkeling ten volle vatbaar lichaam. Sedert komen daar de vonnissen tot stand als reeds sinds vele jaren in de doêsoen; de beraadslagingen duren wel eens wat lang, de rechters stellen zich wel eens te veel tegenover elkander, zijn te veel geneigd tot handhaving van een eens ingenomen standpunt, en pogen dan wel eens door au fond waardelooze juridische slimmigheden hun wil door te zetten. Maar dat alles is toch niet zoo erg als het oppervlakkig lijkt. De Karo's zijn wel koppig, maar nog in hoogere mate dan koppig zijn de meesten hunner intelligent. Wanneer hun eenmaal is gebleken dat zij ondanks alle pogingen hun wil niet vermogen door te zetten, verstaan zij uitstekend de kunst water in hun wijn te doen. Tusschen opinies, die lijnrecht tegen elkaar schenen in te druischen, blijkt dan zeer wel een middenweg te vinden. 't Is hierop dat hun debatten gewoonlijk uitloopen, veel meer dan op een zich geheel gewonnen geven van de eene partij aan de motieven van de andere.

In het algemeen genomen geloof ik dat de rechtspraak hierbij wint, hoe vreemd dit ook moge schijnen voor hen, die niet lang en van nabij met de onvolkomenheid van alle menschelijke justitie vertrouwd zijn geweest, en die niet weten hoe uiterst relatief en hoe moeilijk te onderscheiden recht en onrecht in de praktijk dikwijls zijn.

Eene hier voor de hand liggende vraag is die, hoe een zijn vonnissen op de oude volksinstellingen grondend rechterlijk college wel tot eene beslissing kan geraken wanneer het de

berechting betreft van eenige door haren aard geheel nieuwe zaak, van een geval zooals onder dit volk nooit is voorgekomen, en waarin de adat niet voorziet.

Denken wij even door, dan blijkt ons al dadelijk dat wij deze zelfde vraag even goed als volgt zouden kunnen formuleeren: »wat is adat eigenlijk, en hoe ontstaat zij?»

Want 't spreekt toch wel vanzelf dat ook elk dier tallooze gevallen, waarin zij *wel* voorziet, zich eens voor het eerst moet hebben voorgedaan, het eens voor het eerst moet hebben noodig gemaakt ter zake regelingen te treffen, die dan door telkens herhaalde toepassing na korter of langer tijdsverloop het karakter van adat hebben verworven. In de vraag zóó gesteld ligt, dunkt mij, reeds haar beantwoording.

Adat is niet iets dat plotseling ter wereld kwam, is niet te vergelijken met een door een vulkaan uitgeslingerd lavablok, maar wel met een zich langzaam ontwikkeld hebbenden en nog steeds nieuwe wortels uitzendenden, nieuwe takken vormenden boom. Even goed als onze Westersche wetten is het Oostersche gewoonterecht iets dat zich wijzigt, dat, zich aanpassende aan de tijdsomstandigheden, hier afsterft, daar groeit en zich uitbreidt.

Zoolang de beschaving, het politieke en economische leven der Karos, een zuiver Bataksch karakter droegen, kan men gerust aannemen dat hun adat, zich eens in hoofdtrekken ontwikkeld hebbende, zeer stabiel moet geweest zijn, zich slechts uiterst langzaam vervormd zal hebben; dat gloednieuwe, nog niet door die adat geregistreerde gevallen zich slechts zeer zelden zullen hebben voorgedaan. Was dit dan toch eens een zéer, zeer enkele maal het geval, dan zullen de betrokken rechters ongetwijfeld gezocht hebben naar wat in het reeds bestaande het dichtst kwam, zich het nauwst aanpaste bij 't nieuwe verschijnsel. 't Zal vooral geweest zijn door bij analogie te redeneeren dat zij dat nieuwe verschijnsel gerangschikt en onder wettelijke omschrijving gebracht zullen hebben. In den aanvang zal hierbij weliswaar verschil van inzicht niet zijn uitgebleven, zal de eene rechter de zaak zóó, de andere eené dergelijke zus hebben opgelost. Doch langzamerhand zal de eene jurisprudentie zeker overwicht hebben gekregen boven de andere, en 't einde zal geweest zijn óf dat de verschillende inzichten elkaar meer en meer tot zeker gemiddelde naderden en eindelijk elkaar dekten, óf dat het verschil in opvattingen meer en meer een plaatselijk

karakter vertoonen ging en zich ter zake plaatselijk afwijkende adatvoorschriften ontwikkelden. Ook in 't laatste geval echter met niet geringe waarschijnlijkheid dat de tijd vanzelf grooter eenheid zou brengen.

Doch na vele eeuwen, waarin de Bataksche cultuur ten naastebij op 't zelfde peil bleef, kwamen tijden waarin de geschiedenis en daarmee de volksontwikkeling een heel wat sneller tempo ging aannemen. In den loop der negentiende eeuw zag het tot nu toe als 't ware door dikke muren van de rest der menschheid afgezonderde, en zoo een in hooge mate apart en zelfstandig bestaan voerende wereldje der Karosche maatschappij die muren meer en meer afbrokkelen, eerst betrekkelijk langzaam, doch weldra met een bijna verbijsterenden spoed. Van uitsluiting van wat tot nu toe buiten gestaan had kon geene kwestie meer wezen, de polsslag van 't wereldverkeer, van de wereldindustrie, van de stoffelijke en geestelijke ontwikkeling der menschheid maakte zich ook in de Batakbergen al krachtiger voelbaar. Eerst in bescheiden mate de Maleisch-Islamitische, dan oneindig krachtiger de Westersche cultuur deden hun invloed gelden. De Karo's kregen te doen met allerlei dingen, waarvan zij vroeger geen idee hadden gehad, moesten goedschiks kwaadschiks rekening gaan houden met allerlei hun totaal vreemde opvattingen, zich in vele opzichten schikken naar anderen, die sterker, op sommige punten ook wijzer waren dan zij.

Was nu de adat een dood ding geweest, een samenstel van voor onfeilbaar gehouden wetten, waar geen verwikken aan was, die als één geweldig blok samen stonden of vielen, dan zou zij ongetwijfeld voor den drang der tijden hebben moeten bezwijken. Een lange reeks van botsingen met de overmachtige vreemde begrippen zou dan tot haar ondergang hebben moeten voeren. Doch, zooals ik reeds zeide, de adat van een intelligent volk als het Bataksche is niet hard en weerbarstig als steen, doch binnen zekere grenzen meegevend als 't levende hout.

Ik geloof zelfs dat het starre conservatisme, de domhartstochtelijke gehechtheid aan het oude en overgeleverde, die nog zoo menig Hollander kenmerkt, onder de Bataks in die mate vergelijkenderwijs zelden wordt aangetroffen. Vooral waar het niet bloote vormen, bijgeloovige ceremoniën en dergelijke dingen, doch punten van werkelijk praktisch belang betreft. Bijna nimmer, de voorbeelden door mij in vorige hoofdstukken gegeven bewijzen

het, toonden de hoofden zich doof en blind, waar de geleidelijke ontwikkeling der toestanden het scheppen van nieuwe bepalingen omtrent vroeger buiten het gezichtspunt der Bataks, en daarmee buiten dat der adat gelegen hebbende onderwerpen noodig maakte. Hoogst zelden ook vinden onze ambtenaren hen ongenegen in onderling overleg die oude adatsbepalingen te wijzigen, welke, als geheel onbestaanbaar met algemeen door beschaafde volken erkende beginselen van menschelijkheid en rechtvaardigheid, daar, waar ons Gouvernement de oppercontrôle over de rechtspraak verwierf, niet meer voor toepassing vatbaar zijn.

Toch zijn er enkele punten, waaromtrent de macht van het vooroordeel verbazend sterk en niet binnen enkele jaren te overwinnen bleek. Ik wil hier slechts noemen het verband dat volgens Karosche inzichten bestaat tusschen bloedschande (in het algemeen soëmbang genoemd) en voor den landbouw nadeelige weersgesteldheid. Bij veel te lang aanhoudende regens, doch vooral bij groote en langdurige droogte (legâu) ziet de bevolking hierin steeds het bewijs dat de goden vertoornd zijn over geslachtsgemeenschap tusschen personen, die volgens de adat te na met elkaar verwant zijn om samen te mogen huwen.

Waar zulke gemeenschap *buitenechtelijk* wordt uitgeoefend, is het gewoonlijk verbazend moeilijk haar op het spoor te komen, doch vooral haar in rechte te bewijzen; vandaar dat de radjas, wanneer de atmospherische verschijnselen een voor de goede resultaten van den rijstbouw dreigend karakter beginnen aan te nemen, hun speurzin vooral richten op de mogelijkheid dat er door onvoldoende waakzaamheid der mindere hoofden hier of daar een huwelijk gesloten zou kunnen zijn tusschen personen, die elkaar in een verboden graad bestaan. Hierbij hebben zij geenszins het oog op de zwaardere vormen van soëmbang. Want dat bijvoorbeeld een man en eene vrouw van dezelfde mērga samen zouden kunnen trouwen is, behalve bij den stam Sembiring, die zulke verbintenissen tot zekere hoogte veroorlooft, geheel uitgesloten. Tot zoo iets verschrikkelijks zou geen enkele Batak willen meewerken. Doch de verbodsbepalingen der adat gaan veel verder, vooral op de hoogvlakte, waar trouwens het toch al zoo droge klimaat meebrengt dat men er aan deze aangelegenheid meer gewicht hecht en meer aandacht schenkt dan in de doësoen, waar de veel vochtiger weersgesteldheid,

en veel geregelder over het heele jaar verdeelde regens de kans op bepaalde misoogsten uiterst gering maken.

Terwijl men dus in de doêsoen onder den verzachtenden invloed van gunstiger levensomstandigheden in dit opzicht meer liberaal geworden is, en hier tegenwoordig menig huwelijk tot stand komt en ongestraft blijft, dat den toets der oude bepalingen niet zou kunnen doorstaan, wordt de desbetreffende adat op de hoogvlakte, en hier weer vooral in het 't meest aan droogte blootstaande Goênoenggoênoeng, met veel strengheid gehandhaafd. Wee daar in tijden van «legâu» het echtpaar, waarvan bijv. de man tot de ondermêrga Karokaro sinoe Lingga behoort, en de vrouw beberêi sinoe Lingga is (wat beteekent dat hare moeder tot deze mêrga behoort), of waarbij de moeders van den man en van de vrouw tot dezelfde ondermêrga behooren (sebeberêin). Onherroepelijk eischt de adatrechter hunne scheiding en betaling van eene zware boete.

Uit oude verhalen blijkt zelfs hoe op de zwaardere vormen van soêmbang vroeger de doodstraf stond, welke anders bij de Karo's weinig of niet voorkwam.

Te onaangenamer treft ons deze gestrengheid omdat men zelfs op de hoogvlakte, zoolang de landbouw niet met zeer ongunstige weersgesteldheid te kampen heeft, het met deze adatvoorschriften dikwijls niet zoo heel nauw neemt, zijnde hare toepassing dus met een meestal smeulend, doch nu en dan tot geweldige vlammen uitslaand vuur te vergelijken.

Het is mij, ondanks alle inspanning, echter nooit mogen gelukken de hoofden op dit punt tot beter inzicht te brengen. En ofschoon deze hervorming ook wel tegen hun wil had kunnen worden doorgezet, zouden de gevolgen van zulk een dwang allicht veel erger zijn gebleken dan het bestreden euvel zelf. Geenszins denkbeeldig zou het gevaar zijn geweest dat de bedoelde overtreders, wier adatschending door de bijgeloovige Bataks als voor de resultaten van den landbouw en daarmede voor de volkswelvaart zoo uiterst verderfelijik wordt beschouwd, dan voortaan door moord of doodslag uit den weg zouden zijn geruimd.

Zoo viel niets verstandigers te doen dan kalm af te wachten dat de tijd de bevolking tot gezonder begrippen zou brengen, en intusschen de strengheid van vervolging en straffen zooveel mogelijk te matigen.

Met het bovenstaande hoop ik voldoende te hebben aangetoond dat de berechting van zich vroeger nimmer voorgedaan hebbende gevallen bij de adatrechtspraak volstrekt niet zulke onoverkomelijke moeilijkheden aanbiedt als de leek zou vermoeden. Het groote verschil tusschen de methode der adat en die van het Westersch recht lijkt mij hier te zijn dat bij de laatste de theorie voorafgaat aan de praktijk, terwijl bij de eerste het omgekeerde het geval is. Bij ons maakt men eerst de wetten en komen daaruit de vonnissen voort; bij de Bataks leiden nieuwe rechtsbehoeften eerst tot vonnissen, en deze vonnissen allengs tot aanvulling der adat. Dit laatste natuurlijk zoolang de Bataks geheel zelfstandig eigen begrippen in toepassing kunnen brengen; waar ons Bestuur de opperleiding hunner rechtspraak verwierf, wordt het in vele gevallen meer praktische onzer werkwijze door hen gaarne erkend en nagevolgd.

In het derde hoofdstuk is door mij bij de behandeling van de positie der perbapââns reeds het een en ander gezegd over de totstandkoming der vonnissen en zagen wij o. a. hoe deze meestal niet pleegt te geschieden door stemming, dus door het, bij verschil van gevoelen, opleggen aan de minderheid van den wil der meerderheid, maar door voortgezet overleg en het zooveel mogelijk tot elkander brengen en op een middenweg vereenigen der verschillende opinies.

Op den voorgrond staat intusschen dat de uitspraak zich volstrekt niet behoeft te bepalen tot de oorspronkelijke partijen, doch dat, indien daartoe aanleiding bestaat, de schuld in civielen dan wel in crimineelen zin van alle betrokkenen, natuurlijk voor zoover dezen ter zake gehoord werden, daarbij kan worden gewogen en vastgesteld. Geldt het bijvoorbeeld een moord, en werd bij den aanvang der behandeling verondersteld dat Bakal de moordenaar moest wezen, doch bleek in den loop ervan dat Kiras de ware schuldige is, dan zal het Kiras zijn tegen wien vonnis gewezen wordt. Zooals ik reeds herhaaldelijk betuigde is het den Bataks toch om het wezen van het recht te doen, en zijn zij van nature ongenegen om zich bij het zoeken daarnaar door bloote formaliteiten te laten bemoeilijken.

Op de vraag naar ieders aandeel in de schuld volgt natuurlijk die naar wat het vonnis omtrent de betaling door de verschillende debiteuren of de bestraffing van elk der overtredders of misdadigers moet inhouden.

Een derde door de rechters te beantwoorden vraag, die echter niet apart behandeld wordt, doch ten nauwste met de beide vorige samenhangt, is de aflegging van welke eeder aan de uitvoering van het vonnis vooraf zal moeten gaan.

Buiten beschouwing gelaten de verklaring der getuigen en de andere bewijsmiddelen, luidt hierbij de veel op een Menang-Kabausche rechtspreuk gelijkende adatregel: «si mersau erdoê-hoem» = wie ontkent zweert; de beteekenis hiervan is duidelijk.

Beweert A. eene vordering op B. te hebben, en ontkent B. het bestaan daarvan, zonder dat A. zijne verklaring door voldoende bewijzen kan staven, dan zal aan B. de eed moeten worden opgelegd. Erkent B. daarentegen de oorspronkelijke vordering, doch beweert hij, schoon dit niet kunnende bewijzen, dat reeds afbetaling heeft plaats gehad, dan zal het A. zijn welke, die afbetaling loochenende, zal moeten zweren.

Nu acht echter de adat het zweren van den betrokkene alleen slechts dan voldoende, wanneer het eene uiterst onbeteekenende zaak of zeer geringe schuldvordering betreft. Wordt een steeds zeer laag gesteld, doch niet in alle oêroengs volkomen gelijk minimum overschreden, dan komen er eedhelpers (kândoeng) aan te pas, welke meestal, doch volstrekt niet altijd, de ânakberoê-senîna van den betrokkene zullen moeten zijn, en wier taak is den eed van den hoofdpersoon door den hunnen te versterken en te bevestigen.

Andere personen dan de adatborgen worden als kândoengs toegelaten, ten eerste in zekere niet zeer ernstige gevallen, ten tweede wanneer hij, die zweren moet een vreemdeling is, die noch zijne ware ânakberoê-senîna, noch lieden, die in verband met hun afstamming daarvoor zouden kunnen fungeeren, bij de hand heeft. Gewoonlijk wordt dan de eisch gesteld dat die kândoengs gehuwde mannen, dus geen ânak lâdjang, moeten zijn; soms ook wijst de rechter wel bepaalde menschen aan, van wier al dan niet bereid zijn tot het medeaflleggen van den eed, het al dan niet toelaten daartoe van den hoofdpersoon afhankelijk wordt gesteld.

Ook kan de rechter bepalen dat een zuiveringseed zal worden afgelegd «sekândoengkandoêngen», waaronder te verstaan is dat een aantal verdachten behalve hun eigen onschuld ook die hunner medeverdachten over en weer bezweren. In verreweg de meeste gevallen wordt echter bevolen dat het de ânakberoê-

senina zullen moeten wezen, die hun principalen als eedhelpers ter zijde staan. Meestal wordt met den eed van dit driemanschap volstaan, doch in de allergewichtigste strafzaken betreffende moord, verraad, brandstichting enz., wordt niet alleen dikwijls het medezweren ook van den kalimboëboe (zie blz. 468) geëischt, doch kan zelfs door de rechters beslist worden dat elk dier verschillende eedhelpers zelf ook weer door *zijn* anakberoësenina zal moeten worden geassisteerd.

Onder de adatbepalingen, die oorspronkelijk den beslissenden eed regelden, was er een, die in het oog van den Westerling al een zeer vexeerend karakter droeg, en die dan ook sedert onder den invloed onzer ambtenaren meer en meer in onbruik is gekomen. Gold het toch wat wij eene misdrijfzaak zouden noemen van eenig belang, dan werd van hem die den zuiveringseed zou afleggen de betaling gevorderd eener zekere geldsom (bâtoebâtoe-doehoëmen of- apoëssen), waarvan het bedrag, variërende naar mate van de zwaarte der te weerleggen beschuldiging, mede bij het vonnis werd vastgesteld. Eene gelijksoortige en met denzelfden term aangeduide betaling werd in burgerlijke gedingen van den gedaagde geëischt, wanneer dezen een eed werd opgedragen welke geheele of gedeeltelijke afwijzing der vordering ten gevolge had.

Deze bepaling, evenals trouwens ook sommige andere van het Karosche recht, geven een indruk alsof de Bataks reeds het verdacht zijn op zich zelf als iets strafwaardigs beschouwen. Ik geloof echter dat men, in dat geval althans, verkeerd doet de zaak in dit licht te zien, en dat niet alleen het resultaat, maar ook het oorspronkelijke doel van het vorderen der bâtoebâtoe apoëssen geen ander is geweest dan het verschaffen, ook in op vrijspraak uitlopende rechtzaken, van eenige inkomsten aan de rechters. En willen de discipelen en bewonderaars van ons Westersch recht hierin aanleiding vinden om onze Romeinsch-Germaansche rechtspraktijken te verheffen boven die der huns inziens in alle opzichten zooveel lager staande Sumatranen, dan wil ik zulke mogelijke triomfkreten hier bij voorbaat als ongerechtvaardigd terugwijzen.

Of men door het katje gekrabd of door het hondje gebeten wordt is voor den patiënt heusch al even onaangenaam. Het is waar, *onze* rechters worden van Staatswege bezoldigd en kunnen er dus gemakkelijk den staf over breken wanneer minder

gelukkige Oostersche collega's hun inkomsten van de rechtzoekenden of in rechte gedaagden moeten zien te halen, maar letten we eens op de grijphanden van onzen fiscus, op de honoraria en emolumenten van onze griffiers, deurwaarders, procureurs, advocaten, en van wie verder in Themis' dienst een veelal ruim bestaan vinden, dan zal elk onbevooroordeeld mensch moeten erkennen dat aan de aanspraaken, welke elk burger zou moeten kunnen maken op kosteloos recht, in onze maatschappij nog veel minder voldaan wordt dan in die der Bataks.

Het is misschien gewenscht er hier nog eens uitdrukkelijk opmerkzaam op te maken dat als regel tusschen den eed der eedhelpers, het mogen dan de *ânakberoê-senîna* van den hoofdpersoon, dan wel gewone *kândoengs* zijn, en die van getuigen geenerlei verband bestaat.

De eedhelpers getuigen hoegenaamd niet, zij steunen alleen het woord van hun principaal, bewijzend daarin volledig vertrouwen te stellen, en bereid te zijn bij meened zijnerzijds met hem de daarvoor van de zijde der goden te verwachten straf te dragen.

Een eerste uitzondering op dezen regel maakt natuurlijk tot zekere hoogte de hierboven behandelde eed *sekândoengkandoên-gen*, waarin naast de betuiging van eigen onschuld eene getuigenis onder eede besloten ligt voor de onschuld der medezweerders, eene tweede het ook boven door mij aangehaalde, doch slechts zelden voorkomende geval dat de rechter eischt bepaald aangewezen personen (niet de *ânakberoê-senîna*) als eedhelpers zullen optreden, wat dan meest zijn grond daarin vindt dat er redenen bestaan om te onderstellen dat die personen moeten *weten* wat er gebeurd of niet gebeurd is. Hoewel zij formeel als *kândoengs* zweren, staat hun eed dan feitelijk gelijk met dien van getuigen á *décharge*.

Verder kan het licht voorkomen dat iemand in een proces tegelijk getuige is en bijv. als *ânakberoê* van den gedaagde de rol van dezes eedhelper zal moeten vervullen. In dit geval zal hij eens als getuige, eens als *kândoeng* moeten zweren.

Van getuigen worden nooit eedhelpers gevorderd; zij zweren steeds alleen.

Zoo zal dan het vonnis uitgesproken door een Karoschen rechter bevatten:

1e. de mededeeling tegen wien, en ten voordeele van wien het wordt uitgesproken;

2e. de aanwijzing zoowel van getuigen als van partijen die ter zake een eed zullen moeten atleggen, de vaststelling of dit al dan niet met hulp van eedhulpers zal moeten geschieden en, zoo ja, van welke, voorts de omschrijving der door die verschillende personen uit te spreken eedsformules;

3e. de vaststelling der betalingen, waartoe in een burgerlijk geding een of meer der betrokkenen, in eene strafzaak de schuldig bevondenen veroordeeld worden;

4e. de bepaling van het tijdstip, waarop aan het vonnis uitvoering zal worden gegeven.

Op het derde punt moeten wij thans wat nader ingaan. Reeds dadelijk, dunkt mij, moet hier treffen dat ook voor crimineele zaken uitsluitend van betalingen gesproken wordt. Toch is dit volkomen juist uitgedrukt. Voorzooover wij iets positiefs weten van de oorspronkelijke bepalingen der Karo-adat, moeten wij wel aannemen dat deze, behalve misschien voor de zwaarste vormen van bloedschande, in theorie geene andere dan geld-straffen kende, aldus eene scherpe tegenstelling vormende met die van andere Bataksche stammen, bij welke de straffen niet alleen dikwijls van groote wreedheid getuigden, maar tevens in den regel een kannibalistisch karakter droegen.

Op de vraag waaraan het moet worden toegeschreven dat de zeden der Karo's op verschillende punten steeds zoo aanmerkelijk zachter en menschelijker geweest schijnen te zijn dan die der andere onderdeelen van het Batakvolk, is het zeer moeilijk een stellig antwoord te geven, al valt ter gedeeltelijke verklaring wel een en ander op te merken.

Zoo stond in Simeloengoen het barbaarsche strafrecht, dat de veroordeelden veelal onder martelingen ter dood liet brengen, ja zelfs bij levenden lijve door de rechters en hun volgelingen liet verslinden, ongetwijfeld in het nauwste verband met de politieke en sociale dwingelandij, door de autokratische vorsten, wier ideaal was het tot slaven maken van zooveel mogelijk hunner onderdanen, in de daar bestaande rijkjes uitgeoefend. Wat de zoo mogelijk nog bloeddorstiger, schoon aanmerkelijk democratischer Pakpaks betreft, moet er rekening mee worden gehouden, dat hun uiterst dun bevolkt stamland een woeste, zeer moeilijk begaanbare bosch- en bergstreek was, dus van eene topografische gesteldheid, die in vele opzichten een ongunstigen invloed op den mensch schijnt uit te oefenen. Bij de Tobaneezen

eindelijk kan de gelegenheid door het Tobameer tot verre krijgs- en strooptochten en vooral tot menschenroof gegeven, de ruwheid en meedoogenloosheid van hun volkskarakter ten deele verklaren,

Doch ook voor hem, die aan deze factoren zijn volle aandacht schenkt, blijft het onderscheid ten gunste der Karo's merkwaardig groot, te grooter waar niet vergeten mag worden dat die Karo's overigens volstrekt niet van eene rustige en vreedzame geaardheid waren, doch integendeel vechten en oorlogvoeren, al kostten die oorlogen ook meest niet zoo heel veel bloed, onder hen iets zeer alledaagsch was.

Het eenige noodeloos lijden veroorzakende en dus werkelijk wreede gebruik door hun adat toegelaten, en vroeger maar al te dikwijls toegepast, was het aan in den oorlog gevangen vrouwen met geweld uit de ooren scheuren (djâbirdjâbir) der zware zilveren oorversierselen (pâdoengpâdoeng), wat natuurlijk eene pijnlijke verwonding der oorschelp ten gevolge had. Tegenover het levend aan stukken snijden, het levend verbranden, laten doodhongereren, het laten vertreden, ook van kinderen, door opgejaagde runderen, vooral ook tegenover het gruwelijke kannibalisme van andere Batakstammen, komt echter die mishandeling nauwelijks in aanmerking, evenmin als het slaan met brandnetels (lâteng) of het inwrijven met spaansche peper (latjina), dat bij de Karo's evenals bij andere Indische volken een gewoon maar bij de eersten zeer zelden toegepast middel is om kinderen of vroeger slaven te tuchtigen.

Of nu de zeden der Karo's *altijd* zoo betrekkelijk zacht, de doodstraf, het kannibalisme en wreede pijnigingen onder hen *altijd* onbekend zijn geweest, valt moeilijk te zeggen. Uit hun zoo talrijke oude verhalen en geschiedenissen bleek mij nimmer iets van anthropophagie; wel eindigen zij dikwijls met het ter dood brengen van degenen die er de slechte rollen in vervulden, doch de manier, waarop dit geschiedt, draagt dan bijna altijd meer het karakter van eene persoonlijke wraakneming dan van een gerechtelijke strafvoltrekking.

Zoo bestaan er twee mogelijkheden, de eene dat de Bataks oorspronkelijk ruwe zeden hadden, doch de Karo's onder een van buiten komenden invloed, die op hun rasgenooten niet of in veel mindere mate werkte, de ruwheid grootendeels aflegden, de andere, welke mij voorkomt voorloopig de meer waarschijn-

lijke te wezen, dat het volkskarakter, oorspronkelijk betrekkelijk zachtaardig was, en eerst nadat de Karo's zich van hun rasgenooten hadden afgescheiden, zich bij de andere stammen door de verderfelijke werking van ongunstige levensomstandigheden meerdere wreedheid en ruwheid ontwikkelden.

Nu zeide ik hierboven dat, voor zoover wij van de Karo-adat positieve kennis hebben, deze in theorie geen andere dan geldstraffen kende. De woorden «in theorie» mochten hier niet ontbreken omdat, zooals wij weldra zullen zien en ik ook te voren reeds hier en daar aangaf, wanbetalers veelal in het blok terecht kwamen, en dit, hoewel geen ander doel dan onze gijzeling hebbende, namelijk het door dwang verkrijgen van betaling, feitelijk toch neerkwam op eene vrijheidsstraf, en op eene hoogst onaangename ook.

De betalingen waartoe een veroordeelde bij een vonnis verplicht kan worden zijn onder vier categorieën te brengen namelijk de betaling.

- 1^e van schulden (oêtang);
- 2^e van boeten (oekoêmen);
- 3^e van schadevergoedingen (âboel);
- 4^e van onkosten.

Het groote onderscheid met op Westersche leest geschoeide vonnissen zit hier in de derde categorie, de schadevergoedingen, speciaal bij crimineele vonnissen. Nu geeft het woord schadevergoeding hier de beteekenis van de Bataksche term âboel slechts zeer onvolkomen weer. In âboel zit, doch ook voor dieren, goederen, aanplantingen enz., hetzelfde idee dat, waar het menschenlevens betreft, is neergelegd in ons woord bloedgeld.

Deze âboel is in het Bataksche recht eene allerbelangrijkste zaak.

Ik moet hier herinneren aan wat ik neerschreef op een der eerste bladzijden van 't derde hoofdstuk: «daarentegen droeg de behandeling van wat wij uitsluitend als strafzaken zouden beschouwen bij de Karo's steeds een gemengd karakter; het doen erlangen van vergoeding voor de toegebrachte schade of 't veroorzaakte verlies stond daarbij minstens evenzeer op den voorgrond als 't verzoenen van de beleedigde gerechtigheid». Hiermede werd door mij volstrekt niet te veel gezegd. Wat de Batak, tegen wien op de eene of andere wijze iets misdreven is, in hoofdzaak van den rechter verlangt is zoo volledig mogelijk

rechtsherstel. Volgens zijne begrippen is de misdadiger in de eerste plaats verantwoording schuldig aan hem, dien hij benadeelde, pas in de tweede plaats aan de maatschappij.

Dat bijvoorbeeld, zooals men in onze Westersche samenleving telkens ziet gebeuren, iemand door oplichting, misbruik van vertrouwen, frauduleus bankroet of welken vorm van diefstal ook, anderen van het hunne berooft, daarvoor een poosje in de gevangenis boet, doch intusschen zijne familie en na het eindigen van zijn straftijd ook hij zelf in welstand blijft leven, de beroofden en hun gezinnen daarentegen kunnen gaan bedelen, is voor het Bataksche rechtsgevoel te gruwelijk onbillijk om denkbaar te wezen.

En vragen wij ons eens ernstig af wie het hier aan 't rechte einde heeft, de Westersche of de Oostersche wetgever, dan kan het, dunkt mij, geen oogenblik betwijfeld worden dat de beslissing ten gunste van den laatsten zal moeten luiden.

Nu erken ik gaarne dat dit onderscheid ten nauwste samenhangt met het verschil in economische ontwikkeling tusschen onze maatschappij en die der nog zooveel primitiever Indonessische volken. Ook onze Germaansche voorouders zullen op dit punt waarschijnlijk dergelijke natuurlijke en gezonde rechtsbeginselen gehuldigd hebben als thans nog bij de Bataks in eere zijn. Doch toen onze cultuur voortschreed, meer en meer een plutocratisch karakter aannam, de betrekkelijke onderlinge economische gelijkheid der Germanen plaats maakte voor eene tot het monsterachtige gaande en voor het zuiver menschelijke rechtsgevoel geheel ongemotiveerde ongelijkheid, moesten die beginselen, als voor strikte toepassing niet meer vatbaar, wel verflauwen en verdoezelen. Bij misdrijven tegen den eigendom kwamen voortaan dikwijls zulke waarden in het spel, dat aan het met vrucht eischen van eenigszins volledige materiele vergoeding niet meer gedacht kon worden.

Of men het in den grond zoo juiste vergoedingsprincipe daarom in die mate op den achtergrond had behoeven te dringen, en tot eene bloote bijzaak had behoeven te maken, als in de ons recht beheerschende wetten sedert is geschied, moet echter, dunkt mij, ten zeerste in twijfel getrokken worden door ieder, die met een de praktijk van bedoeld principe nog steeds hoog houdend adatrecht in nauwere aanraking mocht komen.

Hoe het zij, de Karo's zijn, gelukkig in dit opzicht voor hen,

met hun economische ontwikkeling nog niet zoo ver gevorderd als wij, en het is onder hen nog eene zeldzaamheid dat iemand bestolen, beroofd, opgelicht of op welke andere wijze ook benadeeld wordt voor een zóó groot bedrag, dat het eischen van vergoeding van de daders reeds bij voorbaat als eene hope-looze onderneming moet worden uitgesloten.

Bij elke rechtspraak, die daarvoor in de termen valt, is dientengevolge de vaststelling van de door de veroordeelden aan hen, die zij benadeeld hebben, te betalen áboel steeds een belangrijk bestanddeel van 't vonnis. Elk menschenleven heeft hierbij zijn vasten prijs; de bedragen verschillen plaatse-lijk, doch het leven van een hoofd is overal hooger getaxeerd dan dat van den kleinen man.

Intusschen kan van áboel slechts sprake zijn, waar datgene, wat vergoed zou moeten worden, bepaald voor den rechthebbende verloren ging. Zij is dus wel verschuldigd waar gedood, niet waar gewond, wel waar gestolen, verbrand of vernietigd, niet waar beschadigd werd. Bij waardevermindering door schuld, ook bij verwonding enz. zal de Bataksche rechter van den schuldige weliswaar ook vergoeding eischen, doch deze zal dan niet als áboel gequalificeerd kunnen worden.

Ik behoef hier nauwelijks te herhalen dat tusschen straf (oekoêmen) en áboel een scherp onderscheid dient te worden gemaakt. De laatste wordt nooit in plaats van de straf, doch bij veroordeeling wegens misdad in vele gevallen naast deze gevorderd. Wel komt het voor, als bij doodslag door onvoor-zichtigheid onder zeer verzachtende omstandigheden gepleegd, dat de rechter, zonder den schuldige straf op te leggen, hem alleen veroordeelt tot betaling van de áboel, dan meest verhoogd met de kosten eener plechtige begrafenis.

Het bedrag van de áboel komt steeds in zijn geheel ten goede aan de benadeelden, als hoedanig bij doodslag of moord na-tuurlijk in aanmerking komen de erfgenamen van 't slachtoffer, bij diefstal de bestolenen enz.

Als vierde categorie van betalingen, waartoe een vonnis de veroordeelden pleegt te verplichten, noemde ik hierboven de onkosten. Eene volledige behandeling van al wat wel onder dit hoofd gebracht kan worden, zou mij te ver voeren. Ik bepaal mij dus tot eenige aantekeningen omtrent de kosten, welke het veelvuldigst worden gevorderd.

Als nummer één moet dan ongetwijfeld in aanmerking komen de peroekoëmen, waaronder verstaan moet worden wat elders in den archipel meest oewang mēdja of tafelgeld wordt genoemd, dus het loon der rechters in burgerlijke zaken, voor zoover deze geen rechten op gronden tot onderwerp hebben, welk loon meest percentsgewijze van de geschilwaarde geheven wordt.

Bedrag en wijze van heffing verschilden in het Karoland vroeger plaatselijk; later werd echter eene uniforme regeling ingevoerd en algemeen zoowel van eischer als van gedaagde 10 % gevorderd, echter niet over de geschilwaarde, maar over het bij eindvonnis toegewezen bedrag. In verband met bovengenoemd percentage werd deze heffing sepoêloeh sâda genoemd, wat men 't best kan vertalen met ons tiende penning. Zij werd niet, als elders gewoonlijk met de oewang mēdja 't geval is, vooruit door den klager gedeponeerd, doch eerst na vonnis bij de betaling der hoofdsom verevend. Bij processen over rechten op grond werd dit recht nimmer gevorderd, en bepaalden de rechters er zich toe van den triomfant, ook als dit de eischer was, naar aanleiding van den door hem te zweren eed, een bâtoebâtoe-doehoëmen te heffen zoo hoog als de adat veroorloofde. Ook bij delictzaken was van 't vorderen van sepoêloeh sâda geen kwestie.

Bij de jongste regelingen werden ter zake nieuwe bepalingen getroffen, in hoofdzaak daarop neerkomende dat 10 % geheven wordt, doch nu van de waarde in geschil, + nog eens 5 % bij 't gaan in hooger beroep. De 10 % worden door den oorspronkelijken eischer, de 5 % door den eischer in hooger beroep gestort, beide bij 't voorbrengen van den respectieven eisch, terwijl bij geheele of gedeeltelijke toewijzing van dien eisch, de gedaagde dienovereenkomstig tot geheele of gedeeltelijke restitutie daarvan aan den eischer veroordeeld wordt.

Ik acht deze hervorming zeer zeker eene verbetering. Wel worden de oude adatbepalingen daardoor op zijde gezet, maar ten eerste was dit bij 't streven naar uniformiteit voor sommige streken reeds vroeger tot zekere hoogte geschied, en ten tweede betreft het hier een punt dat, met de grondslagen van 't adatrecht geenerlei verband houdend, als in hoofdzaak slechts van administratief belang moet worden beschouwd.

Behalve de peroekoëmen moet onder de gerechtskosten o. a. gebracht worden de bovenbedoelde bâtoebâtoe-doehoëmen of

-apoëssen, door mij op blz. 555 reeds uitvoerig behandeld.

Verder, vooral bij belangrijke zaken van crimineelen aard, of, in vroeger tijden, betrekking hebbend op 't oorlogsrecht, de zoogenaamde pengelepâs. Lepâs beteekend los, vrij, maar het beteekent ook voorbij, over. Met den adatterm pengelepâs wordt dan ook bedoeld het iets voorbij, afgeloopen doen zijn, het bewijs dus dat een geschil, een proces, een oorlog geëindigd is en men daarop niet meer kan terugkomen. Het bestaat bijna altijd uit het verplichte aanbieden in de eerste plaats aan de rechters, doch verder ook aan alle betrokkenen van een maaltijd met als hoofdschotel, naar rato van 't belang van 't beëindigd pleit, een karbouw, een rund dan wel een varken, verder rijst, palmwijn (pâula) enz. enz. In den regel moet de aanbidding dier victualien gepaard gaan met de betaling van zekere som, evenals die bij den eed bâtoebâtoe genoemd. Het aanbieden, ontvangen en verorberen (voor zoover het eetbare dingen betreft) van de pengelepâs, wat nooit geschiedt dan nadat alle andere in het vonnis bevatte beslissingen geheel ten uitvoer zijn gekomen, is steeds eene eenigszins plechtige ceremonie, in overeenstemming met het doel, het algemeen bekend maken dat de zaak in kwestie voor goed uit de wereld is. Ook komt het meer dan bij andere betalingen voor, dat elk der partijen tot het leveren van een deel daarvan verplicht wordt, daardoor als 't ware stoffelijk moetende toonen zich geheel bij de gevallen beslissing neer te leggen.

Dit zijn de belangrijkste en het veelvuldigst voorkomende onkosten. Andere als de perpângger tâneh, reeds vroeger door mij met een enkel woord besproken, worden slechts in zeer bijzondere gevallen van veroordeelden gevorderd.

Daar de ambtsinkomsten der rechters met den inhoud der vonnissen in het allernauwste verband staan, acht ik het hier geen ongeschikte plaats die even te behandelen. Die inkomsten dan bestaan volgens de adat, voor de alleensprekende rechters zoowel als voor de leden van rechtscolleges, uitsluitend uit de bedragen der respectievelijk door hen opgelegde boeten, der peroekoëmen of sepoëloeh sâda en der gerechtskosten. De verdeeling had oorspronkelijk veelal plaats aan 't einde van elken rechtsdag, soms echter, nadat de ontvangen bedragen dan voorloopig door den voornaamsten perbapâan, of, wat meer voorkwam, door den ânakberoê bâlei in bewaring waren ge-

nomen, met grootere tusschenpoozen. De schaal volgens welke die verdeeling plaats had, het percentsgewijze aandeel aan elk der betrokken rechters toegekend, hing geheel af van de bestuursinrichting in de betrokken koêta of oêroeng, en was oorspronkelijk in geen twee landschappen dezelfde. Eerst onder den invloed van ons bestuur werden ter zake algemeen geldende regelingen vastgesteld, waarbij echter het principe, de inkomsten der rechters uitsluitend te laten voortvloeien uit de door hen behandelde rechtszaken, in geen enkel opzicht werd aangetast. Alleen werd voortaan niet meer het geheele bedrag der per-oekoëmen (onder welken algemeenen naam hier zoowel de boetegelden en kosten als de sepoêloeh sâda begrepen worden) onder de betrokken rechters verdeeld, doch bepaald dat hiervan een evenredig deel, meest circa $\frac{1}{3}$, in de landschapskassen zou moeten worden gestort.

Bedoelde nieuwe regelingen handhaafden ook het oude adatvoorschrift dat in overtredings- of misdrijfszaken den klager, als deze tevens benadeelde partij is, recht geeft op 25 % van de opgelegde boete. Voor het Westersche recht moge deze bepaling vreemd klinken, hare welgemotiveerde humaniteit zal men moeten erkennen, wanneer men bedenkt hoeveel moeite, verdriet en ellende van allerlei aard gepleegde misdrijven meestal voor hun slachtoffers meebrengen.

Zooals ik reeds in het derde hoofdstuk gelegenheid had te laten uitkomen, zijn de Bataksche hoofden, zoodra zij werkelijk gezag hebben, over 't algemeen, en vooral wanneer zij tot een eenigszins talrijk college vereenigd zijn, verstandige en aan hun plicht getrouwe rechters, over wier vonnissen betrekkelijk weinig te klagen valt.

De gevoelens, waarmee het Karovolk naar de Justitie opziet, zijn overigens van zeer nuchteren aard en vrij, niet alleen van alle mysticisme, maar zelfs van elk streven om in de rechters vertegenwoordigers eener hoogere macht te zien. Zeer zeker zal de eenvoudige landbouwer oordeelen dat de rechter, die zijn ambt misbruikt, daardoor schuldig wordt tegenover de godheid (roêtang man debâta), maar volstrekt niet in erger mate dan de persoon die als ambteloos burger een of ander misdoet. Waar hij aan vrouw Themis geen schijn van zelfstandig bestaan toekent, behoeft het wel geen betoog dat de Batak voor de rechtspraak ook geenerlei symbool heeft, zooals wij in

het beeld van blinddoek en weegschaal van onze geestelijke voorouders overnamen.

Reeds in een vorig hoofdstuk is door mij vermeld hoe het zuivere Bataksche adatrecht geenerlei schriftelijke bescheiden kende, en op dien regel zelfs voor de vonnissen geene uitzondering maakte. Sedert ons Bestuur zich met de toepassing van dat recht ging inlaten, kwam hierin verandering, zoodat thans zoowel op de hoogvlakte als in de doësoenstreken van de vonnissen der beide hoogste categorieën van rechtbanken in daarvoor bestemde registers aanteekening wordt gehouden. Hoewel burgerlijke zaken en strafzaken in verschillende registers worden opgenomen, blijkt uit alles wat ik mededeelde voldoende dat deze strafzaken, vergeleken met wat onze wetgeving daaronder verstaat, nog steeds een tweeslachtig karakter dragen.

Wij zagen reeds hoe bij elke rechterlijke einduitspraak tevens het tijdstip wordt bepaald, waarop daaraan uitvoering zal moeten worden gegeven. Deze bepaling heeft echter veelal op eene gemoedelijker wijze plaats, dan bij onze rechtspraak het geval pleegt te zijn. Vooral in zuiver burgerlijke, maar toch ook wel in crimineele zaken is het namelijk de gewoonte dat de rechtbank, na bij monde meest van den eersten perbapâan of van den anakberoë bâlei den hoofdinhoud van het vonnis ter kennis van partijen of van beklaagden te hebben doen brengen, tot dezen de vraag laat richten: «endigen poedoëndoe?» (voor welken dag geeft gij uw poedoen?) dan wel: «pîga bêrngi nâri poêdoen?» (voor nog hoeveel nachten is de poedoen?).

Ik herinner er hier aan dat onder poêdoen letterlijk wordt verstaan het touwtje of biesje met daarin gelegde knopen, één voor elken nog te verloopen nacht, dat tot stoffelijk bewijs dient voor een' gestelden termijn, en, figuurlijk, deze termijn zelf.

Het stellen der bedoelde vragen is zeer rationeel, daar elk Bataksch vonnis, voor zoover het geene vrijspraak inhoudt, ten doel heeft het doen geschieden van betalingen, hetzij dan van boeten, hetzij van schulden alsmede van onkosten door den veroordeelde, en niemand natuurlijk beter dan deze in staat is te beoordeelen tegen welken datum hij het daarvoor noodige geld zal kunnen hebben bijeengebracht. Natuurlijk wordt van hem verwacht dat hij in zijn antwoord binnen redelijke grenzen zal blijven; zelden zal een rechtbank bereid worden gevonden op 't stellen van een poêdoen van langer dan eene maand in te gaan.

Talmt de veroordeelde al te lang, kan hij het over den te bepalen termijn niet met zijn ânakberoê-senîna eens worden, of maakt hij op eenige wijze bezwaren, dan wordt hij niet verder gevraagd, maar overhandigt de ânakberoê bâlei hem, meest door tusschenkomst zijner adatborgen, de nu buiten hem om door de rechters vastgestelde poêdoen.

Wordt deze aangenomen, dan blijft het hierbij, wordt daarentegen de aanneming geweigerd, dan is dit een bewijs dat, al naar mate van den persoon, die de poêdoen terugwijst, óf de adatborgen van den veroordeelde, óf hij zelf zich niet aan het vonnis wenschen te onderwerpen.

Een rechter die zich respecteert en door anderen gerespecteerd wil zien, neemt hiermee natuurlijk geen genoegen. Er worden wel nog eenige pogingen gedaan om den weerspannige door overreding en dreigementen tot betere gedachten te brengen, doch lukt dit niet, dan komt een eind touw voor den dag en dragen de rechters aan eenige hunner trawanten op den trotseerder van hun gezag te binden (îket). Zijn het de ânakberoê-senîna, die geweigerd hebben de poêdoen ter overreiking aan den veroordeelde van de rechters aan te nemen, dan zijn zij het die in banden geslagen worden; toonden zij zich gewillig, doch wilde de veroordeelde de poêdoen niet van hen aanvaarden, dan wordt de laatste gebonden. In het tweede geval zou volgens de adat het binden eigenlijk door de ânakberoê-senîna zelf moeten worden verricht. Tegenwoordig wordt echter niet meer zoo nauw gezien; de ânakberoê-senîna plegen het erg onaangenaam en «mehângkei» (in strijd met de vormen, met den verschuldigten eerbied) te vinden om de handen aan hun principaal te slaan, en zoo belasten gewoonlijk ânakberoê's of andere volgelingen der hoofden zich met dit werkje, waarvoor zeker, voor rekening van den gebondene komend loon kan gevorderd worden. De prikkel dezer belooning of het bevel der hoofden is echter volstrekt niet altijd noodig om hiervoor menschen beschikbaar te krijgen. Sommige Bataks vinden er bepaald genoegen in dezen dienst te presteeren. Zoo herinner ik mij zekeren Pa Didik van Rambei in de doêsoen van Serdang die bij de kerâpattan-zittingen in dat landschap zoodra er iemand gebonden moest worden, zich geregeld met een vriendelijken grijns daarvoor kwam aanbieden en met het oog op dergelijke akkevietjes steeds een stuk touw bij zich droeg.

Nu moet gezegd worden dat het binden zelfs van tot zware straf veroordeelden op eene Karosche rechtszitting volstrekt niet zoo'n gevaarlijk werk is als men misschien zou veronderstellen. Nimmer heb ik gezien of van elders gehoord dat daarbij pogingen tot verzet werden gedaan. Anders staat het wanneer getracht wordt misdadigers in hunne woning of elders buiten de bālei te arresteeren. Moorddadig verweer van de zijde der gezochten is dan volstrekt geen zeldzaamheid.

Overigens maakte het bij 't stellen van den betalingstermijn volgens de oorspronkelijke adatsbepalingen geenerlei verschil of de veroordeeling volgens onze begrippen in een burgerlijk- dan wel in een strafgeding had plaats gehad. Misschien werd in 't eerste geval iets meer geduld betracht en wat langer geredeneerd, doch overigens bleef in beide gevallen de keus voor den veroordeelde en zijne adatborgen dezelfde: óf de betalingspoëdoen geven (respectievelijk aannemen), óf gebonden worden.

Intusschen zijn onder onzen invloed uit den aard der zaak op dit punt langzamerhand belangrijke hervormingen tot stand gekomen, in de eerste plaats omdat de nieuwe regelingen den veroordeelden in vele gevallen de gelegenheid geven in hooger beroep te gaan, en dan daardoor in de lagere instanties zoo drastisch optreden vanzelf is uitgesloten, in de tweede plaats omdat bij meer belangrijke misdrijven thans niet langer boetes doch vrijheidsstraffen worden opgelegd, wat dan natuurlijk het op behoorlijke wijze arresteeren der veroordeelden medebrengt.

Ondanks een en ander komt het natuurlijk nog menigmaal voor dat van misdaad verdachte, dan wel weerspannige personen door hoofden of rechters in hechtenis genomen en, bij het ontbreken in de koëtas van arrestlokalen, zekerheidshalve gebonden worden. Zulke gevangenen worden dan echter steeds zoo spoedig mogelijk voor het hoofd van plaatselijk Bestuur gebracht, opdat deze kunne beslissen of zij voorloopig in de gevangenis opgenomen, dan weer in vrijheid gesteld zullen worden. Nu kan zich natuurlijk ook het geval voordoen dat een uitgesproken vonnis iemand treft, die geen anakberoê-senîna te zijner beschikking heeft, hetzij omdat hij nog te jong of althans nog ongehuwd is, hetzij omdat hij tehuis behoort in een andere streek dan waar hij terecht staat, en hier dus het karakter van vreemdeling draagt. Nadat het vonnis ter kennis van den veroordeelde is gebracht, wordt hem dan verzocht al naar de

omstandigheden een of meer borgen (kâkoe, djâmin, belit) te stellen, wat door eenvoudige wilsverklaring van hen, die als zoodanig zullen optreden, kan geschieden. Is hij een ingezetene van dorp of oëroeng, dan zijn aan de vervulling van dezen eisch gewoonlijk geen al te groote bezwaren verbonden, vooral niet wanneer een of beiden zijner ouders nog in leven zijn, of hij gehuwde broers, ooms of neven bij de hand heeft. De familieband is toch bij de Karo's veel te krachtig dan dat een in moeilijkheden geraakte bloedverwant licht in den steek zou worden gelaten. Volgens onze begrippen gaat deze hulpvaardigheid zelfs dikwijls al te ver, en worden jeugdige lichtmissen en deugnieten daardoor, veel meer dan voor hen zelven en voor de maatschappij wenschelijk is, aan de gevolgen hunner verkeerdheden onttrokken, wat dan hun toch reeds gering verantwoordelijkheidsgevoel geheel te gronde doet gaan.

Bij ons is deze apenliefde eene betrekkelijke zeldzaamheid en vrijwel uitsluitend tot zwakke ouders en sentimenteele tantes beperkt, doch bij de Karo's heeft het menigmaal den schijn alsof ook verwijderde bloedverwanten er aan laboreeren. Den schijn zeg ik, want wie dit volk beter kent, weet wel dat zulke bloedverwanten volstrekt niet altijd uit genegenheid helpen, doch dikwijls veeleer uit een aan ons eergevoel verwanten gemeenschapszin, uitvloeisel waarschijnlijk van het in hun volksbestaan zoo'n groote rol vervullend mērga-wezen.

Voor vreemdelingen daarentegen, wien dit gevoel van tesamenhoorendheid niet ten goede komt, is het vinden van behoorlijke borgen dikwijls uiterst moeilijk of zelfs geheel onmogelijk. Wel hebben zij veelal in een vroeger stadium van het proces reeds borgen moeten stellen dat zij niet zouden trachten zich aan de berechting hunner zaak te onttrekken, maar deze aansprakelijkheid houdt met het vellen van het vonnis op. Wie «kâkoe iranâken» was (borg voor het behandelen der zaak) is daarom nog geen «kâkoe gâlar» (borg voor de betaling). In vroeger tijden was het dan ook eerder regel dan uitzondering dat zoo'n vreemdeling wegens 't ontbreken van zekerheid gebonden en in 't blok gezet werd, totdat zijne elders wonende familie hem, al of niet door tusschenkomst van een kelâng, door betaling van hoofdsom en kosten, waaronder, als vroeger gezegd, die voor 't binden, en c. q. de veel aanzienlijkere voor 't uit 't blok losmaken (tângtang bajângen) begrepen werden, uit zijn onaangename positie bevrijdde.

Het zal misschien bevreemden dat ik in dit verband tot nu toe nog niet heb gesproken van het eischen van onderpanden voor de betaling (tânda gâlar).

Aan die tândas is echter, behalve in zeldzame uitzonderingsgevallen, nooit eene waarde gehecht, te vergelijken met die toegekend aan de verbintenis der ânakberoê-senina of van andere borgen.

Zulke uitzonderingsgevallen kwamen voor, wanneer bijv. een hoofd of een ander gegoed vreemdeling ver van huis door een vonnis getroffen werd en zich gedwongen zag om als zekerheid voor de van hem geëischte betaling een voorwerp, óf van stoffelijke overwaarde, óf waarop door hem persoonlijk groote prijs werd gesteld, in handen der rechters te geven. Dan bestond er natuurlijk eene groote mate van zekerheid dat inlossing zou geschieden. Gold het een werkelijk aanzienlijk hoofd, dan werd ook wel met een tânda van geringere waarde genoeg genomen. De redeneering was dan dat het geven van dat pand een voldoende bewijs vormde dat het hoofd in kwestie de rechtvaardigheid van het vonnis erkend, en de voldoening er aan beloofd had, en dat die rādja zich zelf geen schande zou willen aandoen door hierop terug te komen.

Doch tegenover gewone veroordeelden bracht het eischen van een tânda gâlar alleen in zoover eenige zekerheid mee als het gestelde onderpand, door niet voldoening aan 't vonnis binnen den gestelden termijn, door den eigenaar ten bate van de rechters verbeurd werd, en dan dus te vergelijken was met eene vooruit voldane bijzondere boete wegens wanbetaling. Zeer dikwijls echter werd als tânda met een bijna waardeloos prul genoeg genomen, waardoor het geven daarvan het karakter kreeg van het vervullen eener au fond niets beteekenende extra-formaliteit.

Voor zoover mijne ondervinding gaat werd er dan ook zeer stelselloos mee omgesprongen. Dezelfde rechter vroeg nu eens een tânda gâlar, dan weer niet.

Ik veronderstel dat deze panden vroeger wel steeds geëischt zullen zijn, doch men meer en meer het vrij wel doellooze ervan zal hebben ingezien. Zoo werd langzamerhand de praktijk dat men de desbetreffende bepalingen gewoonlijk liet rusten, om er alleen nog gebruik van te maken tegen zich onwillig toonende, veel praats hebbende, of, om welke andere redenen ook, weinig

vertrouwen inboezemende veroordeelden, bij welke de rechter, chicane tegenover chicane stellende, alle rechtsmiddelen uit zijn adatarsenaal te voorschijn meende te moeten halen. Ik betwijfel dan ook of het vragen dezer tândas thans nog veel voorkomt. In allen geval is het een gebruik dat spoedig geheel verdwenen zal zijn, en door niemand betreurd zal worden.

VIII. *De tenuitvoerlegging van het vonnis.*

In den regel zal het zweren (door partijen, getuigen of wien ook) van de bij het vonnis bevolen eeden moeten geschieden op den dag voor welken ter tenuitvoerlegging van het vonnis poêdoen is gegeven. Bij uitzondering veroorlooft de rechter echter aan hen, die bij de uitspraak tegenwoordig zijn, ook wel ter besparing van tijd en moeite de te hunnen laste komende eeden terstond af te leggen, echter met dien verstande dat, wanneer iemand samen met zijn adatborgen of met andere eedhulpers moet zweren, dit steeds bij eene en dezelfde ceremonie, dus op denzelfden dag en 't zelfde uur, zal moeten geschieden.

Intusschen is in deze, althans bij zuiver civiele zaken, de beslissing niet geheel in de handen der rechters gelegd. Volgens de oorspronkelijke adat toch is het een recht van hem, tegen wien of ten nadeele van wien een eed wordt afgelegd, om de voor de beëdiging noodige ingrediënten zelf te leveren.

Verklaart dus deze persoon dat hij van dit recht gebruik wenscht te maken, bedoelde ingrediënten op het oogenblik niet bij de hand heeft, doch ze beschikbaar zal stellen op den dag voor de uitvoering van 't vonnis vastgesteld, dan is de rechter strikt genomen niet bevoegd eene dadelijke beëdiging door te zetten. Aan deze adatvoorschriften wordt echter bijna niet meer de hand gehouden. In mijn twintigjarige adatspraktijk heb ik slechts zeer zelden bijgewoond dat de tegenpartij er op stond de bij de beëdiging te gebruiken rijst, zout en kruiden zelf te leveren. Aan de overgroote meerderheid was het veeleer welkom dan onaangenaam dat de rechter de zorg daarvoor op zich nam. Dit laatste is trouwens veel rationeeler. Waar bedoelde ingrediënten bestemd zijn om, zij het dan ook slechts in zeer kleine hoeveelheden, door hen die zweren genuttigd te worden, brengt het leveren door de tegenpartij immers eenerzijds het

gevaar mee voor vergiftiging, anderzijds dat voor valsche beschuldiging van deze misdaad.

Want al is het adat dat hij, die een en ander aanbiedt, zelf begint met iets van het mengsel te gebruiken, zoo kan dit toch niet geacht worden een' volledigen waarborg te geven.

Wij zullen thans de ceremoniën, aan het afleggen van een' Karoschen eed verbonden, wat nader beschouwen.

Men heeft twee eeden, den gewonen, waarbij hij die zweert, onder het uitspreken van zekere formule een mengsel van water, ongekookte rijst (beràs), zout, peperkorrels en stukjes rauwe kurkuma tot zich neemt (erdoêhoem), en een zeer zwaren die slechts bij berechting der grootste misdrijven afgenomen wordt, en in hoofdzaak bestaat uit het uitspreken van eene dergelijke formule, onder aanraking van een menschedel (tâkaltâkal) met een soort roede (poêrih) of het wrijven daarover met de hand. Deze laatste wijze van eedsaflegging wordt ngâpoes genoemd (van âpoes = wrijven). Nu zou misschien iemand, die oppervlakkig met de Karosche taal bekend is, de vraag kunnen stellen wat dan boelâwan beteekent. Boelâwan is ook zweren, maar in de beteekenis van bezweren eener afspraak of overeenkomst. 't Geschiedt steeds vrijwillig, nooit op last van den rechter. De daarbij gebruikelijke ceremonie is die van 't gewone erdoêhoem, doch met dien verstande dat bij het boelâwan geenszins altijd rijst genuttigd wordt, doch bij belangrijke aangelegenheden (als het sluiten van een politiek verbond enz.) het vleesch van een daartoe geslacht stuk vee, meest varken, rund of karbouw, in het dagelijksche leven, wanneer bijvoorbeeld minnenden elkaar trouw zweren, daarentegen ook wel alleen een sirihpruimje of wat tabak.

Men moet hierbij in het oog houden dat in de Bataksche maatschappij het vrijwillig doen van eeden veel meer gewoon en veel alledaagscher is dan in de onze. De vraag «pâang kam erdoêhoem?» (= durft gij zweren) ligt daar bij 't minste geschil menigee in den mond bestorven.

Zal nu bij de uitvoering van eenig vonnis tot het afnemen van een' gewonen eed, laten we zeggen van een' wegens schuld gedaagde, met zijne ânakberoê-senina worden overgegaan, dan worden de rijst (beràs), peper (lâda), kurkuma (koêning) en zout (sira) met wat water (laoe) in een kommetje of op een schoteltje met behulp van een mesje of van een scherp stukje

bamboe dooreengeroerd. Zooals ik zoeeven reeds zeide wordt dan, vooral wanneer een en ander van de tegenpartij afkomstig is, door dengeen, die het mengsel gereedmaakte, eerst iets daarvan genuttigd. Vervolgens wordt het kommetje met zijn inhoud vóór hen, die beëdigd zullen worden, op den grond gezet, met het gebruikte mes of bamboestaafje er in rustend.

Nu wendt soms een der rechters, doch als regel de anakberoê-bâlei, of wie anders met dezes functies is belast, zich tot dengeen, die zweren moet, en spreekt hem de eedsformule voor. Deze luidt dan in 't gegeven geval:

«tângger, berâs, lâda, koëning, sîra, dei lit oetângkoe man Si Piher, mâtei âkoe, iboênoeh berâs, lâda, koëning, sîra, mâtei anakberoênkoe, mâtei seninânkoe (luister rijst, peper, kurkuma, zout, wanneer ik schuld heb aan Si Piher, sterve ik, gedood door rijst, peper, kurkuma, zout, sterve mijn anakberoê, sterve mijn senîna)».

Deze volzin wordt vervolgens door hem, die beëdigd moet worden, woordelijk nagesproken, waarbij hij met mes of bamboestokje door het mengsel roert; zoodra hij uitgesproken heeft, neemt hij met de vingers wat van de verschillende ingrediënten en verorbert deze, het hapje gewoonlijk naspoelend met een slokje van het vocht. Heeft hij alles doorgeslikt, dan neemt hij soms nog een paar korrels toe, onder het uitspreken der woorden: «dei toêhoe ma lit oetângkoe medjoêwahdjoêwah âkoe (wanneer ik werkelijk geen schuld heb zij ik voorspoedig)».

Hierop leggen de anakberoê en senîna geheel op dezelfde wijze denzelfden eed af, alleen met dit verschil dat bijv. de anakberê pleegt te zeggen: «..... mâtei kalimboeboênkoe, mâtei âkoe, mâtei seninâna», en ook de senîna op dezelfde wijze zijn verlangen te kennen zal geven dat, mocht de eed slechte gevolgen hebben, zijn dood toch vooral door dien van zijn principaal zal worden voorafgegaan.

De omschrijving van wat eigenlijk bezworen wordt is natuurlijk bij elken eed weer anders, maar de aanvangs-formule «tângger berâs, lâda, koëning, sîra» en later het slot «mâtei âkoe iboênoêh berâs» enz. ontbreken nimmer.

Houdt men hen die den eed gaan afleggen voor niet volkomen betrouwbaar, dan wordt, vlak voor zij de eedsformule uitspreken, tot hen de vraag gericht «lit pânggerberâsmoe? (hebt

gij een afweermiddel tegen de rijst?)». Wordt op deze vraag, zooals natuurlijk steeds geschiedt, ontkennend geantwoord, dan beschouwen de Karo's alleen reeds door die ontkenning of verloochening de kracht van in waarheid misschien wel aanwezige amuletten of andere toovermiddelen als geheel gebroken.

Het grondidee van het ngâpoes is geheel hetzelfde als dat van het erdoêhoem, namelijk het zich zelve verwenschen en als het ware aan den dood overleveren, voor het geval men een' valschen eed mocht zweren. Alleen gaat het ngâpoes van veel meer formaliteiten vergezeld, en wordt daarbij al het mogelijke gedaan om de plechtigheid volgens Bataksche begrippen tot een indrukwekkende te maken.

Onder leiding van een' goêroe (geleerde-dokter-priestertoovenaar) wordt dan eene omheining van jonge palmladeren (lâmbei) gemaakt, en daarbinnen op een klein stellage van hout of bamboe het doodshoofd geplaatst, waarop de eed zal moeten worden afgelegd. Daar ik dezen eed slechts zeer enkele malen, in geen geval meer dan twee of drie keer, heb zien afleggen, herinner ik mij de daarbij uitgesproken formules niet woordelijk. In allen geval spreekt hij die zweert den wensch uit bij meened getroffen te zullen worden door 't zelfde lot dat eenmaal ten deel viel aan den eigenaar van den door hem, 't zij met een poêrih aangeraakten, 't zij met de hand gewreven schedel. Bij verdenking van moord pleegt zoo mogelijk de schedel van den verslagene voor deze plechtigheid te worden gebruikt.

Of een eed in eene crimineele dan wel in eene civiele zaak door partijen, hunne eedhelpers of door getuigen wordt afgelegd maakt, wat de eedsformule betreft, geen verschil.

Ook een getuige begint met de rijst enz. aan te roepen, herhaalt dan volgens aanwijzing van den rechter zeer in 't kort het essentiele van zijne getuigenverklaring, en spreekt den wensch uit dat, wanneer deze verklaring met de waarheid in strijd mocht zijn, de verorberde rijst enz. hem mogen deoden.

Van een direkt aanroepen der godheid of van welke hoogere macht ook, is dus althans bij het erdoêhoem geen kwestie.

Alvorens van den eed af te stappen dien ik nog te vermelden dat deze bij klimmende zon, dus vóór den middag dient te worden afgelegd. Verschijnt hij die zweren moet pas na twaalfen op de rechtplaats, dan wordt hij beschouwd den gestelden termijn overschreden te hebben, (lêwat poêdoen), wat voor hem, die

er zich aan schuldig maakt, wanneer hij een der partijen bij 't geding is, erg onaangename gevolgen pleegt te hebben. Is hij eischer dan vervalt door zijn verzuim zijn eisch, voor zoover hij dezen door zijn eed had moeten waar maken; is hij gedaagde dan wordt de vordering van zijn tegenpartij, die hij door zijn eed zou hebben kunnen weerleggen, zonder meer als bewezen beschouwd; is hij beklagde in eene strafzaak dan wordt met dezelfde reserve zijn schuld duidelijk geacht.

Intusschen gelden deze bepalingen in al hun strengheid slechts dan, wanneer de te beëdigden partij óf met opzet óf door grove onverschilligheid in gebreke is gebleven. Heeft hij daarentegen wettige redenen van verhindering als ernstige ziekte of iets dergelijks, en is door hem voor tijdige kennisgeving aan den rechter zorg gedragen, dan wordt steeds uitstel toegestaan en een nieuwe termijn bepaald (āngkat poêdoen).

Is het niet de partij zelf, doch een zijner eedhelpers of getuigen, dan staat het aan den rechter te beslissen of uitstel zal worden verleend. Betreft het een getuige, zoo zal het verzoek hiertoe in den regel worden ingewilligd. Zelfs zal dan de rechter dien weggebleven getuige zoo noodig dwingen op de volgende zitting te verschijnen, om daar rekenschap van zijn niet opkomen te geven. Zijn het daarentegen eedhelpers die hun principaal in den steek laten, dan ziet het er voor den laatste minder fraai uit, en zal slechts in uitzonderingsgevallen, bijv. wanneer hij met voldoende gronden aan kan toonen dat omkoopertij in het spel is, tot het verlengen van den termijn en c. q. tot het door den rechter oproepen der weerbarstige adatborgen worden overgegaan.

Van den anderen kant waren vroeger ook tegenover de tegenpartij van den te beëdigden persoon de adatsvoorschriften zeer streng. Verzuimde toch die tegenpartij op den dag voor de beëdiging vastgesteld de noodige rijst, kurkuma enz. ter beschikking te stellen, dan verloor hij daarmee alle recht dien eed te vorderen. De zaak werd dan verder eenvoudig afgewikkeld als had de beëdiging reeds plaats gehad, en als waren de feiten, tot staving waarvan de eed had moeten worden afgelegd, ook zonder dezen reeds volledig bewezen.

Is aldus het afnemen der in het vonnis omschreven eeden als het eerste bedrijf der uitvoering van dat vonnis te beschouwen, zoo sluit zich als tweede bedrijf hierbij aan het vorderen

van betaling van de veroordeelden. Dat is te zeggen voorzoover deze betaling niet dient te bestaan in het overdragen door de verliezende partij aan de overwinnende van bij het vonnis aan deze laatste toegewezen sawahs, tuinen of andere gronden. Zoodanige overdracht pleegt toch in den regel zonder verdere tusschenkomst der rechters en zonder eenige formaliteit rechtstreeks tusschen partijen plaats te hebben. Wel wordt de termijn, waarop zij dient te geschieden, bij het vonnis bepaald. Staat er een rijpend, eenjarig hoofdgewas, bijv. padi, te veld, zoo wordt deze termijn gewoonlijk gesteld op de eerste dagen na afloop van den oogst. Alleen wanneer de succumbant in gebreke blijft en zich verzet tegen het in gebruik nemen door den overwinnaar van de dezen toegewezen gronden, wendt de laatste zich opnieuw tot den rechter, die dan tegen den weerspannige dwangmaatregelen toepast, en hem tevens tot betaling der oêtang noênsang (zie hoofdstuk IX) veroordeelt.

Wat overigens het vorderen van betaling na gewezen vonnis aangaat, valt niet te ontkennen dat vooral hierbij door den adatrechter eene groote mate van lankmoedigheid pleegt te worden tentoongespreid. Mits hij, door wien betaling moet geschieden, zich niet brutaal of weerspannig toone, en zich ook niet poge te beroepen op algeheel onvermogen, worden door den Karoschen rechter voor de betaling niet alleen van schulden maar, schoon in wat mindere mate, ook van boeten, gewoonlijk alle mogelijke faciliteiten verleend. Zoo kan op den dag voor de uitvoering van het vonnis bestemd, meest door den veroordeelde volstaan worden met de betaling van een betrekkelijk klein deel der door hem verschuldigde som, terwijl dan voor verdere geheele of gedeeltelijke voldoening een nieuwe termijn wordt gesteld. In hoofdzakelijk houdt deze soms bijna al te ver gedreven humaniteit natuurlijk verband met het ânakberoê-senîna-wezen, waardoor steeds zekerheid bestaat dat uitstel geen afstel zal worden, en dus een hoofdbezwaar tegen vertraging in de betaling komt te vervallen. Bovendien is aan de Karosche adat de grondslag van ons executie-recht, het verhaal op de goederen van veroordeelde, althans voor zoover deze door hem niet vrijwillig in betaling of in pand gegeven worden, te eenenmale vreemd. Wel bestaat er verhaal, maar op den persoon, niet op zijn goed. Bleek een veroordeelde, onverschillig of in een crimineel dan wel in een civiel proces, bepaald onwillig of onbekwaam

te betalen, en toonen ook zijne adatborgen en zijne familie geen geneigdheid zijne schulden voor hem te voldoen, dan bleef er vroeger voor den rechter geen andere uitweg over dan hem te laten binden, en, indien deze dwangmaatregel nog zijn geld niet te voorschijn bracht, hem in het blok te laten zetten. In civiele zaken geschiedde dit op last van den rechter meest door den triomfant, of ook wel door het onmiddelijke hoofd van dezen.

Het in 't blok zetten (bajângken) van een' delinquent was meest eene tamelijk bewerkelijke geschiedenis, waarmede minstens eenige uren gemoeid waren. Bepaalde blokken, van een dergelijk soort als vroeger ook wel in onze gevangenissen werd aangetroffen, heb ik toch bij de Karo's alleen in gebruik gezien in de rooverkampongs langs het randgebergte als Bassem, Djawa, Berastagih, Djoemaradja enz., waarvan de bewoners, zooals wij vroeger reeds zagen, een speciaal beroep maakten van 't onder allerlei voorwendsels opvangen, in 't blok zetten en slechts tegen losgeld weer vrijlaten van de bergpassen doortrekkende reizigers. Elders werd een gevelde boomstam van middelmatige dikte uitgehakt en gespleten, en de spleet met blokken en pennen opengehouden, zóó dat het gat behoorlijk ruimte liet voor den enkel van het er doorgestoken been, maar de voet er onmogelijk door teruggehaald kon worden.

Wanneer de patiënt het bijzonder trof was het een djâmboer (vreemdelingenhuis), waarbinnen hij aldus vastgelegd werd; in de vloer onder hem was dan een gat aangebracht, waardoor hij zijne behoeften kon doen. Zulk een djâmboer leverde als gevangenis het voordeel op dat de daar vertoevende mannen vanzelf eenig toezicht op den gevangene hielden, en deze dus nog moeilijker kon ontvluchten dan wanneer hij, zooals gewoonlijk geschiedde, ergens onder de djâmboer, onder een rijstschuur of ander gebouwtje (nooit onder een huis) was gedeponeerd. Ook in dit laatste geval was het blok gewoonlijk op een vloertje geplaatst, slechts wanneer men den gevangene het leven opzettelijk ondragelijk wilde maken, liet men hem direct op den grond, waardoor hij in zijn eigen vuil moest zitten of liggen, terwijl alleen de overal rondscharrelende en alles verorberende honden en varkens dezen afschuwelijken toestand eenigszins verlichtten. Gelukkig was deze barbaarsche plagerij evenzeer uitzondering als het verstrekken aan den

delinquent van slechts onvoldoende voeding. Het «bajangkén» was immers geene straf, maar slechts een wel harde, doch in een Karosch dorp moeilijk anders in te richten vorm van gijzeling. Liet men den gevangene door slechte verzorging omkomen, dan verloor men daarmee alle kans ooit betaald te zullen worden.

Toch hadden in het blok gesloten en een ver van prettig bestaan; zij, die niet in een djamboer geplaatst waren, hadden dikwijls veel van de weersgesteldheid te lijden, de voeding was zelden meer dan juist voldoende, genotmiddelen als sirih, tabak en c. q. opium werden niet, of althans slechts in zeer geringe mate verstrekt, de gevangenen vervuilden meer en meer en hadden groote last van ongedierte, het vastgelegde been verstijfde en teerde bij langen duur der gevangenschap geheel uit. Geen wonder dus dat het zich van kant maken der aldus gevangenen geene zeldzaamheid was, wat te meer van de hardheid van hun lot getuigt, omdat zelfmoord anders wel veelvuldig onder Karosche vrouwen, speciaal onder jonge meisjes, doch zoogoed als nooit onder Karosche mannen voorkomt.

Intusschen moet uitdrukkelijk gezegd worden dat het bajangkén bij de Karo's bijna altijd slechts een zeer tijdelijk karakter droeg. Terwijl in Simeloengoen vele lieden, ook vrouwen, jaren en jaren lang in het blok gehouden werden, en voor menigeen slechts de dood bevrijding uit deze ellende bracht, is mij uit het Karoland, van eene zóó gerekte gevangenschap geen enkel voorbeeld bekend. Daarvoor is bij de Karo's de onderlinge band, niet alleen in de gezinnen, maar in de families, ja zelfs in de ondermêrgas te hecht en te sterk.

De betere elementen onder hen schamen zich, voelen zich vernederd, wanneer iemand tot wien zij zelfs slechts in verwijderde bloedsbetrekking staan ergens in 't blok zit. Bovendien werd het gehoor geven aan de stem des bloeds aan medelijdende zielen gewoonlijk niet al te zwaar gemaakt. Dadelijke algeheele voldoening van het door den gegijzelde verschuldigde bedrag was voor het verkrijgen zijner invrijheidstelling slechts zeer zelden een vereischte; meestal kon daartoe met een kleine som in contanten, borgstelling en de belofte van verdere betaling binnen zekere termijnen worden volstaan.

De goede diensten van een met zorg gekozen, met beide partijen bevrienden kelâng droegen er bovendien in de meeste

gevallen veel toe bij de c. q. bestaande moeilijkheden uit den weg te ruimen.

Zooals ik in een vorig hoofdstuk reeds opmerkte; was het geenszins altijd de ware schuldige, die na een gewezen vonnis in het blok de onaangename gevolgen van wanbetaling te dragen kreeg. Was die schuldige egoïst en gewetenloos genoeg om te vluchten of zich verborgen te houden, en het uit het vuur halen der kastanjes over te laten aan hen, die volgens de adat voor hem aansprakelijk waren, dan gebeurde het dikwijls genoeg dat zijne ânakberoê-senîna of andere borgen in zijne plaats in pijn en banden raakten. Ook was het geene zeldzaamheid dat tegelijk met den hoofdpersoon zijn adatborgen in 't blok werden gesloten, wat vooral gebeurde wanneer zij hem openlijk in zijn verzet tegen 't vonnis stijfden, doch verder o.a. ook wel wanneer, de hoofdpersoon on- of minvermogend zijnde, de ânakberoê-senîna niet met hun dollars over de brug wilden komen. Echter kon in dit geval toch nooit meer van hun geëischt worden dan van den ânakberoê $\frac{2}{3}$, van den senîna $\frac{2}{3}$ van 't geheele verschuldigde bedrag, terwijl zij bovendien natuurlijk steeds het recht behielden ook deze gedwongen voorschotten te zijner tijd van hun principaal terug te vorderen.¹

Nu heb ik nog in 't geheel niet gerept van een toch vroeger bij de Karo's algemeen in gebruik geweest zijnde methode om, ondanks wat wij zouden noemen kennelijk onvermogen, toch geheel of gedeeltelijk te voldoen aan de vonnissen waarbij men tot eenige betaling veroordeeld was.

Had een veroordeelde al geen geld, en geen goed, zoo had hij toch zijne eigen werkkraft en, voor zoover hij hoofd was van een huisgezin, de werkkraft van zijne vrouw, dikwijls die van kinderen, soms ook die van ongehuwde zusters of andere

¹ Dat geen Bataksche rechter er ooit aan denken zou de aansprakelijkheid voor wat een veroordeelde verschuldigd was verder uit te strekken dan tot hemzelf en zijn gezin, zijn ânakberoê-senîna en, bij zijn dood of blijvende ontstentenis zijne onmiddellijke erfgenamen, dat er dus in rechte geene kwestie was of is van algemeene aansprakelijkheid van dorps- of mērga-genooten behoef ik na al het voorafgaande wel nauwelijks meer te zeggen. Wel was het vroeger zeer gewoon dat, wanneer een bewoner van landschap A in gebreke bleef zijne schulden in landschap B te betalen, andere lieden van A, die in B kwamen, hier ter zake werden opgepakt en in 't blok gezet, doch dit was dan eene daad van vijandschap, die weer tot représailles van den kant van A aanleiding gaf, en dus dikwijls tot oorlog leidde.

vrouwelijke bloedverwanten. Door een of meer van dezen als pandelingen in handen te stellen (pertigâken) van degenen, 't zij rechters, 't zij schuldeischers, aan wie betaling moest geschieden, kon steeds van die betaling onbepaald uitstel verkregen worden.

Eigenlijke slavernij schijnen de Karo's onder elkander nooit gekend te hebben. Wel vond men vroeger bij de hoofden nog wel eens slavinnen (kâwan), doch deze waren steeds uit Sime-loengoen, dan wel uit Toba of Dairi (het Pakpakland) afkomstig. Zij werden door de Karo's een beetje geminacht, doch vrij goed behandeld, ongeveer als eenigszins minderwaardige familieleden, en gewoonlijk tegen 't bereiken van den middelbaren leeftijd, soms ook wel vroeger, uitgehuwelijkt, meest aan oudere mannen of bijv. aan weduwnaars met jonge kinderen, die moeilijk eene andere vrouw konden vinden. Karo's echter konden nooit slaven zijn, wel pandelingen.

En nu meene men niet hier te doen te hebben met twee namen voor ééne zelfde zaak. Elders in den archipel mogen de beide begrippen elkaar misschien vrijwel gedekt hebben, in het Karoland was hiervan geen sprake.

Pandeling werd iemand slechts bij vrije overeenkomst en uit vrijen wil, of, waar het eene vrouw of knaap betrof, althans krachtens den vrijen wil van het hoofd des gezins, waartoe die persoon behoorde. Op zulk een pandeling rustte slechts eene bepaalde, bij de inpandgeving uitdrukkelijk vastgestelde schuld, welke bovendien nimmer een door de adat bepaald, voor mannen vrij gering, voor vrouwen aanmerkelijk hooger, doch steeds ver beneden de waarde eener goede slavin blijvend maximum kon overschrijden. Bij betaling dezer schuld moest te allen tijde dadelijke invrijheidstelling plaats hebben. De pandeling kon nooit zonder eigen toestemming door zijn meester aan een ander worden overgedaan. Niemand eindelijk werd als pandeling aangenomen, dan na 't stellen van een borg, op wien, mocht de verpande persoon zich aan zijn dienst onttrekken, de verplichting rustte om óf den vluchteling te zoeken en binnen een korten termijn bij zijn meester terug te brengen, óf de op hem rustende schuld te betalen.

De vreemde slavinnen der Karo's daarentegen waren in den krijg gevangen of door menschenroof haar vrijheid verloren hebbende en vervolgens door hare meesters naar 't Karoland

verkochte vrouwen. Zij konden ten allen tijde herverkocht worden, aan wien ook, zonder dat men er zelfs aan dacht hare toestemming te vragen en tegen den hoogsten te bedingen prijs. Van borgstelling voor haar niet ontvluchten was nimmer sprake, evenmin van eene verplichting voor haren meester om genoeg te nemen met eenig bod, hoe hoog ook, door derden bijv. bloedverwanten der slavin, c.q. voor hare invrijheidstelling gedaan.

Het was volstrekt niet noodig dat zij, die pandeling werden, als zoodanig juist in dienst traden bij de betrokken schuldeischers of bij de directe hoofden van dezen. Integendeel veelal kwamen zij terecht bij een hunner eigen hoofden of relaties, die dan tegen betaling hunner schuld of althans van een met de wettelijke verpandingswaarde overeenkomend gedeelte daarvan, de beschikking over hunne werkkrachten verkreeg.

Wie de Karo's kent zal het volkomen begrijpelijk vinden dat het plaatsen van vrouwelijke pandelingen in den regel heel wat gemakkelijker ging dan dat van mannelijke.

Uit een nuttigheidsoogpunt toch is de verhouding van Bataksche vrouwen en mannen, of althans jongelingen, ongeveer als in den bijenstaat die van werkbijen en hommels, en ook de toestand van pandelingschap placht daarin al bitter weinig verandering te brengen.

Terwijl eene vrouwelijke pandeling steeds voor alle werk klaar stond, en voor het gezin, waarin zij was opgenomen, meestal eene zeer waardevolle helpster was, wier diensten, zoowel wat betrof het huiswerk als den veldarbeid, meer dan opwogen tegen wat aan hare voeding en kleeding werd ten koste gelegd, had men van haren jeugdigen mannelijken collega gewoonlijk veel meer last dan plezier. Bij het eten steeds tot krachtige en volhardende medewerking bereid, placht hij, wanneer het op werken aankwam, óf nergens te vinden te wezen, óf ondanks meer of minder druk vertoon zoo goed als niets uit te voeren. Alleen in dienst van eenigszins aanzienlijke hoofden had hij voor het dragen van een sirihzak, van een zitmatje, een geweer of een parapluie nog wel eens een schijntje van nut.

Ik zeide hierboven dat het in pand geven van vrouwen en andere volgens de adat onmondigen alleen kon geschieden door het hoofd van 't gezin, waarvan zij deel uitmaakten.

Volledig was deze mededeeling niet. Waar immers dat ge-

zinshoofd zich aan zijne verplichtingen had onttrokken, door bijvoorbeeld na een tegen hem gewezen vonnis de vlucht naar elders te nemen of zich in de wildernis schuil te houden, konden rechtens zijne anakberoë-senina, ten einde zich de middelen voor betaling zijner schulden te verschaffen, tot het verpanden van alle, of van sommige leden van zijn gezin overgaan.

Doch slechts hoogst ongaarne plachten adatborgen van deze bevoegdheid gebruik te maken; velen hunner schoten het verschuldigde bedrag uit eigen middelen voor of lieten, hiertoe niet in staat zijnde, zich zelf in 't blok zetten, liever dan over de vrijheid van vrouw, kinderen of zusters van hun principaal te beschikken. De hoofdreden voor deze vergedreven zelfopoffering was gewoonlijk vrees voor den betrokkene, die, blijkens zijne vlucht tegen het hem veroordeelende vonnis in verzet zijnde, allicht als moësoeh bérngi wraak zou kunnen nemen op degenen, die ten koste van zijn gezin tot de tenuitvoerlegging van dat vonnis mochten meewerken.

Dat er aan deze Karosche vonnis-executie overwegende gebreken kleefden springt terstond in het oog. De methode menschen te gijzelen door hen in 't blok te zetten was steeds hard en ruw, dikwijls zelfs onmenschelijk, bovendien, althans in civiele zaken, van twijfelachtige rechtvaardigheid. En het pandelingstelsel had als ellendigste gevolg dat niet alleen schuldenaars, doch zelfs misdadigers de gevolgen van wat zij verkeerd of slechts hadden gedaan van eigen schouders op die van anderen konden afwentelen.

Nooit zal ik vergeten hoe eens in de Delische doësoen een nobele jongeling, die wegens diefstal tot een zware boete was veroordeeld, op den betalingsdag, prachtig in «modern style» uitgedost, met schoenen aan de voeten, een badientje in de hand en een groote sigaar in zijn mond, allerparmantigst aan kwam stappen met achter zich, uiterst schamel gekleed, zijne oude moeder, die meneer van plan was voor 't bedrag der boete in pand te geven! Waar de betrokken kerâpattan door een Europeesch ambtenaar werd geleid, behoeft het geen betoog dat het individu in kwestie van een koude kermis te huis kwam, maar dit neemt niet weg dat de vicieusheid van het stelsel door dit voorval op de sterkst mogelijke wijze werd gebrandmerkt.

Doch, zooals meestentijds het geval is, was het ook hier gemakkelijker het bestaande stelsel en de hiermee verbonden gebreken te veroordeelen, dan er iets beters voor in de plaats te stellen. Dat bij een eventueele hervorming de tenuitvoerlegging van vonnissen verzekerd diende te blijven, stond evenzeer vast alsdat langs onzen Westerschen weg van verhaal uitsluitend op de bezittingen der veroordeelden geen bevredigende resultaten te verwachten waren.

Onze methoden om bij werkelijk, dan wel met voldoende handigheid gefingeerd onvermogen van den schuldenaar, tegenover de rechtmatige aanspraken van den schuldeischer door den rechter eene houding te laten aannemen, waarvan de gevolgen feitelijk geheel met die van eene negatie dier aanspraken overeenkomen, is vooralsnog immers volkomen onvereinigbaar met het onbedorven Bataksche rechtsgevoel.

Er moest dus iets op gevonden worden. Al te moeilijk ging dit op stuk van zaken niet. In de kwaal zelf bleek de kiem te liggen van het middel tot herstel. Het blok moest verdwijnen, evenmin mocht gehandhaafd blijven de bestaande vorm van het pandelingschap, met zijn vrijheidsberooving van derden, van vrouwen en andere onmondigen als zoen voor wat het gezinshoofd kwaads, verkeerd of onverstandigs had gedaan. Doch met het voor den onbevooroordeelde in den grond toch werkelijk volkomen verdedigbare adatsbeginsel dat in betaling in arbeid, evenmin als in betaling in geld of goed iets onbillijks of inmoreels is gelegen, behoefde daarom nog niet te worden gebroken. Het eenige noodige was voor de toepassing van dit principe een tegelijk voor het Bataksche rechtsbewustzijn en voor gezonde Westersche humaniteit bevredigenden vorm te vinden.

Dit nu bleek zeer wel mogelijk.

Wie binnen redelijke termijnen zijne bij vonnis vastgestelde schulden, onverschillig of deze voortsporen uit civiel-rechtelijke verbintenissen of uit opgelegde boeten, niet betaalde, werd voortaan te werk gesteld aan de openbare werken tegen een vast, niet bijzonder hoog, maar toch redelijk maandloon, waarvan ongeveer de helft hem ter bekostiging zijner voeding enz. werd uitbetaald, terwijl, waar het den veroordeelde in een civiel geding betrof, het resterende tot geleidelijke betaling zijner schulden werd aangewend. In het logies dezer personen werd mede van bestuurswege voorzien. In de wandeling placht van

hen gesproken te worden als van schuldgevangenen, welke benaming voor in civilibus veroordeelden echter minder juist geacht moest worden, daar zij, schoon streng aan vaste werktijden gebonden, overigens vrij waren, ook nu en dan tot het bezoeken van hun gezin gereedelijk verlof konden krijgen.

Trad daarentegen deze tewerkstelling bij onwil of onvermogen in de plaats van boetebetaling, dan was de behandeling eenigszins strenger en werd daaraan meer het karakter van onzen dwangarbeid gegeven, echter steeds ter plaatse van veroordeeling, waardoor ten eerste de straf minder hard werd dan bij toepassing van 's Gouvernements recht het geval pleegt te zijn, en ten tweede het zeer groote euvel werd voorkomen, dat betrekkelijk primitieve en in vele opzichten nog onbedorven menschen, in overzeesche gevangenissen in de nauwste aanraking worden gebracht met het schuim aller Indische volken, en daardoor moreel meest geheel en al te gronde gaan.

Zonder overdrijving mag ik verklaren dat deze regeling gedurende vele jaren uitstekend heeft voldaan, volkomen aangepast bleek aan de volksbegrippen, en dan ook zoowel door de bevolking als de hoofden gerespecteerd, en even gaarne toegepast gezien werd als de meest eerwaardige oorspronkelijke adatsbepalingen.

Hoe het thans met dit zoo hoogst praktisch gebleken executie-middel gesteld is weet ik niet. Waar de jongste regelingen van 't rechtswezen, zoo voor de goêgoeng als voor de doêsoen, over de vonnistenuitvoerlegging zwijgen, koester ik eenige hoop dat men ook in dit opzicht aan de natuurlijke ontwikkeling der volksinstellingen althans voorloopig nog geen hinderpalen in den weg legt, wat dan ook, zoolang de Bataks economisch ongeveer op hun tegenwoordige hoogte blijven, mijn inziens al bijzonder onverstandig zou wezen.

IX. *Bijzondere bepalingen omtrent hooger beroep.*

Thans rest mij nog één onderwerp te behandelen, waartoe ik in den gang van het proces een eind moet teruggaan.

Wanneer namelijk een vonnis is uitgesproken en de betalings-termijn (poêdoen gâlar) aan den veroordeelde bekend zal worden gemaakt, staat er aan dezen in vele gevallen nog een andere weg open dan of het aannemen van, of het zich definitief verzetten tegen zijne veroordeeling. Dikwijls immers, en dit geval

verzuimden wij met opzet tot nu toe in dit verband te behandelen, zal, waar het vonnis niet door de hoogste rechtbank gewezen werd, hooger beroep daarvan mogelijk zijn.

En juist omtrent dit hooger beroep valt iets mede te deelen waarvan door Europeanen, zoo rechterlijke en besturende ambtenaren als volslagen leeken, aan de Karoadat een ernstig verwijt placht gemaakt te worden. Die adat namelijk beschouwde steeds elk verzet tegen een *ten rechte* gewezen vonnis als een vergriep op zich zelf, ook al nam dit verzet den veroorloofden vorm aan van het gaan in hooger beroep, en onverschillig of dit laatste, wat trouwens moeilijk beoordeeld kon worden, te goeder of te kwader trouw werd aangeteekend. Dit zich verzetten (noênsang) tegen een vonnis, dat achteraf werd geoordeeld juist te zijn geweest, was dus een strafbaar feit. Met andere woorden: wie van de uitspraak van eenigen adatrichter of adatrechtbank in appèl ging, en in hooger instantie het vonnis bevestigd of in voor hem ongunstigen zin gewijzigd zag, werd voor dat in hooger beroep gaan nog met eene afzonderlijke boete (oêtang noênsang) gestraft. Deze zelfde boete trof ook hen, die wel niet zelf in hooger beroep waren gegaan, maar, gelijk wij op een der eerste bladzijden van hoofdstuk V zagen, door hun daadwerkelijk of lijdelijk verzet tegen de uitvoering van een door een' lagere rechter tegen hen gewezen vonnis, voor zoover deze lagere rechter niet bij machte was aan zijne uitspraak kracht bij te zetten, den triomfant dwongen om, meest samen met den getrotseerden eersten rechter, bij eene hoogere instantie aan te kloppen om van dezen de toepassing van dwangmaatregelen tegen den weerspannige te verkrijgen.

Of het eene burgerlijke zaak dan wel een strafgeding gold, maakte hierbij geenerlei onderscheid.

De hoofdreden waarom deze bepalingen in het Karosche recht eene plaats verwierven, moet ongetwijfeld uitsluitend in utiliteitsgronden worden gezocht. Reeds herhaaldelijk moest ik er de aandacht op vestigen hoe de Karo's in de hoogste mate zijn wat de Duitschers noemen «rechthaberisch». Van den eenen kant, waar zij gelijk meenen te hebben, of ook zonder dit hunne kansen in rechte als gunstig meenen te mogen beschouwen, uiterst koppig, hardnekkig en van geen toegeven willende weten, hebben zij van den anderen kant in het voeren van gedingen een plezier, dat zoowel aan de geestdrift van

Westersche sportmensen als aan den hartstocht van den speler doet denken. Eindellooze moeite en tijd hebben zij er voor over om in 't gelijk gesteld te worden en over hun tegenpartij te kunnen triomfeeren. Zeldzaam zijn dan ook onder hen de personen die voor de uitspraak van eene andere dan de hoogst mogelijke instantie het hoofd in den schoot zullen leggen.

Wie het volk niet kent kan er zich onmogelijk een denkbeeld van vormen hoe hierdoor de rechtspraak bemoeilijkt wordt, een met den besten wil ter wereld niet geregeld af te werken taak geladen wordt op de schouders der toch zoo talrijke adat-rechters.

Het is dan ook ter bestrijding van dit euvel en daarmede van een' chronischen en steeds toenemenden achterstand geweest, dat de adat door bovenbedoelde strafbepalingen de tot eene manie geworden uitbuiting van 't recht in hooger beroep te gaan binnen zekere perken heeft pogen te houden. Niet geheel zonder succes.

Gerust kan men aannemen dat, had deze remschoen niet gewerkt, de betrokken partijen zoo goed als elke rechtzaak door alle veroorloofde instanties zouden hebben heengesleept. Thans schrikte de vrij zekere kans voor zulke redellooze halsstarrigheid met eene ferme boete bestraft te zullen worden, ten minste degenen af, bij welke de innerlijke overtuiging het pleit onmogelijk meer te kunnen winnen volkomen vaststond.

Waar, met name in het eerste tiental jaren onzer ernstige bemoeiingen met de Karosche rechtspraak, het vooral onze ambtenaren waren, die met den zondvloed van processen en rechtskwesties een' wanhopigen strijd te voeren hadden, en zich daardoor dikwijls den tijd, onmisbaar voor de behartiging van andere volksbelangen, ontnomen dreigden te zien, lag het in den aard der zaak dat de «noënsang»bepalingen in hen krachtige verdedigers vonden.

Ik voor mij acht het zelfs uiterst waarschijnlijk dat de oude voorschriften ook in het tegenwoordige stadium nog uitstekende diensten aan de adatrechtspraak zouden kunnen bewijzen, en vrees met groote vreeze dat, indien zij in de thans vigeerende regelingen niet gehandhaafd zijn, dit meer wijst op een buigen voor oppermachtige Westersche vooroordeelen, dan op een streven de adat te ontdoen van wat daarin voor eene goede rechtsbedeeling werkelijk schadelijk moet worden geacht.

Dat men zich bij het breken met de oude bepalingen niet zoo heel zeker van zijne zaak heeft gevoeld, blijkt trouwens wel daaruit dat men er iets voor in de plaats heeft pogen te stellen.

De nieuwste regelingen toch houden, zooals wij reeds vroeger zagen, de bepaling in: «de eischer in hooger beroep stort, behalve in het geval hem vergund wordt kosteloos te procederen, 5 % van de waarde in geschil, welk bedrag hem bij geheele of gedeeltelijke toewijzing van den eisch wordt geresitueerd».

Terstond springt in het oog dat dit voorschrift, wanneer daaraan ten minste streng de hand wordt gehouden, wat de stoffelijke resultaten betreft vrij wel 't zelfde effect zal moeten sorteeren als de vroegere strafbedreiging tegen het «noênsang». Moreel echter was die openlijke strafbedreiging veel beter dan de nieuwe bepaling er op berekend invloed uit te oefenen op het gemoed der Bataks en daardoor de bereiking van 't gestelde doel te bevorderen. Ook was het, waar dat doel het tegengaan betrof eener fout in 't volkskarakter, zeker heel wat rationeeler met eene vaste boete te dreigen dan de te verbeuren som percentsgewijze afhankelijk te stellen van de geschilwaarde.

Ik erken echter dat wie met een stelsel van onoverwinbare betweterij te kampen heeft, beter doet door toegeven in den vorm en op ondergeschikte punten nog te redden wat te redden valt, dan in eerlijken maar hopeloozen strijd den Moloch alles te laten verslinden.

X. *Conclusies.*

Hiermede acht ik mijzelf, wat de hoofdzaak betreft, zoo ongeveer gekomen aan het einde mijner taak. Wel is het mijn voornemen bij wijze van aanhangsel nog een kort hoofdstuk te wijden aan de bij allen, die veel met Karo-Bataks te doen gehad hebben, met zulk een uiterst zwarte kool gememoreerde moêsoeh-bêrngi, maar het optreden dezer lieden, in hoe nauw verband het ook met de adat moge staan, is toch meer als een ongezonde uitwas van het Bataksche rechtssysteem te beschouwen, dan als hiervan een natuurlijk onderdeel vormend.

Vooraf echter wil ik nog eene poging wagen om in enkele korte regels te belichamen de belangrijkste conclusies, waartoe

mijn langjarige praktische arbeid op het veld van de Batak- en vooral van de Karoadat mij omtrent de adatrechtspraak in het algemeen en hare waarde voor onzen tijd deed geraken.

De gronden, waardoor ik mij tot deze stellingen geleid zag, werden voor een goed deel getrokken uit de feiten, die ik in dit opstel heb trachten te beschrijven, en hier en daar te beoordeelen.

Mijne conclusies dan zijn:

I. Wanneer een volk, dat zich in hoofdzaak zelfstandig ontwikkeld heeft, in dien ontwikkelingsgang eenmaal een zoodanig standpunt heeft bereikt dat zijn rechtsleven in alle verschijnselen door een systeem van vaste regelen (adat) wordt beheerscht, kan men er in het algemeen zeker van wezen dat de uit dit systeem voortgekomen rechtspraak voor bedoeld volk de beste en meest geschikte zal zijn, althans zoolang invloeden van buiten zijne ontwikkeling niet langs nieuwe banen zullen geleid hebben, en zijne beschaving, alsmede de economische toestand, waarin het verkeert, zich dientengevolge niet belangrijk zullen hebben gewijzigd.

II. Komt zulk een volk, nog op zijn bovenbeschreven, oorspronkelijk standpunt staande, onder vreemde heerschappij, zoo zal het belang zoowel van den heerscher als van het volk zelf, voor den eerste meebrengen die adatrechtspraak zooveel mogelijk ongeschonden te handhaven.

III. Echter moet op de beide voorgaande stellingen uitdrukkelijk voorbehoud worden gemaakt ten opzichte van de volgende punten:

1^e zal gewoonlijk bij het ontstaan van een adatsysteem behalve door de behoefte aan vaste en geregelde rechtsverhoudingen ook een rol zijn gespeeld door wat sommigen godsdienstige voorstellingen, anderen bijgeloof zullen noemen. De invloed van dit bijgeloof (welken term ik in dit verband meen te moeten verkiezen) leidt er maar al te licht toe aan sommige onderdeelen van 't gewoonte- en speciaal van 't strafrecht een karakter van wreedheid en onmenselijkheid te geven (kannibalisme, godsoordeelen, het aansprakelijk stellen van menschen voor natuurverschijnselen enz.);

2^e zullen ongezonde politieke toestanden dikwijls zware schaduwen op de rechtspraak werpen, bijv. door boven het oorspronkelijke adatrecht het vuistrecht te stellen, door de macht

der rechters óf te zeer te beperken, óf niet langer binnen wettelijke grenzen te houden, door te leiden soms tot anarchie, soms tot slavernij, door in allen geval voor eene waarlijk goede organisatie der rechtspraak een onoverkomelijk beletsel te zijn.

Waar door deze verderfelijke invloeden het gewoonterecht elementen bevat die óf in strijd zijn met de grondbeginselen van menschelijkheid en rechtvaardigheid, óf voor dat recht eene ernstige hindernis vormen om zóó gunstig te werken als anders het geval zou wezen, zal de vreemde heerscher tot dadelijk ingrijpen niet alleen bevoegd, maar zelfs verplicht zijn. De in te voeren hervormingen zal hij echter zooveel mogelijk aan het algemeen kader der adat dienen te doen aanpassen.

IV. Wanneer een volk als het in de vorige stellingen bedoelde in een nieuw ontwikkelingsstadium geraakt, wat wel altijd het gevolg zal wezen van het door aandrang van buiten te niet gaan der grensmuren, waarbinnen dat volk in hoofdzaak zelfstandig zijn eigenaardige beschaving verwierf, zal die nieuwe ontwikkeling al zeer spoedig zich evenzeer kenbaar maken in zijn rechtsleven als in zijne andere levensuitingen. Dus zullen de wijzigingen in oeconomische verhoudingen, in beschaving, in morele en godsdienstige begrippen vanzelf eene daarmede evenredige wijziging met zich brengen van de rechtsinstellingen en van de geheele adat.

V. De vreemde overheerscher, die zijne taak goed begrijpt, en in de eerste plaats het algemeen belang beoogt, zal in dit stadium de geleidelijke ontwikkeling van 't aan hem onderworpen volk het best kunnen bevorderen, niet door te trachten aan dit volk met ruwe hand de basis van zijn geestes- en zieleleven, de adat, te ontnemen, en door het van deze in beginsel en in bijzonderheden geheel afwijkende begrippen en instellingen op te dringen, maar wel door voorzichtig en toch met vooruitzienden blik leiding te geven aan de hervormingen in het adat-recht, door de veranderde tijdsomstandigheden geeischt. Die vreemde heerscher zal daartoe veel geschikter wezen dan zelfs de verstandigste en 't meest voor nieuwe ideeën vatbare volks-hoofden, omdat hij beter dan zij den ontwikkelingsgang overziet, omdat hij denkt en begrijpt waar zij aanvankelijk slechts voelen, raden en tasten, omdat eindelijk slechts het Westersch initiatief de traagheid van den Oosterling tot tijdig handelen kan bewegen.

VI. De leiding, waarvan in V sprake is, zal in de allereerste

plaats eene volkomen deskundige leiding moeten wezen. Hapert het hieraan, dan kan van geen ontwikkeling doch slechts van verbastering en verderving der adatrechtspraak kwestie zijn, en is hiermee haar doodvonnis geteekend.

Tot toelichting dezer, mijner laatste conclusie behoeven wij slechts even een' blik te slaan op de toestanden in ons Indisch rijk en speciaal op de Buitenbezittingen.

De volken hier, legio in getal, elk zijne beschaving gebaseerd hebbend op een eigen adatstelsel (zij het met sprekende algemeen-Indonesische kentrekken), ontgroeien, het eene wat sneller, het andere wat langzamer, meer en meer aan hun oorspronkelijke levenssferen en voelen al krachtiger den polsslag van het gemeenschapsleven der menschheid hun aderen doorbruisen. Met de instellingen der voorouders kan nergens meer volstaan worden, overal bestaat dringende behoefte aan hare aanvulling en wijziging. De volken alleen vermogen die hervormingen niet tot stand te brengen, althans niet in het tempo door de zoo plotselinge, en dikwijls zoo radikale wijziging der toestanden geëischt. Gidsen, leiders zijn er noodig, en dat kunnen hier slechts bestuursambtenaren zijn, bestuursambtenaren, dank zij langdurig verblijf in eenzelfde afdeeling of althans eenzelfde gewest dóór en dóór vertrouwd met volk en adat, mits tevens begaafd met een helderen algemeenen blik op wat door de nieuwe toestanden op 't gebied van rechtshervorming wordt verlangd.

Beschikt onze Regeering over zulke mannen, dan zou ik niet weten waarom het adatrecht niet overal gehandhaafd, of liever aan zijn natuurlijken ontwikkelingsgang overgelaten zou kunnen worden, tot eenmaal, zeker eerst over zeer vele jaren, de tijd zal aangebroken zijn, waarop al die ons Indisch rijk bewonende, zoo zeer van elkander verschillende volken, werkelijk voor rechtsunificatie rijp geacht zullen kunnen worden. Wij kunnen er van overtuigd zijn dat alle betrokkenen, in de eerste plaats de volken zelf, zich bij dezen gang van zaken verreweg het best zullen bevinden.

Doch heeft de Regeering verzuimd voor zulk een staf van leiders te zorgen, en is zij ongenegen of onbekwaam, want nog zou het misschien tijd zijn, dat verzuim te herstellen, dan, het is dwaasheid er blind voor te willen blijven, zal de adatrechtspraak voor veel spoediger dood blijken opgeschreven dan

iemand nog een tiental jaren geleden had kunnen denken. Het adatrecht zal dan echter niet sterven omdat het ten aanzien der volksbehoefte de mindere is van ons Westersch recht, eene minderheid die ieder, die tot zijn wezen doordrong, althans wat de Karo-adat betreft, beslist zal moeten ontkennen, maar omdat het, door onwetende en met de volksziel onbekende regeerders nooit voldoende gewaardeerd zijnde, zich de middelen tot rationeele ontwikkeling ziet onthouden.

AANHANGSEL.

De moêsoeh-bêrngi (vijanden bij nacht).

In den loop van dit artikel is herhaaldelijk in het licht gesteld hoe door de allertreurigste politieke verhoudingen, waarin de Karo's vroeger verkeerden, gedurende lange jaren een hoogst verderfelijke invloed op hun rechtsleven is uitgeoefend.

Wanneer ik daarbij vooral heb uitgewijd over de hoogvlakte, waar ik in de jaren tusschen 1888 en 1904, schoon, dank zij onze toenemende bemoeiingen in langzaam afnemende mate, bedoelde wan-toestanden nog heerschende heb gezien, mag hieruit geenszins worden opgemaakt dat het, vóór de vestiging van ons gezag in de kustrijpjes, in de doêsoen veel beter is geweest.

De ondervinding leert dat het zoo veel warmere klimaat, het door de vruchtbaarheid van den bodem zooveel gemakkelijker leven, welke, uit zeker standpunt gezien, de bewoners der doêsoen boven die der hoogvlakte voorhebben, in verband ook met het bij de eersten veel algemeener opiumgebruik, op dezen zeer verslappend, ja eenigszins degenereerend hebben gewerkt. Desniettenstaande kan het als zeker worden beschouwd dat de anarchie in de doêsoen in vroegere jaren weinig toegaf aan die, waaronder de goêgoeng-bevolking toenmaals en nog lang daarna zoo zwaar gebukt ging. Ook de doêsoenbewoners hebben den tijd gekend van telkens weer oorlogvoeren, van algemeene onderlinge verdeeldheid en vijandschap, van het ontbreken van eenig werkelijk centraal gezag, en daardoor van volslagen rechtsonzekerheid.

Niet onverklaarbaar dus dat de wonderlijke instelling, als men zoo iets eene instelling noemen mag, van het moêsoehbêrngischap onder hen evenzeer, ja, waarschijnlijk in verband met het boschrijke, sterk geaccidenteerde, voor heimelijk gedoe zoo geschikte terrein, nog meer woekerde dan boven in het stamland.

Dat de moêsoeh-bêrngi steeds in het rechtsleven der Bataks een rol gespeeld zouden hebben is uit den aard der zaak niet aan te nemen. Zoolang dat rechtsleven zich geregeld ontwik-

kelen kon, en onder zooal niet ideale dan toch dragelijke en geregelde bestuursverhoudingen behoorlijke toepassing der adat verzekerd was, kan aan zulke buitenissigheden geen behoefte hebben bestaan. Maar toen, waarschijnlijk vooral in verband met de vaagheid en onzekerheid der adatsbepalingen in zake de erfopvolging der hoofden, het politiek evenwicht in de oëroengs en dorpen meer en meer verloren ging, betrekkelijke eensgezindheid overal plaats maakte voor een' onbegrensden naijver van allen op allen, de deuren aldus wagenwijd geopend werden voor allerlei veeten en kuiperijen, en het recht van al dat verkeerde zoozeer den terugslag ondervond dat het, praktisch voor een goed deel waardeloos wordende, den verdrukte of verongelijkte geen voldoende bescherming tegen zijne belagers meer verleende, was het begrijpelijk dat voor dat tekortschieten der rechtspraak naar een correctief werd omgezien.

Dit correctief, wij zagen het reeds in een vorig hoofdstuk, lag voor de machtigen en invloedrijken dicht genoeg voor de hand. Konden zij geen recht krijgen, of was het recht, dat hun werd toebedeeld, niet van hun gading, dan gaven zij eenvoudig zoowel aan rechters als tegenpartij te kennen de zaak liever te willen uitvechten. Al naar de omstandigheden leidde dit verzet dan óf tot een het karakter van een godsgericht dragend, en uit een verwoed maar weinig kwaad doend gepof bestaand soort veldslag, óf tot een' meest zeer slepend verloopenden, werkelijken miniatuur-oorlog.

Doch, zooals ik reeds aanduidde, dit beroep op openlijk geweld was slechts voor hoofden, hunne verwanten of speciale beschermelingen mogelijk.

«Pas d'argent, pas de Suisses» heette het bij de Karo's evengoed als bij de potentaten der latere middeleeuwen.

Was den kleinen man onrecht gedaan, of meende hij dat zulks het geval was (en slechts wie lang in de praktijk der rechtspraak heeft gestaan weet hoe moeilijk hier menigmaal de grens te trekken is), was een onbillijk vonnis tegen hem gewezen, of werden zijne klachten door de betrokken hoofden eenvoudig in den wind geslagen, dan was de mogelijkheid van verhaal door eerlijken strijd voor hem te eenenmale uitgesloten.

Zoo werd het optreden als moësoeh-bérngi het hoogste appèl der kleinen, der onmachtigen en verdrukten.

Korthedshalve sprak ik steeds van moësoeh-bérngi. Toch

moet men niet denken dat het optreden dezer, langs wat in de oogen van andere volken de weg der misdaad is, rechtzoekenden tot de nachtelijke uren beperkt bleef. Integendeel, in verreweg de meeste der door hen opgehangen, op bamboe gegrifte, en met in hetzelfde materiaal gesneden emblemén, als geweer, mes, randjoe, vuurslag, versierde brieven (poêlas) verklaren zij zichzelf uitdrukkelijk tot: «moêsoeh-berngi moêsoeh arién dus vijanden bij nacht, vijanden bij dag. Die brieven behelsden dan verder de mededeeling dat, wanneer aan de daarin omschreven grieven niet in rechte, dus door de ter zake competente autoriteiten, werd tegemoet gekomen, de schrijver menschen zou dooden en huizen in brand zou steken. Dit laatste steeds zeer in het algemeen, zoodat niemand in de omgeving, geheel onverschillig of hij al dan niet iets met de op het tapijt gebrachte bezwaren te maken had, zeker kon wezen of hij niet het slachtoffer der geuite bedreigingen zou worden.

Intusschen was het moêsoeh-bêrngi worden volgens de adatsbepalingen, welke dit correctief op eene slechte of onvoldoende rechtspraak langzamerhand zijn gaan beheerschen, geenszins zoo'n heel eenvoudige en gemakkelijke zaak. Om hiervan en van 't geheele verloop eener moêsoeh-bêrngi-kwestie eene duidelijke voorstelling te geven, meen ik het best te doen door zeer in 't kort het geval te vertellen van Si Ngandel, den moêsoeh-bêrngi, die in 1892 en 1893 de bovenstreken van het landschap Tandjong Moeda onveilig maakte. Si Ngandel dan, een groote, zwaargebouwde Batak, met grove, zelfbewuste en brutale, maar overigens niet ongunstige gelaatstrekken, was gehuwd met eene zuster van den pengoêloe van Sekoetjâpi dekâh (dekâh = oud), welke kampong in Boven-Serdang vrij hoog tegen het gebergte, en in de onmiddellijke nabijheid van uitgestrekte bosschen en wildernissen is gelegen. Het huiselijke geluk van het echtpaar liet nogal te wenschen over, waartoe vooral veel werd bijgedragen door onaangenaamheden van Si Ngandel met zijn zwager, den pengoêloe, over het anakberoêschap in genoemd dorp. Daar Si Ngandel aan het kortste eind trok, hij het er voor hield dat zijne vrouw door haren broer stelselmatig tegen hem werd opgezet, en hij bovendien misschien al eenigszins vooruitzag wat komen zou, besloot hij te verhuizen naar het naburige Tandjong Timor, waarvan een der beide pengoêloes zijn collega van Sekoetjâpi dekâh min of meer

vijandig gezind was. In verband hiermee ontsloeg hij langs minnelijken weg zijne ânakberoê-senina te Sekoetjâpi en zocht en vond te Tandjong Timor nieuwe adatborgen. Zijne vrouw intusschen toonde zich met de verandering van woonplaats lang niet ingenomen, zij werd hoe langer hoe balooriger en eindigde met, hoewel zwanger zijnde, van haren man weg te loopen en een toevlucht te zoeken bij haren broer te Sekoetjâpi, die haar dadelijk bij zich opnam. Ten hoogste hierover verwoed deed Si Ngandel al het mogelijke om zijne vrouw terug te bekomen. Echter zonder resultaat. Ons Bestuur had eerst zeer kortelings eenige aanrakingen met die streken gekregen, noch de Sultan van Serdang noch de Kedjoeroean van Serdangsch Senembah, die beiden op het direkte gezag in het landschap aanspraak maakten, hadden er feitelijk iets te zeggen, de perbapâan Pa Radja Eimbang, pengoêloe van Tandjong Moeda, was er door zijn huwelijk met eene kwaadaardige Doloksche vorstendochter, en de invloed dien deze met hare voorliefde voor Simeloengoensche zeden op hem uitoefende, zeer impopulair en bijna zonder gezag, terwijl van de andere hoofdpengoêloes er geen twee waren die met mekaar overweg konden. Van geregelde rechtspraak was er dus geen kwestie. Al schreeuwde Si Ngandel niet ten onrechte moord en brand, er was niemand die naar hem luisterde. Vergeefs ook wendde hij zich direkt tot zijn schoonbroer, deze antwoordde slechts door het opwerpen van allerlei chicanes.

Toch al kortaangebonden van aard bedacht Si Ngandel zich niet lang, maar besloot als moêsoeh-bêrngi het recht te zoeken dat hem langs den gewonen weg onthouden werd.

Dat hij naar Tandjong Timor verhuisd was kwam hem nu uitstekend te pas. Want ware hij nog ingezetene van Sekoetjapi geweest, en had hij hier nog adatborgen gehad, dan zou het hem zeer moeilijk zijn gevallen uitvoering te geven aan zijn voornemen om zonder schending der desbetreffende adatbepalingen als moêsoeh-bêrngi op te treden. Die bepalingen toch eischen ter zake de medewerking zoowel van de ânakberoê-senina als van den pengoêloe van den betrokken persoon. En het spreekt wel van zelf dat, om van Ngandels vroegeren pengoêloe, zijn zwager en vijand, maar te zwijgen, ook zijn Sekoetjapische adatborgen uit vrees voor hun' pengoêloe hem nimmer zouden hebben durven helpen zich als moêsoeh-bêrngi tegenover dat hoofd te stellen.

Doch nu hij zich reeds te voren uit het Sekoetjapische dorpsverband had losgemaakt en ingezetene van Tandjong Timor was geworden, stond de zaak heel anders, en kostte het hem betrekkelijk weinig hoofdbreken zich tot vijand bij nacht, vijand bij dag te laten proclameeren.

Zoowel zijn nieuwe pengoëloe als zijne nieuwe adatborgen hadden geenerlei bezwaar daartoe het hunne te doen, en zoo werden dan onder het nuttigen van den bij alle Bataksche plechtigheden onvermijdelijken maaltijd op Si Ngandels en hun eigen verzoek zijne anakberoë-senina door den pengoëloe van alle verplichtingen jegens hun' principaal ontslagen (sei) verklaard.

Dit was alles wat Ngandel noodig had. Want juist hierin ligt het typische der rechtspositie van den moësoeh-bêrngi, dat deze zich vrijwillig geheel buiten de wet moet hebben laten stellen, geen domicilie meer het zijne mag kunnen noemen, over de diensten van geen anakberoë-senina meer mag kunnen beschikken, dat hij dus een paria moet wezen zonder eenigen band met de maatschappij, om dan van deze maatschappij met geweld zijn recht te vorderen.

Nu weet ik wel dat reeds sedert jaren dit beginsel niet meer in praktijk wordt gebracht, dat wie nog onder de mom van den moësoeh-bêrngi zijn' slag poogt te slaan er niet meer aan denkt huis en velden te verlaten om bij voortduring in de wildernis het onzekere bestaan van een' vogelvrijen zwerver te voeren, doch dit is eenvoudig daaraan toe te schrijven dat de vroegere adat ter zake niet meer *kan* opgevolgd worden, waar een door ons Bestuur gecontroleerde rechtspraak tegenover dit kankerachtige uitwas der oude volksinstellingen natuurlijk eene heel andere houding heeft aangenomen dan gedaan werd door de zuiver op den bodem dier instellingen staande vroegere rechters.

Dat de moderne moësoeh-bêrngi, waarmee ik dengene bedoel die als zoodanig optreedt in een landstreek, waar ons gezag reeds is gevestigd, zich zeer wel bewust is van zijne tekortkomingen tegenover de adat, blijkt wel het best daaruit dat hij, geheel anders dan Si Ngandel en andere *echte* moësoeh-bêrngi, nooit ofte nimmer door het noemen in de poëlas van zijn' waren naam den strijd met open vizier zal durven aanvaarden. Steeds formuleert hij den inhoud van dien zoogenaamden brandbrief zoodanig als ware deze afkomstig van den geest

(bêgoe) van een' doode, of wel spreekt hij van den schrijver (dus van zich zelve) alleen als van «hij die in het woud woont» of iets dergelijks. Wordt in zoo'n brief wél de naam van een bepaald persoon als die van den schrijver opgegeven, dan kan men er tegenwoordig volkomen verzekerd van zijn dat dit slechts dient óf om de politie op een dwaalspoor te leiden, óf om den aldus op leugenachtige wijze in de zaak betrokken persoon in verdenking en moeilijkheden te brengen.

Doch om op Si Ngandel terug te komen: Den morgen nadat zijne anakberoê-senina van hem los verklaard waren was hij uit Tandjong Timor verdwenen. De voor een' moêsoeh-bêrngi noodigste dingen, een geweer met kruit, kogels en slaghoedjes, eenige slag- en steekwapenen, een potje om in te koken, een slaapmat, een vuurslag met toebehooren, wat leeftocht en ettelijke doosjes lucifers had hij medegenomen.

Op een' goeden morgen werd nu in de kampong Sekoetjâpi dekah een poêlas opgehangen gevonden, waarin de nieuwe moêsoeh-bêrngi, zonder omwegen zijn' naam noemende, op teruggave zijner vrouw aandrang. Nog enkele malen herhaalde hij dien eisch, zijne brieven niet alleen ophangende te Sekoetjâpi, doch ook in de dorpen van naburige hoofden. Daarna begon hij zijne vorderingen door daden kracht bij te zetten.

Toch bleek hij als moêsoeh-bêrngi nog de kwaadste niet. Waar dergelijke desperado's er veelal geen been in zien de ernstigste misdaden te plegen en volkomen onschuldigen, dikwijls vrouwen of kinderen laaghartig te vermoorden, waartoe zij b.v. bij donkere maan in de dorpen sluipen om door een geopende deur bijna à bout portant op de om de haardvuren verzamelde huisbewoners te schieten, bepaalde Si Ngandel zich tot het niet al te zwaar verwonden van eenige door hem als tegenstanders beschouwde mannen, tot het vernielen van te veld staande gewassen, het verbranden van ladanghuisjes, en eindelijk tot het ontvoeren eener slavin van zijn vijand, den pengôloe. Deze slavin was sedert even onvindbaar als Si Ngandel zelf, voor wien zij waarschijnlijk zonder al te veel tegenzin in de wildernissen, die hem tot schuilplaats strekten, het huishouden deed.

Doch al was onze moêsoeh-berengi betrekkelijk nog al goedig, zoo belette dit toch niet dat hij de heele streek in opschudding bracht, moettende ter zake vooral in het oog worden gehouden, dat zulke lieden hunne vijandelijkheden volstrekt niet uitsluitend

plegen of behoeven te plegen tegen degenen, die hun onrecht hebben aangedaan. Hun doel, door schrikaanjaging herstel van grieven te verkrijgen, zal immers des te spoediger en zekerder te bereiken zijn naarmate zij dien schrik in ruimer kring weten te verspreiden. Zoo gaan zij, evenals hunne geestelijke zusters, de Engelsche kiesrechtvrouwen, bij hunne misdaden zonder veel onderscheid des persoons te werk, alleen uit den aard der zaak degenen sparende, die zij genegen zijn, of van wie zij in den vorm van levensmiddelen, inlichtingen enz. hulp en steun erlangen.

Boven deelde ik reeds mede hoe ons Bestuur in dien tijd nog slechts zeer luttel aanrakingen had met Boven-Tandjong Moeda, waarvan hoofden en bevolking tegenover onze ambtenaren nog eene uiterst gereserveerde houding aannamen. Dientengevolge duurde het verscheiden maanden voordat die hoofden, begrijpende deze zaak onmogelijk zelf klaar te kunnen spelen, en door Si Ngandels zeer brutaal en vermetel optreden meer en meer geïntimideerd, het geval bij den betrokken Controleur aanhangig maakten. Daar deze spoedig inzag hier met een' echten, en volgens Bataksche begrippen volkomen correct handelende adat-moêsoeh-bêrngi te doen te hebben, terwijl bovendien in de onveilig gemaakte landstreek nog nooit van een ander recht dan het zuiver Bataksche was gehoord, besloot hij de zaak geheel volgens de adat af te doen.

Daartoe gold het in de eerste plaats met den uitgewekene in aanraking te komen, wat volgens de adat diende te geschieden door bemiddeling van een of ander, daartoe door vroegere betrekkingen tot den rustverstoorder het best geschikt geacht persoon, wiens diensten door betaling, van de zoogenaamde oêpah pendarâmi (zoekloon) behoorden te worden gekocht.

Deze methode werd stiptelijk gevolgd.

De gekozen tusschenpersoon (kelâng) wist werkelijk den vijand bij nacht, vijand bij dag op te sporen, en dezen, onder borgstelling van hem, den kelâng, dat de zaak van haar begin af geheel overeenkomstig de adat onderzocht en berecht zou worden, te overreden zich met de geroofde slavin naar Bangoen Poerba, de standplaats van den Controleur te begeven.

Onder leiding van dezen ambtenaar nam nu de betrokken kerâpattan de zaak ter hand. Na een nauwkeurig en tijdroovend onderzoek kreeg Si Ngandel zijne vrouw, die hem intusschen

vader had gemaakt, en die zich geenszins onverzoenlijk toonde, weer terug. Overigens bleek dat aan 't ontstaan van 't geschil zoowel Si Ngandel als zijn zwager schuld hadden, wat er toe leidde dat de vergoeding van alle door den eersten als moêsoeh-bêrngi aan menschen en goederen toegebrachte schade, alsmede van de oêpah pendarâmi en andere onkosten, volgens zekeren in overeenstemming met de door ieder begane fouten, door de kerâpattan bepaalden maatstaf voor beider gemeenschappelijke rekening werd gebracht.

Dit is een der weinige gevallen geweest, waarin ik in de doêsoen een' moêsoeh-bêrngi nog geheel overeenkomstig de adat te werk heb zien gaan. Over het algemeen werd daar in en na 1888 het oude recht ter zake, met het oog op onze zoo geheel andere denkbeelden, door de Bataks reeds niet meer voor toepassing vatbaar geacht. Massa's poêlassen werden er tot ongeveer 1896 (in latere jaren reeds minder) nog opgehangen, maar de dader lag steeds op het kerkhof, en of de, in die poêlassen ter sprake gebrachte klachten werkelijk tot het ophangen dier brieven, en de dikwijls daarop gevolgde brandstichtingen, meest in de zoo licht ontvlambare droogschuren der tabaksondernemingen, geleid hadden, dan wel slechts dienden om de ware beweegredenen daartoe te bemanteren, was eene vraag die óf open was en bleef, óf wel in laatstbedoelden zin moest worden beantwoord. De oude adat was toenmaals reeds zoozeer verbasterd dat bijvoorbeeld een poêlas werd opgehangen, waarin een onbekende mededeelde samen met zekeren Si Tenges gestolen te hebben, dat Si Tenges zich een grooter deel van den buit had toegeëigend dan hem volgens afspraak toekwam, en dat, wanneer de administrateur, op wiens onderneming de poêlas werd gevonden, niet zorgde dat alsnog eene betere verdeeling plaats had, zijne schuren in brand zouden worden gestoken!

Ook op de hoogvlakte, waar ik trouwens met enkele uitzonderingen eerst na 1904 met moêsoeh-bêrngi-zaken bemoeienis kreeg, en waar toen, dus na de feitelijke annexatie, de bevolking spoedig spontaan bijna geheel met deze methode van rechtzoeken brak, scheen mij de deze aangelegenheid vroeger geregeld hebbende adat reeds geruimen tijd in verval. Mijns inziens moest dit worden toegeschreven aan de vele oorlogen, die de bevolking hier zoo lang verdeeld hadden

gehouden en voor een goed deel den vorm hadden aangenomen der zoogenaamde moêsoeh-târi. Onder moêsoeh ¹-târi ² verstond men een oorlogstoestand, die ook oêroengs of dorpen, wier gebied niet aan elkaar grensde, veroorloofde elkaar afbreuk te doen, en welke zich onderscheidde doordat er niet bij gevochten werd, doch de inwoner van het eene landschap (resp. dorp) die op het gebied van het andere werd aangetroffen, als krijgsgevangene beschouwd, opgepakt, in het blok gezet en slechts tegen een bepaald losgeld weer in vrijheid gesteld werd. Deze moêsoeh-târi placht veel langer te duren dan een gewone oorlog, dikwijls tientallen jaren, zonder dat iemand moeite deed er een einde aan te maken.

Was nu den een of ander onrecht geschied van den kant zijner hoofden, oêroeng- of dorpsgenooten, dan behoefde hij eenvoudig te verhuizen naar een ander oord, dat met zijne eerste woonplaats in dezen eigenaardigen, blijvenden oorlogstoestand verkeerde. Alleen moest hij zorgen van zijne voorgenomen verhuizing eerst aan zijn aanstaand hoofd kennis te geven, en dezès toestemming daarop te verwerven, wat door een geschikt gekozen kelâng gemakkelijk genoeg ging, daar hij anders alle kans had als tâben (krijgsgevangene) beschouwd, en met zijne familie in 't blok gezet te worden. Was hij echter eens verhuisd, dan had de pengôeloe zijner nieuwe woonplaats er gewoonlijk niets op tegen dat hij van hier uit als moêsoeh-bêrngi zijne vroegere landschaps- of dorpsgenooten bestookte. Alleen moesten de hoofden zorgen niet al te veel van zulke desperado's onder hunne hoede te nemen, daar zij anders onder hunne collega's al te impopulair werden en dan licht eene coalitie tegen hen tot stand kon komen.

In de doêsoen schijnt de moêsoeh-târi steeds onbekend, of althans reeds vroeg in onbruik geraakt te zijn, zoodat laatstbedoelde methode om, zonder zich aan eenige formaliteiten te te onderwerpen, moêsoeh-bêrngi te gaan spelen er niet van toepassing was.

¹ Moêsoeh beteekent in 't Karosch zoowel oorlog als vijand.

² Het woord târi is mij in 't Karosch behalve in deze verbinding met moêsoeh niet bekend. 'T laat hier sterk denken aan den Menangkabauschen rechtsterm tariq, zie o. a.: Rechtspleging van de Maleiers ter Sumatra's Westkust voorheen en thans door den hr. P. J. Kooreman in het Tijdschrift voor Nederlandsch Indie 1902 bldz. 1074 en volgende.

Tegenover het den echten moêsoeh-bêrngi door de adat toegekende recht allerlei aanslagen te plegen stond dat deze, wat wel van zelf spreekt, voor de door hem belaagden rechtens vogelvrij was, en te allen tijde door hen gedood mocht worden. Ook zal wie zich eenmaal een juist beeld van het wezen van 't moêsoeh-bêrngi-schap heeft gevormd gemakkelijk begrijpen dat een werkelijk einde aan dit laatste alleen kon komen óf door de berechting der zaak, van welke ik hierboven eene schets heb trachten te geven, óf door den dood dan wel het opgeven van het pleit en naar eene verwijderde streek in vrijwillige ballingschap gaan van den hoofdpersoon. Waar deze eenmaal daden van vijandschap had gepleegd, had gedood, geroofd of vernield kon de gemeenschap met een gewoon laten varen zijnerzijds van zijne rol van nachtelijken vijand en zijn weder treden in de rij der rustige burgers onmogelijk genoeg nemen. Hoogstens werd er onder den drang der omstandigheden soms in berust dat hij, in plaats van geheel uit den omtrek te verdwijnen zich als zoogenaamde kerbô gêmpang (liggende karbouw) neerzette in een dorp van een naburig landschap, wat echter alleen kon geschieden wanneer de hoofden van dat dorp zich tegenover die van 't dorp of landschap, dat het tooneel zijner vijandige daden was geweest, uitdrukkelijk tot borgen voor zijne verdere rustige gedragingen verklaarden. Binnen de grenzen van 't landschap, waar hij als moêsoeh-bêrngi was opgetreden, mocht hij zich echter ook dan in geen geval vertoonen.